

Θρησκεία και Θήλυ

Διπλωματική Εργασία Γεωργίου Ιωάννα

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ 2006

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Το θεϊκό θηλυκό στοιχείο διαδραμάτιζε ιδιαίτερα σημαντικό ρόλο στην κοινωνική, αλλά και στη θρησκευτική πραγματικότητα των περισσότερων πολιτισμών ανά τον κόσμο. Η δύναμη των θεοτήτων αυτών ήταν συνυφασμένη με τη θέση της γυναίκας στο κοινωνικό status, αλλά και στους κόλπους των οικογενειών, ενώ οι δομές των κοινωνιών επηρέαζαν τη θέση που οι θεές είχαν στη συνείδηση των πιστών, και στο πάνθεον των θεών κάθε χώρας.

Είναι ιδιαίτερα σημαντικό το γεγονός ότι η πρώτη θεότητα που «αναγνωρίστηκε» και λατρεύτηκε ήταν αυτή της Μητέρας-Γη, και έλαβε χώρα τη χρονική εκείνη περίοδο που η μητριαρχία είχε βαθιά θεμέλια. Η μετάβαση στις πατριαρχικές διαστρωματώσεις είχε ως συνακόλουθο τον υποβιβασμό και τη μείωση του αριθμού των θηλυκών θεοτήτων, με την αντίστροφη ισχυροποίηση των ανδρών θεών.

Οι θεές αυτές κατά αντιστοιχία με τους θεούς, προσωποποιούσαν συναισθήματα, μύχιους πόθους, φυσικά φαινόμενα, αξίες, ιδανικά, φόβους. Ήταν δηλαδή ο πλήρης αντικατοπτρισμός της ψυχής, του νου και του σώματος του ανθρώπου.

Η γέννηση του Ιησού, οφείλεται στην ενεργό συμμετοχή μίας γυναίκας της Θεοτόκου Μαρίας. Πολλές γυναίκες με τη διακονική τους δράση συνεισέφεραν στους συνανθρώπους τους και στις τοπικές εκκλησίες. Ενώ πολλές ήταν οι αναζητήσεις των ανθρώπων για την ταυτότητα και την ύπαρξη της πρώτης γυναίκας στη γη.

Εντούτοις η σημαντική συμβολή του θηλυκού φύλου στη θρησκεία, συχνά στα πλαίσια της παραθεωρείται, καθιστώντας τη γυναίκα υποδεέστερη του άνδρα. Αυτή η πραγματικότητα ώθησε στην εμφάνιση μίας σύγχρονης επιστήμης, της φεμινιστικής θεολογίας, ενώ πολλές είναι και οι περιπτώσεις, κυριότερα στα πλαίσια της ρωσικής ορθόδοξης σοφιολογίας, απόδοσης θηλυκών στοιχείων τόσο στο Άγιο Πνεύμα, όσο και στη Σοφία του Θεού.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Εισαγωγή	σελ.1
1. Η Μεγάλη Μητέρα Γη	σελ.5
2. Οι Θεές των Θρησκειών της Αρχαιότητας	σελ.11
2.1. Οι Θεότητες των Ατζέκων, των Ίνκας, των Μάγια και του Μεξικό	σελ.12
2.2. Οι Θεές των Λαών της Μεσοποταμίας	σελ.13
2.3. Οι Θεές των Αιγυπτίων	σελ.15
2.4. Οι Θηλυκές Κέλτικες Θεότητες	σελ.18
2.5. Οι Θεές των Σκανδιναβικών Χωρών	σελ.19
2.6. Οι Σλαβικές Θεότητες	σελ.20
2.7. Οι Θεές των Ωκεανίδων	σελ.20
2.8. Το Θηλυκό Στοιχείο στην Αφρικανική Ήπειρο	σελ.20
3. Οι Θεές του Αρχαίου Ελληνικού και του Ρωμαϊκού Πάνθεου	σελ.23
3.1. Η Εστία	σελ.23
3.2. Η Ήρα	σελ.25
3.3. Η Αθηνά	σελ.26
3.4. Η Δήμητρα	σελ.28
3.5. Η Άρτεμις	σελ.30
3.6. Η Αφροδίτη	σελ.32
3.7. Οι Ρωμαϊκές Θεές	σελ.33
4. Οι Θεές των Θρησκειών της Ασιατικής Ηπείρου	σελ.37
4.1. Οι Ιαπωνικές Θεότητες	σελ.37
4.2. Οι Κινέζικες Θεότητες	σελ.38
4.3. Οι Θεότητες του Ινδουισμού	σελ.40
4.4. Οι Σαμανικές Θεότητες	σελ.44
4.5. Η Παρουσία των Γυναικείων Θεοτήτων στο Ζωροαστρισμό	σελ.45
5. Θήλυ και Εβραϊκή Θρησκεία	σελ.47
6. Ο Ρόλος του Θηλυκού Στοιχείου στο Χριστιανισμό	σελ.51
6.1. Η Πρωτόπλαστη Θηλεία Ύπαρξη	σελ.51
6.1.1 Η Εύα	σελ.51
6.1.2 Ο Μύθος της Λίλιθ	σελ.53
6.2. Παναγία	σελ.57

6.2.1. Στοιχεία του Βίου της Θεοτόκου	σελ.57
6.2.2. Οι Προτυπώσεις της Θεοτόκου στην Παλαιά Διαθήκη	σελ.58
6.2.3. Η Θεοτόκος Μαρία στην Ορθοδοξία	σελ.60
6.2.4. Η παρουσία της Παρθένου στην Καθολική εκκλησία	σελ.62
6.2.5. Η Μαύρη Madonna	σελ.63
6.2.6. Η θρησκευτική θεώρηση της από τους Προτεστάντες	σελ.67
6.2.7. Η θέση της Παναγίας στο Κοράνι	σελ.68
6.3. Θεσμός των Διακονισσών	σελ.75
6.3.1. Γενικά	σελ.75
6.3.2. Απαιτούμενα Προσόντα	σελ.77
6.3.3. Το Θέμα της Χειροτονίας	σελ.78
6.3.4. Τομείς Δραστηριοποίησης	σελ.79
6.3.5. Ορθοδοξία και Διακονία	σελ.80
6.3.6. Η Διακονία στη Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία	σελ.81
6.3.7. Οι Διακόνισσες στην Προτεσταντική Εκκλησία	σελ.84
6.3.8. Αγγλικανοί και Διακονία	σελ.85
6.3.9. Συζητήσεις και Συνέδρια	σελ.87
6.3.9.1. <i>Η έναρξη των συζητήσεων</i>	σελ.87
6.3.9.2. <i>Συνέδρια περί του θέματος</i>	σελ.87
6.3.9.3. <i>Αποφάσεις και αποτελέσματα των διασκέψεων</i>	σελ.89
6.3.10. Συμπεράσματα	σελ.90
6.4. Θήλυ και Φεμινιστική Θεολογία	σελ.91
6.5. Απόδοση Θηλυκών Στοιχείων στο Άγιο Πνεύμα και στη Σοφία του Θεού	σελ.99
Βιβλιογραφία	σελ.106

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Οι θηλυκές θεότητες αποτελούσαν ενσάρκωση των προσδοκιών και των επιθυμιών των γυναικών. Σε πολλές αποδίδονταν στοιχεία του γυναικείου χαρακτήρα τα οποία κρίνονταν αρνητικά και αποτελούσαν λόγους απόρριψης του θηλυκού στοιχείου σε πολλούς τομείς της κοινωνικής δράσης. Παράλληλα όμως αποτελούσαν συχνά προστάτιδες των γυναικών, οι οποίες τις επικαλούνταν και τους απέδιδαν τιμές. Εικάζονταν ως γυναίκες προστατευτικές, αρωγοί των ανθρώπινων ενεργειών, ως μητρικές φιγούρες με υπομονή και αγαθή προαίρεση, αλλά και ως θηλυκές υπάρξεις απειλητικές, εχθρικές, εκδικητικές και απερίσκεπτες, συχνά και με έκδηλα χθόνια χαρακτηριστικά, απόρροια καταβολών παλαιότερων και πιο πρωτόγονων θρησκειών.

Εκτός από τις δοξασίες, τις διαρθρώσεις των πολιτισμών, τις θεοποιήσεις των καιρικών φαινομένων, των ανθρώπινων χαρακτηριστικών, των φόβων, των προσδοκιών, υπήρξαν και άλλοι λόγοι ύπαρξης θηλυκών στοιχείων σε θεία πρόσωπα. Ένας από αυτούς είναι οι αποδόσεις λανθασμένου γένους κατά τη μεταφορά από τη μία γλώσσα στην άλλη. Είναι χαρακτηριστική η απουσία του ουδέτερου γένους στη συριακή γλώσσα.

Στον Χριστιανισμό, τον Μουσουλμανισμό, τον Ιουδαϊσμό και τον Βουδισμό γίνεται λόγος για την πρωτόπλαστη γυναίκα, τον τρόπο δημιουργίας της και τα χαρακτηριστικά της. Επίσης, στον Χριστιανισμό, και τον Μουσουλμανισμό τιμάται η Παναγία, αποτελώντας πρότυπο τελείωσης για κάθε γυναίκα. Και στις υπόλοιπες μονοθεϊστικές θρησκείες όμως, κυρίως ανατολικές, το θηλυκό στοιχείο, χωρίς να είναι προσωποποιημένο, συνήθως παίζει σημαντικό ρόλο στις συμπαντικές κινήσεις και στην πορεία τελείωσης των ανθρώπων.

Εν τούτοις παρά τη λατρεία και την εξύψωση, με πολλές διακυμάνσεις είναι γεγονός, θηλυκών στοιχείων, θεοτήτων και υπάρξεων, στο σύγχρονο παρόν εξακολουθεί η συζήτηση για τον ισχύοντα αποκλεισμό των γυναικών από την τέλεση μυστηρίων και από τα ιερατικά αξιώματα, καθώς και για την κατάργηση του θεσμού της διακονίας. Στα πλαίσια αυτής της πραγματικότητας, αλλά και των πεποιθήσεων περί της υποτίμησης της γυναίκας στις μονοθεϊστικές θρησκείες, αλλά και ωθούμενες από υπερβολικές προσδοκίες και αντιλήψεις, στα πλαίσια του ευρύτερου φεμινιστικού κινήματος, γυναίκες συνέβαλλαν στη δημιουργία του εξειδικευμένου κλάδου της φεμινιστικής ερμηνευτικής και φεμινιστικής θεολογίας.

Στο αρχικό κεφάλαιο γίνεται πραγμάτευση της πρώτης θηλυκής θεότητας που λατρεύτηκε ανά τον κόσμο, της Μεγάλης Μητέρας και σε μερικούς λαούς της Μητέρας Γης. Η λατρεία γενικά όλων των μητρικών θεοτήτων δεν εκφράζει παρά την αναζήτηση της αρχής της ζωής, του μυστηρίου της σύλληψης και της γέννας, της γονιμότητας. Είναι ενδιαφέρον ότι οι θεότητες πήραν από την αρχή ανθρώπινη μορφή και η Θεά απεικονίστηκε αμέσως ως γυναίκα, όπως συνέβη στη συνέχεια και με τους άρρενες θεούς.

Στη συνέχεια κατονομάζονται και περιγράφονται οι θηλυκές θεότητες των θρησκευτικών συστημάτων της αρχαιότητας. Σημαντική ήταν η λατρεία της Τότσι και της Κοάτλικουέ των Ατζέκων, της Μαμακίλια των Ίνκας, της Ιτζαμνά των Μάγιας, όπως επίσης και της Ινάννα των Σουμερίων και της Γιατάμ των Βαβυλωνίων. Οι Αιγύπτιοι απέδιδαν μεγάλη λατρευτική τιμή στη Μπαστέτ, την Αθώρ και την Ίσιδα. Επιπρόσθετα αναφέρονται οι πιο γνωστές θεές των Κελτών, των Σκανδιναβών, των Ωκεανίδων και των λαών της Αφρικανικής ηπείρου.

Στο κεφάλαιο που έπεται γίνεται λόγος για τις θεές των αρχαίων Ελλήνων καθώς και των αρχαίων Ρωμαίων. Παρουσιάζονται στοιχεία με την Εστία και στη συνέχεια την Ήρα, την Αθηνά, τη Δήμητρα, την Άρτεμη, την Αφροδίτη. Στη ρωμαϊκή θρησκεία, μεταξύ άλλων, πολυσήμαντες υπήρξαν η Σέρες, η Γιούνο, η Ντιάνα, η Φλόρα, η Οπς.

Το ακόλουθο κεφάλαιο πραγματεύεται τις ιδιότητες των θηλυκών θεών των θρησκειών που εξακολουθούν να υφίστανται από την αρχαιότητα μέχρι και το σύγχρονο παρόν, όπως της Ιζανάμι και της Αμά-Τεράζου των Ιαπώνων και των Σιντοϊστών, της «Μεγάλης Μητέρας» των Κινέζων και των Θιβετιανών, της θηλυκής αρχής του Γιν στον Ταοϊσμό. Σημαντική ήταν η Σακτή, δηλαδή η θηλυκή ενέργεια, των αρσενικών θεών στον Ινδουισμό και η Ατίρα και η Γκούσκανα στο Σαμανισμό. Τονίζεται η θρησκευτική ελευθερία των ανδρών όσο και των γυναικών στα πλαίσια του Ζωροαστρισμού, της θρησκείας δηλαδή που συγκαταλέγεται στις πρώτες που δημιουργήθηκαν και επηρέασαν την Ινδία και το Ιράκ.

Το επόμενο κεφάλαιο περιλαμβάνει αναφορές στις θεές της αρχαίας ιουδαϊκής θρησκείας, όπως στην Ασερά και τη Σεκινά, οι οποίες σε αντίθεση με τις περισσότερες θηλυκές θεότητες της πλειονότητας των θρησκειών δεν επηρέασαν τη θρησκευτική ζωή άλλων χωρών. Συνοπτικά, και στα πλαίσια της παλαιοδιαθητικής ιστορίας, γίνεται λόγος για τις γυναικείες προσωπικότητες που ξεχώρισαν στην ιστορία του λαού.

Στο τελευταίο κεφαλαίο, δεσπόζουν οι μορφές της Εύας και της Λίλιθ. Πρόκειται για τις πρωτόπλαστες γυναικείες μορφές, των οποίων οι διαφορές είναι ιδιαίτερα έκδηλες. Η Εύα σύντροφος του Αδάμ αναφέρεται στην Αγία Γραφή και η παρουσία της είναι αποδεκτή τόσο στο χριστιανισμό όσο και στον ιουδαϊσμό και το μουσουλμανισμό. Ενώ διηγήσεις για την παρουσία της Λίλιθ υπάρχουν σε ορισμένα αρχαία ιουδαϊκά καββαλιστικά κείμενα και την φέρουν να προηγείται χρονικά της γυναίκας που κατά την Παλαιά Διαθήκη, οδήγησε τον άνδρα στην έκπτωση του από τον παράδεισο.

Γίνεται λόγος για το πρόσωπο της Παναγίας. Συγκεκριμένα παρατίθενται στοιχεία του βίου της, των προτυπώσεων της μελλοντικής της ύπαρξης, περιγράφεται η γενική θεώρηση της από τους ορθοδόξους, τους καθολικούς, τους προτεστάντες, τους εβραίους, τους μουσουλμάνους. Τέλος γίνεται λόγος και για τη λατρεία της Μαύρης Παναγίας και τους πιθανότερους λόγους που συντέλεσαν στην παγίωση της απόδοσης του χρώματος αυτού στη Θεοτόκο.

Αναφορά επίσης γίνεται στο θεσμό της διακονίας, στο σπουδαίο αυτό λειτουργήμα που ασκούσαν από γυναίκες και άνησε στα πλαίσια της αρχαίας εκκλησίας (τον 4^ο αιώνα), και συνέχισε να υφίσταται μέχρι περίπου δέκα αιώνες αργότερα. Ιδιαίτερα χαρακτηριστικά και διακυμάνσεις της σπουδαιότητας της δράσης των διακονισσών, μέχρι την τελική κατάργησή της, παρατηρήθηκαν στα πλαίσια της Ορθόδοξης εκκλησίας, της Καθολικής, της Αγγλικανικής, της Προτεσταντικής και άλλων εκκλησιών. Η κατάργηση των διακονισσών και ο αποκλεισμός του γυναικείου φύλου από την ιεροσύνη έδωσαν το έναυσμα για συζητήσεις προκειμένου να τεθούν οι βάσεις για διάλογο και ίσως επίλυση του θέματος, αν και οι περισσότερες επίσημες εκκλησίες αποκλείουν τελικά το ενδεχόμενο συνεργασίας ανδρών και γυναικών στην άσκηση του ιερατικού λειτουργήματος.

Η αρνητική αυτή στάση και η άποψη ότι στις θρησκείες παρατηρείται μία γενικότερη υποβάθμιση του θηλυκού φύλου, επέφεραν τις αντιδράσεις και τη σύσταση του σχετικά πρόσφατου κλάδου της θεολογίας, αυτού της ερμηνευτικής φεμινιστικής και φεμινιστικής θεολογίας, για τον οποίο γίνεται λόγος στο κεφάλαιο αυτό.

Στην τελευταία ενότητα του κεφαλαίου γίνεται πραγμάτευση των αποδόσεων θηλυκών χαρακτηριστικών στο τρίτο πρόσωπο της Αγίας Τριάδας, αλλά και στη Σοφία του Θεού. Οι απόψεις αυτές αποτελούν απόρροια παρανοήσεων ή λανθασμένων και επιπόλαιων αντιλήψεων που υπήρχαν σε προγενέστερες και ειδωλολατρικές θρησκείες. Επίσης στο χώρο του χριστιανισμού και συγκεκριμένα στα πλαίσια της ρωσι-

κής θεολογικής διανόησης τόσο το Άγιο Πνεύμα όσο και η Σοφία του Θεού, η οποία μάλιστα αποκτά δική της ταυτότητα, αυτόνομης ύπαρξης, θεωρούνται θηλυκά.

Η εργασία αυτή εκπονήθηκε στα πλαίσια του Μεταπτυχιακού Προγράμματος Σπουδών της Θεολογικής Σχολής του Α.Π.Θ. Στο σημείο αυτό θα ήθελα να εκφράσω τις θερμές μου ευχαριστίες στον επιβλέποντα Καθηγητή κ Ι. Πέτρου για την ανάθεση του θέματος, τις πολύτιμες συμβουλές του και τις χρήσιμες υποδείξεις του καθ' όλη τη διάρκεια συγγραφής της Διπλωματικής Εργασίας μου.

1. Η ΜΕΓΑΛΗ ΜΗΤΕΡΑ ΓΗ

Ως το σύγχρονο παρόν έχει φθάσει ένας σημαντικός αριθμός δοξασιών, μύθων, τελετουργικών σχετικών με τη γη, τις θεότητες της και το αρχέτυπο της μεγάλης μητέρας. Η Μεγάλη Μητέρα στις παραδόσεις του κοσμογονικού ζεύγους υπήρξε η σύντροφος, η θηλυκή όψη που γονιμοποιείται με τρόπο θαυματουργό ή μη, και γεννά, αποκαλύπτει τα σιτηρά, τους καρπούς και όλα τα αγαθά της γης. Η αδυναμία αποκωδικοποίησης των λειτουργιών της γης, η ταυτόσημη με αυτή της γυναίκας παραγωγική λειτουργία της, αλλά και το γεγονός ότι αυτή αποτελεί εκτός από πηγή γονιμότητας και «συνεπίκουρο» του θανάτου, εφόσον όλα προέρχονται από αυτήν και στο τέλος σε αυτήν επιστρέφουν, συντέλεσαν τελικά στη θεοποίηση και στην απόδοση υπερβατικών δυνάμεων σε αυτή.

Η ύπαρξη της Μεγάλης Μητέρας ήταν άμεσα συνυφασμένη και με τη διάθρωση των κοινωνιών και των οικογενειών. Ο πρωταρχικός καταμερισμός της δουλειάς θεμελιώνει τη μητριαρχική θέση της γυναίκας. Όλη η βιοσυντηρητική δραστηριότητα της τότε κοινωνίας (καρποσυλλογή, αγγειοπλαστική, πλεκτική, υφαντική), εκτός από το κυνήγι, εξαρτιόταν από τη γυναίκα, γεγονός που καθιστούσε τη Θεά την ανώτερη οντότητα¹.

Στα πλαίσια της λατρείας τελούνταν ανοιχτές εορτές των θεοτήτων, και επιτυχανόταν η διατήρηση της ομοψυχίας των λαών. Στην πραγματικότητα οι περισσότερες παραδοσιακές θρησκείες είχαν ως πηγή τη Μητέρα Γη, και διέφεραν μόνον ως προς την προσαρμογή τους κατά έθνος-φυλή και γεωφυσική κατάσταση². Η θρησκευτική παράδοση είχε ελεύθερο τοπικό πολιτιστικό χαρακτήρα.

Οι διηγήσεις για την αρχή των όντων ξεκινούν με τον Ωκεανό με τον οποίο ήταν ενωμένη η θεά Τήθυς, που χαρακτηριζόταν ως «Μητέρα». Ήταν η μητέρα των γιων και των θυγατέρων, δηλαδή των Ωκεανίδων και του Ωκεανού, ενώ μία από τις εγγονές της ήταν η Θέτις. Άλλη διήγηση αναφέρεται στην αρχική ύπαρξη της Νυκτός, μίας από τις θεές, την οποία ακόμη και ο Δίας αντιμετώπιζε με ιδιαίτερο δέος. Η Νυξ είχε μορφή πουλιού με μαύρα φτερά, η οποία γονιμοποιημένη από τον Άνεμο, γέννησε το ασημένιο Αυγό, μέσα στο οποίο βρισκόταν η Γη. Η Νυξ γέννησε τον Αιθέρα, την Ημέρα, το ουράνιο φως και τον αστερόεντα Ουρανό. Μια τρίτη διήγηση

¹ Παναγής Λεκατσάς, « Η Μητριαρχία», εκδόσεις Καπανιώτη, Αθήνα 1994, σελ.48.

² Τσάμης Μανώλης, « Η Ελληνική Θρησκευτική Παράδοση», Εκδόσεις Σέμελη, Αθήνα 2000, σελ.17,19.

δίνει το προβάδισμα της αρχαιότερης θεάς στη θεά Γη, η οποία προέκυψε αμέσως μετά το Χάος³.

Στην ιστορία των θρησκευτικών γεγονότων καταγράφεται η διαδικασία της τάσης κάθε θεάς να γίνει Μεγάλη Θεά, ενσωματώνοντας όλες τις ιδιότητες και τις λειτουργίες που περικλείει το αρχέτυπο της. Η λατρεία της Γης, θεωρήθηκε συχνά ως η πρώτη μορφή γενικά της ευσέβειας, αν και στην πατροπαράδοτη θρησκεία ο ρόλος της ήταν εξαιρετικά περιορισμένος⁴.

Η Γαία νοείται ως η αρχική θεότητα των Ελλήνων, προγενέστερη των Ολύμπιων Θεών. Λατρευόταν ως Γη Μητέρα που γέννησε τον ουρανό και τη θάλασσα καθώς και τους Τιτάνες και τις Τιτάνισσες (η Θεία, η Ρέα, η Θέμις, η Μνημοσύνη, η Φοίβη, η Λήθυς). Επί αιώνες υπό αξιοπρεπέστερη μορφή είχε κρατήσει αξιόλογη θέση στη θρησκευτική ζωή της Ελλάδας. Από την πατρίδα της, που ήταν η βορειοδυτική Μικρά Ασία, είχε ξεκινήσει ως θεά της βλάστησης ή της φυτικής και ζωικής ευφορίας, με τον καιρό όμως εξελίχθηκε σε θεότητα που μπορούσε παράλληλα να θεραπεύει από αρρώστιες, να φανερώνει το μέλλον και να παραστέκει σε κινδύνους. Ιδιαίτερα στη Μικρά Ασία λατρευόταν ως «Μήτηρ Ορεία» με πολλά ονόματα, η οποία πλανιόταν στα βουνά έχοντας λιοντάρια για ακολουθία της⁵. Στη Μικρά Ασία, από όπου διαδόθηκε η λατρεία της και ξαναγύρισε πολλές φορές στην Ελλάδα, και στη Φρυγία ονομαζόταν Mater Kubile, στην ελληνική γλώσσα Κυβέλη.

Στην Ελλάδα έγινε πρώιμα γνωστή από τους αποίκους της Μικράς Ασίας και ήδη από τα αρχαϊκά χρόνια είχε ταυτιστεί με τη Ρέα ή τη Μητέρα των θεών ή και με τη Δήμητρα και διαφοροποιήθηκε από την παλιά θεά της Πεσσινούοντας. Την πρώτη θέση στα θέματα των ειδωλίων της νεολιθικής Ελλάδας είχε η στεατοπυγική γυναικεία μορφή, η οποία ως θεϊκή μορφή ταυτίστηκε με μία θεά της γονιμότητας ή με τη μεγάλη Μητέρα, όπως και στην Εγγύς Ανατολή. Ειδώλια της θεάς εκλαμβάνονταν ως θαυματουργά, λόγω της μυστικής τους δύναμης που ευνοούσε τη γονιμότητα και αποτελούσε ευλογία για κάθε ώριμη γυναίκα της κοινότητας, κυρίως των επίτοκων γυναικών⁶. Στους νεολιθικούς πολιτισμούς, είτε στην εικονογραφία είτε στα ειδώλια, τα

³ Κερένυϊ Κ., «Η Μυθολογία των Ελλήνων», Εκδόσεις Εστία 1966, σελ. 29-33.

⁴ Τάκαρη Ντίνα, «Η γυναίκα από την Αρχαιότητα ως την Τεχνολογική Επανάσταση», Αθήνα 1984, σελ.23.

⁵ Κερένυϊ Κ., «Η Μυθολογία των Ελλήνων», Εκδόσεις Εστία 1966, σελ. 88.

⁶ Παπαχατζής Δ. Νικ., «Η θρησκεία στην Αρχαία Ελλάδα», Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα 1987, σελ.29.

κέρατα των βοοειδών αποτελούσαν έμβλημα της μεγάλης θεϊκής μάνας και φανέρωναν την παρουσία της μεγάλης Θεάς της Ευφορίας⁷.

Κατά την Κρητομινωική εποχή (3000-1400π.Χ.) λατρευόταν η Μητέρα ως θεά της Γονιμότητας. Η Μινωική «Μητέρα Θεά» πρέπει να ήταν κεντρική και ίσως η μοναδική θεότητα της Κρήτης. Σε παραστάσεις σφραγίδων εμφανιζόταν μία θηλυκή μορφή, η οποία κρατούσε ξίφος ή ακόντιο και συνοδευόταν από ένα λιοντάρι. Σε ανάγλυφα η «Μεγάλη Θεά» παριστανόταν με υψωμένα χέρια και ανοιχτά πόδια. Επρόκειτο προφανώς για την τίκτουσα μητέρα των ζώων και της ζωής γενικά⁸.

Η λατρεία της Μεγάλης Μητέρας είναι σε κάποιο βαθμό περίπλοκη, αφού στην περίπτωση της η αυτόχθον, Μινωική-Μυκηναϊκή παράδοση διασταυρώνεται με απευθείας αποδοχή στοιχείων από το Φρυγικό Βασίλειο της Μικράς Ασίας⁹. Στην Κρητο-μυκηναϊκή θρησκεία η Γη ήταν η Μητέρα όλων, με εικόνα που την απέδιδε ως μία γυναίκα με τα πόδια κρυμμένα στη γη. Η λατρεία της ήταν σπάνια, ενώ η ίδια ήταν περισσότερο μία ιδέα της φύσης, παρά μία θεότητα¹⁰.

Εικόνα 1.1: Η θεά των όψεων

Στα Ελληνιστικά χρόνια η λατρεία της μεγάλης θεάς εισήχθη πάλι στην Ελλάδα από μέλη θρησκευτικών θιάσων φρυγικής ή λυδικής καταγωγής και με μυστικές τελετές που συνηθίζονταν για τη θεά στη βορειοδυτική Μικρά Ασία. Την εισήγαγαν και οι ρωμαίοι με εξαιρετική επισημότητα το 204π.Χ.¹¹.

Στους τελευταίους αιώνες της αρχαιότητας διαδόθηκε στον ελληνορωμαϊκό κόσμο η λατρεία της Μικρασιατικής μεγάλης Μητέρας που αποτελούσε εξέλιξη της περισσότερο γνωστής αρχαιότερης. Στην Ελλάδα των ύστερων χρόνων η λατρεία αυτή εμφανίστηκε με εντελώς λαϊκή μορφή (χωρίς ναούς για τις μυστικές τελετές, όπως στη Ρώμη)¹².

Η Μάνα-Γη μεταμορφώθηκε ανεπαίσθητα σε Μητέρα των Σπόρων, παρόλο που τα ίχνη της χθόνιας θεοφάνειας δεν εξαφανίστηκαν ποτέ από το πρόσωπο των

⁷ Mircea Eliade, «Πραγματεία Πάνω στην Ιστορία των Θρησκειών», εκδόσεις Χατζηνικολή, Αθήνα 1992, σελ.163.

⁸ Bunkert Walter, «Αρχαία ελληνική θρησκεία», Εκδόσεις Καδαμίτσα Αθήνα 1993, σελ.106.

⁹ Bunkert Walter, «Αρχαία ελληνική θρησκεία», Εκδόσεις Καδαμίτσα Αθήνα 1993, σελ.375.

¹⁰ Κερένυι Κ., «Η Μυθολογία των Ελλήνων», Εκδόσεις Εστία 1966, σελ.88.

¹¹ Παπαχατζής Δ. Νικ., «Η θρησκεία στην Αρχαία Ελλάδα», Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα 1987, σελ.197.

¹² Παπαχατζής Δ. Νικ., «Η θρησκεία στην Αρχαία Ελλάδα», Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα 1987, σελ.195.

«Μητέρων», των χθόνιων θεοτήτων. Παράδειγμα αποτελούν οι γυναικείες μορφές της ελληνικής θρησκείας όπως, η Νέμεσις, οι Ερινύες, η Θέμιδα, στις οποίες αναγνωρίζονται τα πρωταρχικά χαρακτηριστικά της Μητέρας-Γης. Είναι γεγονός ότι η Γη ή Γαία αντικαταστάθηκε τελικά από τη Δήμητρα, αλλά η επίγνωση της εξάρτησης μεταξύ της θεάς των σπόρων και της Μητέρας-Γης χάθηκε στους Έλληνες¹³. Η Γαία μετέδωσε στους νέους θεούς το μυστικό της νίκης και με τη συνδρομή της οι Ολύμπιοι θεοί κέρδισαν τους Τιτάνες.

Εικόνα 1.2: Ειδώλια της Μεγάλης Μητέρας

Οι Ρωμαίοι γνώρισαν κι ενθουσιάστηκαν από τις μυστηριακές και ανατολικές θρησκείες. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον έδειξαν για τις λατρείες της Μεγάλης Μητέρας θεάς, η οποία αποτελούσε προσωποποίηση της γονιμότητας της γης¹⁴.

Κατά τη διάρκεια της μετάβασης από τις θρησκείες των λαών χωρίς γραφή («πρωτόγονων») στις λεγόμενες πολυθεϊστικές θρησκείες εντοπίζεται η παρουσία της στη Δωδώνη. Δίπλα στο δρυ του Δία υπήρχαν τα ιερά περιστέρια σύμβολο της χθόνιας μεγάλης θεάς, πράγμα που καταδεικνύει μια αρχαία ιερογαμία του θεού της καταιγίδας με τη μεγάλη θεά της γονιμότητας. Στις προϊστορικές θρησκείες της ευρω-αφρικανο-ασιατικής έκτασης η Μεγάλη Θεά εί-

χε ως συζύγους πολλούς ταυρικούς θεούς του Κεραυνού, ενώ από αυτήν εξαρτιόταν η παγκόσμια ευφορία¹⁵.

Η Γη θεωρείται μάνα, *Tellus Mater*, αλλά ταυτόχρονα αποκαλύπτει μια ορισμένη στιγμή της ιστορίας των ινδικών θρησκειών τη στιγμή όπου η *Μάνα-Γη* είχε αναγνωριστεί, τουλάχιστον από μία ομάδα ατόμων, σαν προστάτιδα από το χάος, αξιολόγηση που έμελλε να καταρρεύσει από τη μεταρρύθμιση των Ούπανισάντ και τα κηρύγματα του Βούδα¹⁶.

¹³ Mircea Eliade, «Πραγματεία Πάνω στην Ιστορία των Θρησκειών», εκδόσεις Χατζηνικολή, Αθήνα 1992, σελ.249.

¹⁴ <http://www.pegasos.fhw.gr/chronos/07/gr/culture>

¹⁵ Mircea Eliade, «Πραγματεία Πάνω στην Ιστορία των Θρησκειών», εκδόσεις Χατζηνικολή, Αθήνα 1992, σελ.101.

¹⁶ Mircea Eliade, «Πραγματεία Πάνω στην Ιστορία των Θρησκειών», εκδόσεις Χατζηνικολή, Αθήνα 1992, σελ.22

Το θέμα του αρχέγονου ζευγαριού: Ουρανός (αρσενικό)-Γη (θηλυκό) ήταν αρκετά συνηθισμένο. Έτσι, στο νησί της Ινδονησίας Κεϊζάρ, κεντρικό αντικείμενο της λατρείας αποτελούσε και η θηλυκή αρχή Μακαρόμ-μαουάκχου που βρισκόταν στη γη. Στην Αφρική, στους Μπαντού του Νότου, η ανώτατη ουράνια θεότητα Νζάμπι παραγκωνίστηκε, αφήνοντας τη θέση της και τ' όνομα της σε μία θεότητα της Γης που τα λατρευτικά μυστικά της μεταβιβάζονταν αποκλειστικά στις γυναίκες. Το μυθικό θέμα του ζεύγους Ουρανός-Γη απαντάται στη Νότια Καλιφόρνια ως αδελφός και αδελφή, που από την ένωση τους γεννήθηκαν τα πάντα στους Ινδιάνους Πίμα και στο Νέο Μεξικό¹⁷. Στο Τιμόρ της Ινδονησίας η Ούζι-Άφου ήταν η θεά «Δέσποινα-Γη» σύζυγος του θεού Ήλιου, από την οποία γεννήθηκε ολόκληρος ο κόσμος και δεχόταν σημαντικό αριθμό αναθημάτων¹⁸. Επίσης στο θεϊκό ζεύγος που αποτελούσαν από τον Ουρανό και τη Γη, το θηλυκό οι Μαορί το αποκαλούσαν Γη Πάπα.

Από την Ινδονησία ως τη Μικρονησία το θέμα του αρχέγονου ζεύγους Ουρανός-Γη ήταν ιδιαίτερα διαδεδομένο όπως και στην Αφρική. Σε μία αγροτική φυλή της Νότιας Αφρικής, τους Κουμάμα, ο γάμος Ουρανού και Γης είχε λάβει το νόημα της κοσμικής γονιμότητας. Στις μυθολογίες της κλασικής Ανατολής έπαιζε εξίσου σημαντικό κοσμογονικό ρόλο. Ήταν «βασίλισσα των χωρών» (η θεά Αρίννα), η θεά της Γης στους Κινέζους, Ίζανάμι στους Ιάπωνες. Στους γερμανικούς λαούς, η Φρίγκ, γυναίκα του Τύρ και αργότερα του Όντιν, ήταν θεά γήινης σύστασης¹⁹.

Οι Αριανοί (οι ινδοευρωπαϊκοί λαοί από τους οποίους κατάγονται οι Πέρσες και οι Ινδοί) επιδίδονταν στη λατρεία γυναικείων θεοτήτων, δίνοντας την πρωτοκαθεδρία στη Θεά-Μητέρα ανάλογη της Ντουργά²⁰. Στον Ινδουισμό, την θρησκεία που υπήρξε πριν από την μετανάστευση των Αρίων, υπήρχε η λατρεία μίας Θεάς Μητρός²¹.

Στην Ανατολία της 7ης χιλιετίας π.Χ. η θεά παριστανόταν παχύσαρκη να τίκτει καθισμένη σε θρόνο που πλαισιωνόταν από πάνθηρες. Η ίδια μορφή, καθισμένη σε πάνθηρα, κρατούσε στην αγκαλιά της άλλοτε ένα παιδί και άλλοτε ένα μικρό άγριο ζώο. Με τον τρόπο αυτό συγκλίνουν οι ιδέες της γονιμότητας, της μητρότητας,

¹⁷ Glasenapp H.De, « Παγκόσμιος Ιστορία των Θρησκειών», Εκδόσεις Βιβλιοαθηναϊκή, Αθήνα, σελ.66.

¹⁸ Glasenapp H.De, « Παγκόσμιος Ιστορία των Θρησκειών», Εκδόσεις Βιβλιοαθηναϊκή, Αθήνα, σελ. 136.

¹⁹ Glasenapp H.De, « Παγκόσμιος Ιστορία των Θρησκειών», Εκδόσεις Βιβλιοαθηναϊκή, Αθήνα, σελ.232.

²⁰ Glasenapp H.De, « Παγκόσμιος Ιστορία των Θρησκειών», Εκδόσεις Βιβλιοαθηναϊκή, Αθήνα, σελ.44-45.

²¹ Glasenapp H.De, « Παγκόσμιος Ιστορία των Θρησκειών», Εκδόσεις Βιβλιοαθηναϊκή, Αθήνα, σελ.18.

της βασιλείας και της κυριαρχίας της επί των άγριων ζώων. Βρίσκονται εδώ όλα τα χαρακτηριστικά της Θεάς-Μητέρας που κυριάρχησε στο ανατολικό πάνθεον έως την εμφάνιση του αρσενικού μονοθεϊσμού του Ισραήλ²².

Επρόκειτο λοιπόν για ένα μυθικό πρόσωπο, που εκλαμβάνόταν ως Υπέρτατο Ον και Παγκόσμια Μητέρα, ή αλλιώς για μία θεότητα που δόμησε ένα θρησκευτικό σύστημα, το οποίο θα μπορούσε να χαρακτηριστεί «θηλυκός μονοθεϊσμός»²³. Ως παγκόσμια γεννήτορας, η θεά είχε εμφανή «βασιλικά» χαρακτηριστικά, με ουσιαστικότερο όλων, στην Ανατολία, τον θρόνο της από άγρια ζώα. Τα θηρία αυτά καθώς και τα όρνεα και τα άλλα επικίνδυνα για τον άνθρωπο ζώα που την πλαισιώναν, προσδιόριζαν με σαφήνεια την εξουσία της, αλλά κυρίως το γεγονός ότι ο πόνος και ο θάνατος, καθώς και η καθημερινά βιούμενη δυστυχία αντικατοπτρίζονταν στη λατρεία και τα γνωρίσματα της τότε «μητριαρχικής» θρησκείας.

Η Θεά αυτή, της οποίας η μορφή άλλαζε, ανάλογα με τις περιοχές του κόσμου όπου λατρευόταν, συνοδευόμενη άλλες φορές και από ένα αρσενικό πάρεδρο, που ταυτίστηκε με τον ταύρο, θα αποτελούσε το κλειδί ενός ολόκληρου θρησκευτικού συστήματος που οργανωνόταν γύρω της .

Για λόγους ασφάλειας και ανάγκης εξασφάλισης της επιβίωσης ο άνθρωπος αισθανόταν να εξαρτάται από μεγάλες θεές. Για λόγους προστασίας (από τις αντίθετες δυνάμεις, από τη μοίρα, κλπ.) και δράσης (ανάγκη εξασφάλισης της επιβίωσης με τη μαγεία της γονιμότητας, κλπ.) ο άνθρωπος άρχισε να έλκεται από άλλες θρησκευτικές μορφές όπως της μεγάλης χθόνιας, σεληνιακής, φυτικής θεάς²³. Η σελήνη ήταν ο αντιπρόσωπος της νύχτας και ενέκλειε τις δυνάμεις του θανάτου, όντας ταυτόχρονα η θεότητα που εξουσίαζε το σκοτάδι, εμποδίζοντας το να νικήσει τη ζωή. Ήταν θεότητα ιδιαίτερα αγαπητή, στους μύθους αποφεύγονταν οι αρνητικές διηγήσεις για αυτήν, ενώ σε πολλές περιοχές της αρχαιότητας εμφανιζόταν αυτή ως δεσπόζουσα θεότητα και όχι ο ήλιος²⁴.

Η μεγάλη Θεά, η μητέρα γη, θα μπορούσε τελικά να λογιστεί ως το υπέρτατο Ον, η παγκόσμια μητέρα που θεμελίωσε ένα θρησκευτικό σύστημα που δύναται να χαρακτηριστεί ως «θηλυκός μονοθεϊσμός», εφόσον όλα βρίσκονταν υπό την αιγίδα της, αλλά και τα πάντα υποτάσσονταν σε αυτή.

²² Cauvin Jacques, « Η Γέννηση των Θεοτήτων Γέννηση της Γεωργίας», Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, Ηράκλειο 2004, σελ.26.

²³ Cauvin Jacques, « Η Γέννηση των Θεοτήτων Γέννηση της Γεωργίας», Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, Ηράκλειο 2004, σελ.29.

²⁴ Niels Peter Lenche, «Η Προϊστορία του Βιβλικού Ισραήλ», εκδόσεις Πουρναρά, Θεσσαλονίκη 1998,σελ.319.

Παρά όμως την καθολική υπεροχή της, με την ανάπτυξη της γεωργίας και της κτηνοτροφίας, και τη ριζική αλλαγή της θέσης του άνδρα, η μητριαρχία καταλύθηκε, η γεωργία έπαψε να είναι η αποκλειστική παραγωγική περιοχή των γυναικών και η μεγάλη θεά, όπως και οι μεταγενέστερες της θηλυκές θεότητες αποδυναμώθηκαν ιδιαίτερα. Η οικονομική υπεροχή των ανδρών αντιμάχηκε την παραδοσιακή κοινωνική υπεροχή των γυναικών, αποδυναμώνοντας την προοδευτικά. Έτσι «γεννήθηκε» ο αρσενικός θεός, πολλές φορές γιος ή σύζυγος της μεγάλης μητέρας, αντιπροσωπεύοντας την «πατριαρχική θεϊκή αρχή» που γεννήθηκε μέσα από τη μητριαρχία²⁵.

²⁵ Παναγής Λεκατσάς, « Η Μητριαρχία», εκδόσεις Καπανιώτη, Αθήνα 1994, σελ.49-50.

2. Οι Θεές των Θρησκειών της Αρχαιότητας

Οι μορφές και οι χαρακτήρες των θηλυκών θεοτήτων των θρησκειών των λαών αυτών βασίζονταν στο θαυμασμό, αλλά και στην πλήρη εξάρτηση τους από τη γη, τους καρπούς της και βασικότερα από τη γεωργία. Τις χρειάζονταν προκειμένου η επίκληση τους να βοηθήσει τους ανθρώπους στην αντιμετώπιση της πληθώρας των τότε προβλημάτων. Πολλές επίσης έφεραν και έντονα χθόνια χαρακτηριστικά, αφού λογίζονταν και ως θεές του κάτω κόσμου, γεγονός που καταδεικνύει το ενδιαφέρον των ανθρώπων για το θάνατο και τις ανησυχίες τους για τη «σφαίρα του μυστηρίου». Και σε αυτήν την περίπτωση παρατηρήθηκε πληθώρα μείξεων θεϊκών γνωρισμάτων διάφορων θρησκειών. Τέλος ορισμένες από τις θεές αυτές με το πέρασμα του χρόνου και με τροποποιημένα γνωρίσματα τους επηρέασαν το αρχαίο ελληνικό και ρωμαϊκό θεϊκό πάνθεον.

2.1. Οι Θεότητες των Αζτέκων, των Ίνκας, των Μάγια και του Μεξικό

Οι Αζτέκοι πίστευαν στη θεά του καλαμποκιού Σιλονέν στην οποία θυσίαζαν κάθε όγδοο μήνα μία γυναίκα και στη θεά της ομορφιάς και του έρωτα Σοτσικετσάλ, χάριν της οποίας θυσίαζαν μία ή δύο εταίρες. Ανθρωποθυσίες γίνονταν και προς τιμήν της θεάς του μεθυσιού Μαγιαχουέλ, που στη φαντασία των ανθρώπων υπήρχε ως πραγματικό θηλυκό τέρας¹. Μητέρα ονομαζόταν και η θεά των Αζτέκων του Μεξικό η Τότσι, η οποία ήταν θεά του θερισμένου και χρηστικού καλαμποκιού, ενώ συγχρόνως ήταν και θεά του πολέμου και του θανάτου².

Αναφέρουν και την Κοατλικούε, τη μητέρα Γη, καθώς και την Τσαλτσιουτκούε, τη θεά των καταιγίδων και των νερών, την προσωποποίηση της ομορφιάς, της νιότης, της ζωντανίας αλλά και της βίας και τέλος την Γλαζολτεότλ τη θεότητα της μαγείας και προστάτιδας των μαγισσών³.

Το αζτέκικο ιερατείο δεν απέκλειε από τις τάξεις του τις γυναίκες. Άλλωστε, η παράδοση έλεγε πως όταν οι πρώτοι Αζτέκοι κατευθυνόμενοι προς τα νότια, μετέφεραν προπορευόμενο το άγαλμα του Χουϊτζίλοπότλι, στους ώμους τριών ιερέων και μίας ιέρειας, ονόματι Τσιμάλμα. Γι αυτό, κάθε κοπέλα που έφτανε στην ήβη, αφιέρω-

¹ Καρζής Θ, « Η Γυναίκα στους Μακρινούς Πολιτισμούς», Εκδόσεις Φιλιπότης, Αθήνα, σελ.272 .

² Mircea Eliade, «Πραγματεία Πάνω στην Ιστορία των Θρησκειών», εκδόσεις Χατζηνικολή, Αθήνα 1992, σελ.321.

³ http://www.geocities.com/artofwise/GodsIndex_Atzec.html

νε τον εαυτό της σε κάποιο θεό ή θεά, εγκαθίστατο στο ναό, λαμβάνοντας τον τίτλο της *τσιουατλαμακάζκι*, που σημαίνει στην κυριολεξία «γυναίκα-ιερέας». Οι κοπέλες αυτές ιερούργουσαν σε διάφορες θρησκευτικές τελετές, ιδίως στις γιορτές της μεγάλης θεάς Τότσι, αλλά και του θεού κυνηγού-πολεμιστή Μισκόατλ. Η ιέρεια δεν ήταν υποχρεωμένη ν' απαρνηθεί το γάμο, παρόλο που αρκετές προτιμούσαν να μείνουν άγαμες, συντροφιά με τους θεούς για όλη τους τη ζωή. Όσες προέκριναν την άλλη λύση, σε συνεννόηση πάντοτε με τους γονείς τους, ήταν ελεύθερες να παντρευτούν, οπότε ο γάμος γινόταν στο ναό κι όχι στο σπίτι, όπως ήταν η τρέχουσα συνήθεια⁴.

Η θρησκεία των Ίνκας, που ήταν πολυθεϊστική, ήταν θρησκεία του Ήλιου, σαν εκείνη που είχαν επιχειρήσει να επιβάλουν στην Αίγυπτο, πριν απ' αυτούς και χωρίς επιτυχία, ο Φαραώ Ακενατόν και η γυναίκα του Νεφερτίτη. Από εκεί και πέρα ακολούθησαν θεότητες, κατά πλειονότητα θηλυκού γένους, σαν τη Μαμακίλια, τη Μητέρα-Σελήνη, αδερφή και σύζυγος του Ήλιου, τη Μαμακόκα, πολιούχο των ψαρράδων, τη Μαμαχουάκα, θεά των βουνών, την Πακαμάμα, πνεύμα αγαθοποιό για τα σπαρτά και τα κοπάδια. Όλες, ή σχεδόν όλες, οι θηλυκές θεότητες ήταν καλοκάγαθες κι έτρεφαν αισθήματα στοργής για τους ανθρώπους⁵.

Η Ixtab (Ιξτάμπ) λογιζόταν ως η θεά της αυτοκτονίας, ιδιαίτερα με απαγχονισμό και η κυρία του παραδείσου των αυτοχείρων. Η ιδέα αυτή συνδέεται με το *ιερό δένδρο*, κέντρο του κόσμου, του οποίου τα κλαδιά απλώνονταν στα διάφορα επίπεδα του ουράνιου χώρου.

Στο μεξικανικό πάνθεον οι θεοί ήταν αιμοδιψείς, περιλάμβαναν και τις προαζτεκικές αγροτικές θεότητες, κυρίως γένους θηλυκού, όπως υποδηλώνουν τα γυναικεία ειδώλια με τους χοντρούς μηρούς και τη φαρδιά λεκάνη, σύμβολα γονιμότητας. Πληροφορίες υπάρχουν και για την προκολομβιανή μεξικανική θρησκεία που ξεκίνησε από ένα πρωταρχικό θεϊκό ζευγάρι, τον Ταχιάο, νέο θεό του ήλιου, και τη Νακάουε παλιά θεά του νερού⁶.

2.2. Οι θεές των λαών της Μεσοποταμίας

Στη Μεσοποταμία, στο σημερινό Ιράκ, η Ιστάρ ήταν η μητέρα των θεών και ταυτόχρονα θεά της γονιμότητας, του ερωτισμού, του φεγγαριού και του πολέμου. Η Μαάτ ή Νινουρσάγκ εκλαμβανόταν ως μητέρα γη και η Ερεσκιγκάλ ως θεά κυβερνή-

⁴ Καρζής Θ, « Η Γυναίκα στους Μακρινούς Πολιτισμούς», Εκδόσεις Φιλιππότης, Αθήνα, σελ.273.

⁵ Καρζής Θ, « Η Γυναίκα στους Μακρινούς Πολιτισμούς», Εκδόσεις Φιλιππότης, Αθήνα, σελ.286.

⁶ Καρζής Θ, « Η Γυναίκα στους Μακρινούς Πολιτισμούς», Εκδόσεις Φιλιππότης, Αθήνα, σελ.271-272.

της του κόσμου των νεκρών, αποτελώντας τη σκοτεινή πλευρά της Θεάς Ιστάρ Ανάτ που τιμόταν σαν θεά του ερωτά και του πολέμου⁷.

Οι Σουμερίοι κατοίκησαν στην περιοχή της Μεσοποταμίας. Η Σουμερική αστρική τριάδα δανείστηκε, εν μέρει, τα σημιτικά ονόματα των αντίστοιχων σημιτικών θεοτήτων και συγκεκριμένα η θεά του άστρου της Αφροδίτης Ινάννα έγινε περισσότερο γνωστή με το όνομα Ιστάρ (Αφροδίτη, το άστρο), ενώ ο κάτω κόσμος συνέχισε να κυβερνάται από την Ερεσκιγκάλ και τον σύζυγο της Νεργκάλ⁸.

Κάθε σουμερικός θεός είχε μια σύζυγο, αν και για μερικούς από αυτούς η σύζυγος τους ήταν μόνο η μητέρα των τέκνων τους, ενώ ορισμένες λατρεύονταν ως αυτοτελείς θεότητες. Οι σπουδαίες θεές ζούσαν βέβαια με το θεό σύζυγο τους κοινή συζυγική ζωή, αλλά δεν είχαν κοινό τομέα δράσης, θεωρούνταν «πολιούχες», κύριες θεότητες και γι' αυτό κατείχαν αυτοτελή θέση στο πάνθεον. Το πρώτο ζευγάρι αποτέλεσαν ο Ουρανός (Αν) και η Γη (Κι).

Οι Σουμερίοι αναπαρίσταναν τη Μητέρα της Γονιμότητας με αγαλματίδια από πηλό, κρατώντας ένα μωρό στο κεφάλι της ή ένα φίδι, σύμβολο της γης, της γονιμότητας και της γεωργίας, που αργότερα συμπληρώθηκε με την ένωση Ουρανού και Γης⁹.

Η Ινάννα συγκεκριμένα, συνδέθηκε νωρίς με την ακκαδική Ιστάρ και αργότερα με την Αστάρτη και απέκτησε τόσο σπουδαία λατρευτική και μυθολογική «επικαιρότητα», που καμιά άλλη θεά της Μέσης Ανατολής δεν κατόρθωσε ποτέ να αποκτήσει.

Μία από τις ειδικές, ιδιότητες της Ινάννα ήταν «να μεταβάλλει τους άνδρες σε γυναίκες και τις γυναίκες σε άνδρες». Αν πίσω από αυτό κρυβόταν μια ερμαφρόδιτη κατάσταση, δεν είναι σαφές. Αν όμως συνέβαινε αυτό, τότε πρέπει να υποθεθεί, ότι το χαρακτηριστικό αυτό είχε προέλθει από το σημιτικό κόσμο. Γεγονός πάντως είναι, ότι κατά την εορτή του Νέου έτους χόρευαν γύρω από το άγαλμα της νέοι και νεανίδες, ενώ γενικότερα η Ινάννα αποτελούσε ενσάρκωση εύθυμης κοπέλας¹⁰.

Τον πολιτισμό των Σουμερίων τον κληρονόμησαν και τον εμπλούτισαν με νέα στοιχεία οι Βαβυλώνιοι και οι Ασσύριοι, ενώ η διαρκής πολιτική ενότητα των Μεσοποταμιακών χωρών επετεύχθη γύρω στο 2000 π.Χ.. Οι Βαβυλώνιοι και οι Ασσύριοι,

⁷ <http://www.geocities.co>

⁸ Ζιάκας Δ. Γρηγόριος «Η θρησκεία των προϊστορικών κοινωνιών και των αρχαίων λαών», Εκδόσεις Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη 1990, σελ.143.

⁹ www.nea-acropoli.gr

¹⁰ Ζιάκας Δ. Γρηγόριος, «Η Θρησκεία των Προϊστορικών Κοινωνιών και των Λαών της Μεσοποταμίας», Υπηρεσία Εκδόσεων Α.Π.Θ., Θεσσαλονίκη 1987, σελ.83.

λαοί συγγενικοί μεταξύ τους, ανέπτυξαν σπουδαίο πολιτισμό λαμβάνοντας τα πολιτισμικά στοιχεία των Σουμερίων και εμπλουτίζοντάς τα με νέα στοιχεία σημιτικής κληρονομιάς¹¹. Κατά τη βαβυλωνιακή εποχή όλες οι θεές ήταν αρχικά υποστάσεις της Μεγάλης Μητέρας, που συνδεόταν με τη ζωική και φυτική γονιμότητα και καρποφορία. Σ' αυτή δεν υπήρχε ένα ιδιαίτερο χαρακτηριστικό με ιδιαίτερο τονισμό, αλλά όλες οι ιδιότητες των θεοτήτων απέρρεαν από την Μεγάλη αυτή Μητέρα¹².

2.3. Οι θεές των Αιγυπτίων

Αιγυπτιακή θηλυκή θεότητα υπήρξε η Μπαστέτ, θεά του ήλιου και της απόλαυσης. Η Χαθόρ υπήρξε θεά της αγάπης και της ομορφιάς και αποδιδόταν ως μια νέα γυναίκα με κέρατα αγελάδας, ενώ συχνά, εμφανιζόταν με την πλήρη μορφή αυτής, αφού το ζώο αυτό αποτελούσε σύμβολο γονιμότητας. Άλλη θεότητα ήταν η Νούτ, η θεά των ουρανών που παρουσιαζόταν ως μια νεαρή όμορφη γυναίκα, με τα αστέρια να φωτίζουν μέσω του σώματος της. Η μητέρα Θεά σχετιζόταν με την γονιμότητα, το φεγγάρι, την μαγεία και την νεκρανάσταση και παριστανόταν να κάθεται σε θρόνο και συχνά να κρατά το βρέφος Όρο στην αγκαλιά της¹³.

Στο αιγυπτιακό πάνθεον εντάσσονταν και άλλες, υποδεέστερες θεότητες, που αφορούσαν σε όλους τους τομείς της κοινωνικής και της προσωπικής δράσης. Αυτές ήταν η Μουτ, (Mut), η μεγάλη μητέρα στις παραδόσεις του κοσμογονικού ζεύγους, η σύντροφος, η θηλυκή όψη που γονιμοποιείται με τρόπο θαυματουργό ή μη και γεννά, αποκαλύπτει τα σιτηρά, τους καρπούς και όλα τα προϊόντα της γης. Η Ανκέτ, (Anket), η "Εναγκαλιζούσα Κυρία", θεά των υδάτων, η Νεθ, (Neith) η θεά του πολέμου και της ύφανσης, η Νέφθυς, (Nephthys), "Κυρία του Οίκου" αδελφή της Ίσιδας και σύζυγος του Σετ.

Στην Αίγυπτο η Αθώρ υπήρξε σημαντική θεά και παρουσιαζόταν δίπλα στο δέντρο της αθανασίας. Με το όνομα αυτό εννοούταν η θηλυκή αιγυπτιακή θεότητα, την οποία οι Έλληνες ταύτιζαν με την Αφροδίτη. Ουράνια θεά, αναφερόταν συνήθως ως κόρη του Ρα ή Ρε και σύζυγος του Ωρου, όμως, ενίοτε, αποδιδόταν ως μητέρα του και τότε το όνομά της ερμηνεύεται ως «κατοικία του Ωρου». Στα πλαίσια του αιγυπτιακού ανθρωπομορφισμού και θηριομορφισμού παρουσιαζόταν ως θεά με κεφαλή

¹¹ Ζιάκας Δ. Γρηγόριος, «Η θρησκεία των προϊστορικών κοινωνιών και των αρχαίων λαών», Εκδόσεις Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη 1990, σελ170.

¹² Ζιάκας Δ. Γρηγόριος, «Η θρησκεία των προϊστορικών κοινωνιών και των αρχαίων λαών», Εκδόσεις Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη 1990, σελ173-174.

¹³ http://www.geocities.com/artofwise/GodsIndex_Egyptian.html

αγελάδας, και συνηθέστερα ως θεά με μαλλιά χωρισμένα σε μακριές πλεξίδες, με κέρατα ή αυτιά αγελάδας¹⁴.

Σε ό,τι αφορά στη σχέση της με την βασιλική οικογένεια, απεικονιζόταν να κρατά τον βασιλιά στην αγκαλιά της ή στα γόνατά της. Όμως η θεά δεν ήταν αγαθοεργή μόνο στο βασίλειο των ζώντων πλασμάτων. Θεωρείτο ευμενής η παρουσία της και στο βασίλειο των νεκρών.

Η Ίσις υπήρξε μία από τις δημοφιλέστερες αιγυπτιακές θεότητες, καθώς συμβόλιζε την αφθονία και τα υλικά αγαθά, όριζε το θεσμό του γάμου και της οικογένειας, και συνέβαλε καταλυτικά στην κατάργηση της ανθρωποφαγίας. Σ' αυτή αποδιδόταν η διδαχή του αλέσματος του σιταριού και του ψησίματος του ψωμιού, της υφαντικής, της κατασκευής ρούχων και της ιατρικής¹⁵. Η Ίσις ήταν θεά της βλάστησης και ταυτόχρονα βασίλισσα του κάτω κόσμου και μαζί με το σύζυγο της Όσιρι βασιλευσε σε αυτόν. Θεωρείτο επίσης και μεγάλη μάγισσα, που και ο Άνουβις, ο θεός του θανάτου, υποτασσόταν στη θέλησή της, ενώ επίσης προστάτευε και τους νεκρούς μαζί με τις θεές Νέμφυς, Νηίθ και Σεχμέτ. Στην τέχνη εικονιζόταν κρατώντας το σείστρο με το οποίο ρύθμιζε την άμπωτη και την παλίρροια του Νείλου¹⁶.

Η λατρεία της μετά τα χρόνια του Μεγάλου Αλέξανδρου, δηλαδή κατά την ελληνιστική περίοδο, που εκτείνεται από τον 4^ο π.Χ. έως τον 4^ο μ.Χ. αιώνα, διαδόθηκε στην Ελλάδα και τη Ρώμη και αναμείχθηκε με τη λατρεία πολλών άλλων θεοτήτων.

Η Ίσις ήταν η πρώτη από τις αιγυπτιακές θεότητες που έγινε γνωστή στην Ελλάδα και η πρώτη που λατρεύτηκε. Ο Ηρόδοτος τη γνώριζε πριν επισκεφτεί την Αίγυπτο και την ανέφερε ως την αιγυπτιακή μορφή της Δήμητρας. Το πλήθος των άλλων ιδιοτήτων της «μυριώνυμης» αυτής θεάς ανήκει στους επόμενους αιώνες, κατά τους οποίους σε μεγάλο βαθμό εξελληνίστηκε και από τα μέσα περίπου του 4^{ου} π.Χ. αιώνα είναι μαρτυρημένα ιερά της σε ελληνικές πόλεις. Οι ελληνικής καταγωγής θεράποντες της Ίσιδας αναμόρφωσαν την προσωπικότητα της θεάς και πλούτισαν τις ιδιότητες της, ώστε στην ελληνιστική περίοδο όλοι οι λαοί της Μεσογείου να προτάσσουν τη νέα της μορφή¹⁷.

¹⁴ <http://el.wikipedia.org/wiki>

¹⁵ Εγκυκλοπαίδεια Μαλλιάρης Παιδεία Τόμος 11.

¹⁶ www.ics.forth.gr/

¹⁷ Παπαχατζής Δ Νικ, «Η θρησκεία στην αρχαία Ελλάδα», Εκδοτική Αθηνών Αθήνα 1987, σελ 186-187.

Αρχαιολογικές ανασκαφές έφεραν στο φως χιλιάδες επιγραφές που τιμούσαν τη θεά, όχι μόνο στην Αίγυπτο και τη Συρία, αλλά και στα Βαλκάνια, στην Ιταλία, στη Γερμανία, στην Αγγλία. Σε επιγραφή του 2^{ου} ή του 3^{ου} π.Χ. αιώνα η Ίσις ονομάζεται βασίλισσα ολόκληρης της γης, εφευρέτρια της γραφής και νομοθέτρια¹⁸.

Η εξαιρετική θέση που πήρε η Ίσις στη θρησκευτική ζωή του ελληνορωμαϊκού κόσμου οφειλόταν στη συναισθηματική της φύση, εφόσον θεότητες του είδους αυτού ήταν ιδιαίτερα αγαπητές στους τελευταίους αιώνες της αρχαιότητας. Καμία θεά του Ολύμπου δεν ήταν συμπαθέστερη της, γεγονός που την κατέστησε την πλέον καλόβουλη θεά που ως τότε είχαν γνωρίσει οι λαοί της Μεσογείου¹⁹.

Η Ίσιδα ήταν η πρώτη ξένη θεότητα που φανέρωσε μια χαρακτηριστική ικανότητα προσαρμογής και μεταμόρφωσης της στο νέο περιβάλλον στο οποίο διαδόθηκε. Οι βασικές αρχές της λατρείας της εισάγουν στο πνεύμα της θρησκευτικότητας εκείνης της εποχής, φανερώνοντας με τον πιο χαρακτηριστικό τρόπο τις προσωπικές σχέσεις που αναπτύσσονταν ανάμεσα στη θεά και στους ανθρώπους. Η Ίσιδα εξακολούθησε να διατηρεί, ακόμη και κατά την εποχή των Πτολεμαίων, τα χαρακτηριστικά της αρχαίας παράδοσης. Η συγκεκριμένη θεότητα συνδέθηκε στενά με τα φυσικά υδάτινα στοιχεία (ποτάμια, ρυάκια, ωκεανούς) και τη γη. Σε έναν ύμνο από την περιοχή των Φιλών, που χρονολογούνταν σε εκείνη τη χρονική περίοδο, παρομοιαζόταν με τη γη που αναζωογονούνταν από την ευεργετική επίδραση της πλημμύρας του Νείλου²⁰.

Η Ίσιδα άνηκε στη χορεία των θεοτήτων, που χαρακτηρίζονταν ως σωτήρες. Η παντοδυναμία και ο σωτηριολογικός χαρακτήρας της θεάς θα μπορούσε να συγκριθεί μόνο με την βασιλική εξουσία των ελληνιστικών κρατών και αργότερα των ρωμαίων αυτοκρατόρων. Έτσι λοιπόν η Ίσιδα ενεργούσε προκειμένου να ικανοποιηθούν οι προσωπικές προσδοκίες των πιστών της, εκφράζοντας τις ιδιόμορφες σχέσεις που αναπτύσσονταν ανάμεσα στη θεά και τον πιστό. Ο άνθρωπος είχε εμπιστοσύνη στην εύνοια της θεάς και στη διαρκή προστασία της πιστεύοντας ότι αυτή εισάκουει και ανταποκρίνεται στις ικεσίες του²¹.

2.4. Οι Θηλυκές Κέλτικες Θεότητες

¹⁸ Ι. Πέντμαν, «Οι Ρίζες του Χριστιανισμού», Εκδόσεις Ράππα, Αθήνα 1976, σελ. 103.

¹⁹ Παπαχατζής Δ. Νικ., «Η θρησκεία στην αρχαία Ελλάδα», Εκδοτική Αθηνών Αθήνα 1987, σελ.188.

²⁰ Παπαχατζής Δ. Νικ., «Η θρησκεία στην αρχαία Ελλάδα», Εκδοτική Αθηνών Αθήνα 1987, σελ.331.

²¹ Παχής Παναγιώτης, «Ίσις Καρποτόκος Οικουμένη», Εκδόσεις Βάνιας, Θεσσαλονίκη 2003, σελ. 334-335.

Οι Κέλτες ήταν ένας αρχαίος λαός που εξαπλώθηκε κατά την αρχαιότητα (1^η χιλ. π.Χ.) σε ολόκληρη την κεντρική Ευρώπη και τη Βρετανία και η καταγωγή τους προέρχεται από ινδοευρωπαϊκά φύλα. Ορισμένοι εγκαταστάθηκαν τη 2^η χιλιετία π.Χ. στην περιοχή του άνω Δούναβη και στην ανατολική Γαλλία. Μεταξύ του 7^{ου} και 6^{ου} αιώνα π.Χ., διέσχισαν το Ρήνο κι έφτασαν στην Κεντρική και Βόρεια Γαλλία καθώς και στο Βέλγιο από όπου ορμώνον, εξαπλώθηκαν προς την Ισπανία, τη βορειοδυτική Ιταλία και τα Βρετανικά νησιά. Τον 5^ο αιώνα π.Χ. δημιουργήθηκε μεταξύ του Ρήνου, της Καμπανίας και του Μάρνη ο πρώτος αμιγής κελτικός πολιτισμός, αυτός του Λα Τεν, ο οποίος μέχρι τον 1ο αιώνα π.Χ. κυριάρχησε σχεδόν σε όλη τη δυτική Ευρώπη²².

Στις θηλυκές θεότητες των Κελτών εντάσσονταν η Μπρίτζετ, θεά της ίασης, της έμπνευσης και προστάτιδα των τεχνών, η Κεριντγουέν θεότητα του φεγγαριού, της γεωργίας και της έμπνευσης, που αναπαρίστατο ως μια άσχημη γριά μπροστά από μια μαρμίτα και τέλος η Μόριγκαν, θεά του πολέμου, του θανάτου, αλλά και της βλάστησης, βασίλισσα των δαιμόνων, τιμωρός του αδίκου, που αποδιδόταν με τρία κεφάλια ή ως νυχτερίδα ή κοράκι ή άλογο²³.

Η *Erona* ήταν η θεότητα των υδάτων και της αγροτικής αφθονίας. Συνοδεύονταν από ίππο και αποτελούσε μαζί του ένα σύμπλεγμα αδιαχώριστο. Είχε πέπλο και διάδημα και σύμβολά της ήταν το κέρασ της Αμάλθειας, το ποτήρι και οι καρποί. Η Θεά Μητέρα ήταν η ζωοδότης θεά που γεννά τους ανθρώπους, τα ζώα και τα φυτά και συμβόλιζε την ανθρώπινη γονιμότητα, ενώ ήταν επίσης φρουρός της κατοικίας των νεκρών. Η *Danu* ήταν η μητέρα του Κέλτικου νησιωτικού πάνθεου και η *Brigit* λογιζόταν ως θεά της ποίησης. Η *Holle* (Χέλ) υπήρξε θεά του κάτω κόσμου, αρχικά το όνομα της σήμαινε ο Άδης, ο τόπος που κατέβαιναν οι νεκροί, και κατόπιν έγινε η βασίλισσα του κάτω κόσμου. Η *Geffon* - Γκεφγιόν ήταν θεά της γονιμότητας, η γιορτή της πραγματοποιούταν την άνοιξη, ενώ ένα ολόκληρο δάσος ήταν αφιερωμένο σε αυτή²⁴.

2.5. Οι Θεές των Σκανδιναβικών Χωρών

Σκανδιναβική θεότητα ήταν η πανούργα Ραν, σύζυγος του Αεγκίρ. Σύμφωνα με το μύθο έστεκε κοντά σε βράχια δίπλα στην θάλασσα, τα έριχνε πάνω στα περα-

²² <http://www.focusmag.gr>.

²³ http://www.geocities.com/artofwise/GodsIndex_Celtic.html

²⁴ <http://www.nea-acropoli.gr>

στικά πλοία και στη συνέχεια τα τραβούσε στο βυθό. Οι ναυτικοί πίστευαν ότι για να κερδίσουν την εύνοιά της έπρεπε να της προσφέρουν χρυσό. Επίσης οι πνιγμένοι κατέληγαν σε αυτήν και ήταν άνθρωποι που ρίχνονταν στη θάλασσα θυσιαζόμενοι στο όνομα της²⁵.

Η Φρίγγα ήταν η βασίλισσα των Θεών, σύζυγος του Όντιν, θεά της ατμόσφαιρας και των σύννεφων. Αναπαρίστατο ως ψηλή, γεροδεμένη και όμορφη γυναίκα με φτερά στο κεφάλι της. Ήταν προστάτιδα του γάμου, της μητρικής αγάπης και των νοικοκυρών²⁶.

Η Φρέγια προσωποποιούσε τη γη, ήταν θεά του έρωτα και της ομορφιάς και αρχηγός όλων των θεών που σχετίζονταν με την γονιμότητα. Εκλαμβάνονταν ως αρχηγός των Βαλκυρίων όταν κατέβαιναν στην μάχη, ως σύζυγος του Όντουρ και προσωποποίηση του καλοκαιρινού ήλιου. Η Ιντούν ήταν σύζυγος του Μπράγκι, αντικατόπτριζε την άνοιξη και την νιότη και με τα μήλα της οι θεοί εξασφάλιζαν την αιώνια νεότητα. Η Σκάντι από την άλλη, χαρακτηριζόταν ως θεά του χειμώνα και προστάτιδα του κυνηγιού. Η Χέλ εκλαμβάνονταν ως θεά του θανάτου και θυγατέρα του Λόκι. Της είχαν δοθεί από τον Όντιν εννέα κόσμοι προκειμένου να τους διοικεί, ενώ στο βασίλειο της κατέληγαν εκτός από τους εγκληματίες, όσοι δεν είχαν χύσει αίμα και όσοι πέθαιναν από γεράματα²⁷.

Στις ομαδικές σκανδιναβικές θηλυκές θεότητες άνηκαν οι Νόρνς (οι Μοίρες). Οι τρεις αδελφές, Ούρντ, Βερντάντι και Σκούλντ, προσωποποιούσαν το παρελθόν, το παρόν και το μέλλον, έπλεκαν τα νήματα της ζωής και παρότι δεν καθόριζαν το μέλλον, ακόμα και οι θεοί δεν μπορούσαν να αλλάξουν τα γεγονότα που αυτές όριζαν. Οι Βαλκυρίες τέλος ήταν οι γυναίκες πολεμίστριες του Όντιν, συνήθως κόρες του ή κόρες βασιλιάδων που παρέμεναν αθάνατες όσο υπάκουαν στο θεό και τηρούσαν τον όρκο για τη διατήρηση της παρθενίας τους²⁸.

2.6. Οι Σλαβικές Θεότητες

Αναφορές κάνουν γνωστά τα ονόματα και λιγοστά στοιχεία ορισμένων γυναικίστων σλαβικών θεϊκών μορφών όπως της Μάτι Σύρα Ζέμλια, της μητέρας γης δηλαδή, της Κουπούλα, της θεότητας του νερού, των βοτάνων και της μαγείας, της

²⁵ Mircea Eliade, «Πραγματεία Πάνω στην Ιστορία των Θρησκειών», Εκδόσεις Χατζηνικολή, Αθήνα 1992, σελ.200.

²⁶ http://www.geocities.com/artofwise/GodsIndex_Norwic.html

²⁷ http://www.geocities.com/artofwise/GodsIndex_Norwic.html

²⁸ http://www.geocities.com/artofwise/GodsIndex_Norwic.html

Μπάμπα Γιάγκα, θεάς του θανάτου και της αναγέννησης, προστάτιδας της μαντείας, που εμφανιζόταν είτε σαν μία σεβάσμια γηραιά γυναίκα είτε σαν μια πανέμορφη νεαρή κοπέλα. Επίσης γνωστές ήταν η Μοκός ή Μοκούς, θεά της γονιμότητας και του γάμου, που επίσης έδινε αλλά και έπαιρνε την ζωή, η Ζόρια ή Ζάρια, θεότητα του πρωινού και της ομορφιάς και η Μάτε-Συρά-Ζαμπέλια²⁹.

2.7. Οι Θεές των Ωκεανίδων

Στην φυλή των Κουλίν της Αυστραλίας το υπέρτατο ον ήταν ο Μπουντζίλ, ο οποίος εμπιστεύτηκε στην κόρη του θεά Καρακαρούκ την εξουσία του ουρανού.

Σ' άλλες περιοχές, μία σεληνιακή θεότητα επισκίασε το υπέρτατο ουράνιο Ον. Ήταν η περίπτωση των ιθαγενών των νησιών Μπάνκς και των Νέων Εβρίδων. Σε πολύ σπάνιες περιπτώσεις και αναμφίβολα κάτω από την επίδραση της μητριαρχίας η ανώτατη ουράνια θεότητα ήταν θηλυκή, όπως η Χιντουμπουχέτ στη Νέα Ιρλανδία που διατηρούσε όλες τις ιδιότητες της ανώτερης ουράνιας θεότητας, όπως την παθητικότητα. Θηλυκού γένους επίσης ακόμα και οι θηλυκές και ζωώδεις μορφές του Πουλούγκα, που είναι γνωστές με τ' όνομα Μπιλίκου και Όλουγκα ή οι υπέρτατες θηλυκές θεότητες στους Χόπι, Ναβάχο. Σ' άλλες περιπτώσεις, μία μεγάλη θηλυκή θεότητα, υποκατέστησε τον αρχέγονο ουράνιο Θεό, όπως στους Τόντα, στους Κάβι του Ασσαμ³⁰.

2.8. Οι θηλυκές θεότητες της Αφρικάνικης Ηπείρου

Στην Αφρική πολλές θεότητες εκλαμβάνονταν ως αρσενικές και ως θήλειες ταυτόχρονα. Ο Μπούκου, δημιουργός των πάντων ακόμα και των άλλων θεών, κυβερνήτης των ουρανών συχνά αναφερόταν και ως γυναίκα. Επίσης ο Νάναν Μπούκλου που για μερικές αφρικανικές φυλές υπήρξε το Υπέρτατο Ον, ήταν αρσενικό και θηλυκό μαζί, προστάτης των βοτάνων και φαρμάκων. Και ο Νγιάμε σε ορισμένες αφρικανικές φυλές, ήταν ο κυβερνήτης Θεός, έχοντας και τα δύο φύλα παράλληλα, ήταν ο θεός του ήλιου και η θεά του φεγγαριού, δημιουργός των ουρανών, της γης και του κόσμου των νεκρών³¹.

Η *Boshongo* θεωρούταν η θεά της φωτιάς, η οποία μπορούσε να αποδειχθεί τελικά τόσο βοηθητική όσο και καταστρεπτική. Η *Sodza* ήταν η θεά των κεραυνών

²⁹ http://www.geocities.com/artofwise/GodsIndex_Slavic.html

³⁰ Mircea Eliade, «Πραγματεία Πάνω στην Ιστορία των Θρησκειών», εκδόσεις Χατζηνικολή, Αθήνα 1992, σελ.57.

³¹ http://www.geocities.com/artofwise/GodsIndex_African.html

στο Τόγκο, που με τη δυνατή της φωνή απομάκρυνε τα δαιμόνια. Η *Oya* λογιζόταν ως η θεότητα του ποταμού Νίγηρα που διακρινόταν για τις ευεργετικές, αλλά και για τις δυσμενείς εκφάνσεις της. Η *Oshun* φέρεται να λατρευόταν ως η θεά που αντιπροσώπευε τη χαρά της γυναίκας για το φύλο της. Προστάτευε τις στείρες γυναίκες, τις εγκύους, καθώς και όσες αντιμετώπιζαν προβλήματα στην κύηση. Η *Nasilele*, ήταν η θεά των τεθνεώτων γυναικών της Ζάμπια και του Μπαρτόζε, οι οποίες θάβονταν στη δυτική μεριά του κοιμητηρίου, ώστε να βρίσκονται υπό την αιγίδα της. Τέλος η *Efik* ήταν αυτή που ενθάρρυνε τη δημιουργία του ανθρώπινου γένους, και επέλεξε τη γη ως τόπο κατοικίας του. Όταν όμως οι άνθρωποι υπερεκτιμώντας τις δυνάμεις και τη φύση τους θεωρούσαν τον εαυτό τους ίσο με τους θεούς, αγνοώντας τον τρόπο δημιουργίας τους, τότε η *Efik* έστειλε το θάνατο, προκείμενου να καταστεί αντιληπτό το πεπερασμένο της ανθρώπινης φύσης³².

Στη δυτική Ουγκάντα, πιο συγκεκριμένα, λατρευόταν ως θεά της γεωργίας η *Nyakarembe*, μητέρα τριών πνευμάτων και αδελφή της θεάς *Nyatende*. Υπήρχαν και θεοποιημένα θηλυκά πνεύματα, όπως η *Kaikara*, η *Mugizi*, η *Kinyabwini*, η *Nyabatimbu*, η *Kalega*, οι οποίες συνέδραμαν τις γυναίκες κατά τον τοκετό, ενώ τις επικαλούνταν και για θεραπείες από ασθένειες³³.

Ισχυρό θηλυκό πνεύμα ήταν η *Nyabuzana*, η οποία ενδιαφερόταν για τα ταξίδια, την τεκνογονία και γενικότερα για την ανθρώπινη ευημερία. Η *Nyabingi* είχε μεγάλη επίδραση στις περιοχές που συνόρευαν με τη Ρουάντα. Και θεωρούταν καθοδηγητής των μάντεων, στους οποίους παρείχε δυνάμεις, ενώ για την απόδοση τιμής σε αλλά πνεύματα ήταν αναγκαία η άδεια της³⁴. Ανάμεσα στα πνεύματα μάντουα, που λατρεύονταν στις φυλές της δυτικής Ουγκάντας, δεσπόζουσα θέση είχαν οι Τσουέζι, και ιδιαίτερα η Κάϊκάρ-Νουαμπουζάνα (*Kaikara-Nyabuzana*), θεά της ευγονίας. Τέλος είναι σημαντικό να αναφερθεί και ο μύθος των Μπουκούσου της δυτικής Κένυας που υπαγόρευε ότι ο Θεός δημιούργησε την πρώτη γυναίκα τη Σέλα (*Sela*)³⁵.

Γενικά, οι θεότητες αυτές μπορούν να γίνουν κατανοητές ως σύμβολα ψυχολογικών και κοινωνικών φαινομένων, που μοιάζουν με τα φυσικά φαινόμενα στις εντονες, επικίνδυνες και ευεργετικές τους όψεις. Συχνά, τα μυστηριώδη νήματα των

³² <http://www.katyberry.com/Goddesses/African.html>

³³ Γιαννουλάτος Γ. Αναστάσιος, «Τα πνεύματα Μ Μπαν ντουα και τα Πλαίσια της Λατρείας τους», Αθήνα 1970, σελ. 67.

³⁴ Γιαννουλάτος Γ. Αναστάσιος, «Τα πνεύματα Μ Μπαν ντουα και τα Πλαίσια της Λατρείας τους», Αθήνα 1970, σελ. 83.

³⁵ Γιαννουλάτος Γ. Αναστάσιος, «Τα πνεύματα Μ Μπαν ντουα και τα Πλαίσια της Λατρείας τους», Αθήνα 1970, σελ. 127.

δοξασιών σχετικά με τις διάφορες θεότητες ήταν φορτισμένα με ανησυχία και φόβο³⁶. Τα πνεύματα μ'μπάν'ντουα συντελούσαν στη γέννηση τέκνων και για αυτό το λόγο ήταν απόλυτα φυσική η ιδιαίτερη σχέση τους με τις γυναίκες, όπως αναμενόμενο ήταν και το γεγονός ότι οι πρώτοι ιερείς διάμεσοι μεταξύ αυτών και των ανθρώπων ήταν δύο γυναίκες, η *Nakalanda* και η *Nabibungo*. Το λειτούργημα του ιεροδιαμέσου είναι κατά βάση κληρονομικό και στις περισσότερες από τις φατρίες μπορούν να το αναλάβουν αδιακρίτως άνδρες ή γυναίκες. Σε ορισμένες από αυτές τις φατρίες ανατίθεται μόνο σε εταίρες και κατά βάση μόνο σε γυναίκες, που συνήθως παρέμεναν άγαμες³⁷.

Εκτός των διαμέσων και ιερέων, σε σημαντικά ιερά υπηρετούσαν ειδικά αφιερωμένες παρθένες κόρες, που εκτελούσαν ποικίλες βοηθητικές εργασίες και σε άλλες περιοχές, όπως στη Μπουγκάν'ντα, όπου ένα από τα βασικά καθήκοντα τους ήταν η διατήρηση και η διαφύλαξη του ιερού πυρός του ναού. Αφιερωμένες γυναίκες συναντώνται και σε διάφορα ιερά. Οι Bahima συνήθιζαν να αναθέτουν την ιερή καλύβα του Wamara σε μία ορισμένη γυναίκα, την οποία αποκαλούσαν «σύζυγο του Wamara»³⁸.

Βασικό στοιχείο των ιερατικών εμβλημάτων ήταν το σκήπτρο. Το σκήπτρο της *Nakaima*, της ιεροδιαμέσου του Ndaula στο λόφο Mubende, ήταν ουρά ταύρου κοσμημένη με κογχύλια και χάνδρες, είχε το όνομα nkinga, ενώ επίσης στα εμβλήματα της εν λόγω ιέρειας, που βρίσκονται στο Uganda Museum, υπάρχει και μια μεταλλική(μαγική;) ράβδος³⁹. Σημαντικό ρόλο στη θρησκεία των Αφρικανών είχαν και οι μάσκες «γκελέντε» (gelede), με τις οποίες τιμούσαν την πνευματική δύναμη των γυναικών που συλλογικά ονομάζονταν «μητέρες μας», αντανακλούσαν την ηρεμία και τη σοβαρή μορφή της γυναίκας, εκφράζοντας την αρετή της υπομονής⁴⁰.

³⁶ Γιαννουλάτος Γ. Αναστάσιος, «Ιχνη από την Αναζήτηση του Υπερβατικού», Εκδόσεις Ακρίτας, Αθήνα 2004, σελ.122.

³⁷ Γιαννουλάτος Γ. Αναστάσιος, «Τα πνεύματα Μ Μπαν ντουα και τα Πλαίσια της Λατρείας τους», Αθήνα 1970, σελ. 219-220.

³⁸ Γιαννουλάτος Γ. Αναστάσιος, «Τα πνεύματα Μ Μπαν ντουα και τα Πλαίσια της Λατρείας τους», Αθήνα 1970, σελ. 216-217.

³⁹ Γιαννουλάτος Γ. Αναστάσιος, «Τα πνεύματα Μ Μπαν ντουα και τα Πλαίσια της Λατρείας τους», Αθήνα 1970, σελ. 239.

⁴⁰ Γιαννουλάτος Γ. Αναστάσιος, «Τα πνεύματα Μ Μπαν ντουα και τα Πλαίσια της Λατρείας τους», Αθήνα 1970, σελ. 239.

3. ΟΙ ΘΕΕΣ ΤΟΥ ΑΡΧΑΙΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΡΩΜΑΪΚΟΥ ΠΑΝΘΕΟΥ

Η αρχαία ελληνική θρησκεία χαρακτηριζόταν από την έντονη παρουσία θηλυκών θεοτήτων. Ήταν, οι σπουδαιότερες από αυτές, θεές με ισχυρή προσωπικότητα και με καθορισμένες και καταμερισμένες ιδιότητες. Διακρίνονταν ευκρινέστατα από την ταυτότητα του χαρακτήρα τους με αυτόν των θνητών, αν και παρέμεναν ιδιαίτερα αποδεκτές και τιμώμενες παρά τις αδυναμίες, τις εμμονές και τα παραπτώματα τους, γεγονός που αποδεικνύεται από το ότι οι Ολύμπιες θεές που είχαν αποδοθεί ανθρωπομορφικά, παριστάνονταν με ψηλή κορμοστασιά, ως ενδεικτικό αριστοκρατικής ομορφιάς.

Τα χαρακτηριστικά τους αντικατόπτριζαν τα ιδανικά των ανθρώπων των αρχαίων χρόνων όπως ήταν η εντιμότητα, η γενναιότητα, η σύνεση, η ισοπολιτεία, η ύπαρξη μιας άρτιας και υγιούς οικογένειας. Οι θεές καθόριζαν τις σχέσεις της μητέρας με την κόρη (Δήμητρα-Περσεφόνη), «συνέβαλαν» στις εκβάσεις των μαχών των Ελλήνων με τους εχθρούς (Αφροδίτη), ρύθμιζαν τα καιρικά φαινόμενα, την παραγωγή και την αφθονία. Τα ιδιαίτερα γνωρίσματα τους αποδείκνυαν το πολυποίκιλο και το πολυκύμαντο του χαρακτήρα των γυναικών της πρώιμης εποχής.

Στα ίδια περίπου πλαίσια κυμαινόταν και η ομάδα των ρωμαϊκών θεών. Μέσω του φαινομένου του συγκρητισμού, οι ρωμαϊκές θεότητες βρήκαν τις αντίστοιχες τους στο ελληνικό πάνθεον και αντίστροφα, γεγονός που βοήθησε ιδιαίτερα στην κατανόηση και στην επικοινωνία των λαών σε θρησκευτικό επίπεδο.

3.1. Η Εστία

Η Εστία ήταν μία από τις πιο αξιόλογες, σεβαστές και σεμνές μορφές του αρχαίου ελληνικού Δωδεκάθεου. Κόρη του Κρόνου και της Ρέας, αδερφή της Ήρας, της Δήμητρας, του Ποσειδώνα, του Δία και του Πλούτωνα. Η γέννηση της Εστίας, της αρχαιότερης των θεών, ανάγεται στα πρώτα σχεδόν χρόνια της θεογονίας και ακριβέστερα στην εποχή της εκθρόνισης του Ουρανού από το γιο του, και μετέπειτα πατέρα της Εστίας, Κρόνο. Ως πρωτότοκη κόρη του εξουσιαστή και κυρίαρχου των πάντων, η Εστία είχε από την αρχή τεθεί επικεφαλής όλων των μεγάλων θεοτήτων διατηρώντας και την προτεραιότητα στις σπονδές και τις θυσίες, δημόσιες και ιδιωτικές¹.

¹ www.mythologia.8m.com/12gods1.htm

Πιθανότατα το όνομα Εστία να προέρχεται από το σανσκριτικό *vas*, που σημαίνει «κατοικώ», αλλά και «λάμπω». Κατά άλλη ερμηνεία, σημαίνει τη λάμπουσα φλόγα, που φωτίζει και θερμαίνει. Αργότερα το όνομα συμπεριέλαβε και τον λίθο πάνω στον οποίο έκαιγε το πυρ. Όπως κάθε οικία είχε την εστία της, έτσι και σε κάθε πόλη υπήρχε η κοινή εστία, από την οποία παραλάμβαναν το ιερό πυρ σε εξαιρετικές περιπτώσεις: πολεμικές επιχειρήσεις, αποίκιση νέων τόπων. Γι' αυτό στον Ορφικό ύμνο της λέγεται ότι είναι εκείνη «η οποία κατέχει τον μέσον οίκον του αιωνίου και μεγίστου πυρός»².

Εικόνα 2.1: Η Εστία

Στην Ελληνική μυθολογία, η Εστία ήταν η θεά της εστίας, της οικιακής ζωής και της οικογένειας, η οποία αν και λάμβανε την πρώτη προσφορά σε κάθε θυσία στο σπιτικό, εντούτοις δεν είχε δημόσια λατρεία³. Υπήρξε επίσης προστάτιδα της οικογενειακής ζωής, της αρμονίας και της ευτυχίας, προσωποποίηση της εντιμότητας και της σταθερότητας στο συζυγικό και οικογενειακό βίο.

Δεν αποτελούσε μόνο θεά της εστίας κάθε οικογένειας, αλλά έπαιζε τον ίδιο ρόλο για ολόκληρο το κράτος⁴. Συνδεόταν με όλες τις θυσίες που προσφέρονταν στις άλλες θεότητες. Πριν προσφερθούν οι θυσίες στους θεούς, αρχικά λατρευόταν ως θεά του πυρός, προς τιμήν της οποίας έκαιγαν τα σφάγια⁵.

Η Εστία ήταν η πραότερη και δικαιοτέρα απ' όλους τους Ολύμπιους θεούς. Ντροπαλή και σεμνή, συνεσταλμένη και κλειστή στις επαφές της με τους άλλους θεούς, διέθετε ένα πραγματικά ιδιαίτερο χαρακτηριστικό, εμφανιζόταν από την αρχή αρνητική τόσο στην ιδέα του γάμου, όσο και στην ερωτική της ένωση με οποιονδήποτε την επιθυμούσε. Δεσμευμένη με τον όρκο της αιώνιας παρθένας και ταγμένη στην υπηρεσία του σπιτιού και της οικογένειας, είχε συνειδητά αποβάλει κάθε ερωτική σκέψη και διάθεση που θα μπορούσε να προδώσει τον όρκο της. Η Εστία ήταν μία θεά με σταθερές ιδέες, "πιστεύω" και ιδανικά⁶.

² <http://www.kathimerini.gr>

³ <http://el.wikipedia.org/wiki>

⁴ Ρίσπεν Ιωάννης, «Ελληνική Μυθολογία», Τόμος Α', Εκδόσεις «Περγαμηναί», Αθήνα 1954, σελ.353.

⁵ <http://el.wikipedia.org/wiki>

⁶ www.mythologia.8m.com/estia.html

Ως θεά διέφερε σημαντικά απ' όλες τις άλλες γυναικείες θεότητες. Αφοσιωμένη στο σπίτι και στους συνοίκους της, έμενε πάντοτε στον Όλυμπο, χωρίς ποτέ να μετακινείται, ούτε καν να απομακρύνεται στιγμιαία, όπως συνέβαινε με τις υπόλοιπες θεότητες. Εξαιτίας της γαλήνης, της πραότητας και της ηρεμίας που τη διέκρινε δε συμμετείχε ποτέ σε πολέμους ή διαμάχες. Ήταν δίκαιη και φιλόανθρωπη και για το λόγο αυτόν αφιερωμένη σε ό,τι πρόσβευε. Η Εστία δεν ήταν η θεά που κλεινόταν και οριοθετούνταν μέσα στα στενά πλαίσια του σπιτιού. Η εύνοια και οι διαστάσεις της, οι δικαιοδοσίες και οι αρμοδιότητές της πολύ γρήγορα επεκτάθηκαν, με αποτέλεσμα σταδιακά ως θεά να αντιπροσωπεύει όχι μόνο το κέντρο του σπιτιού, αλλά και της γης, και ολόκληρου του σύμπαντος⁷. Σ' αυτήν οι αρχαίοι Έλληνες απέδιδαν την επινόηση της τέχνης του κτισίματος του πρώτου σπιτιού.

Στην Ρωμαϊκή μυθολογία τέλος, η κατά προσέγγιση αντίστοιχη της ήταν η Βέστα, που προσωποποιούσε τη δημόσια εστία, της οποίας η λατρεία έδενε τους Ρωμαίους σε μία μορφή εκτεταμένης οικογένειας⁸.

3.2. Η Ήρα

Η Ήρα ήταν μία από τις πιο ενδιαφέρουσες μορφές του αρχαίου ελληνικού Δωδεκάθεου. Κόρη του Κρόνου και της Ρέας, μοναδική νόμιμη σύζυγος του Δία, υπήρξε η νεφελώδης, αερόμορφη Μητέρα, θεά των αιθέριων σωμάτων. Ήρα, αήρ (αέρας), αιθέρια. Επόπτευε τον αιθέριο ζωτικό χώρο που περιέβαλλε κάθε σώμα και λάμβανε μέρος στα φυσικά μυστήρια της ζωής, σε ό,τι σχετιζόταν με άυλες υπάρξεις, ενώ επίσης συμμετείχε και στο θαλάσσιο κόσμο αλλά με τρόπο έμμεσο⁹. Το όνομα της βασίλισσας των θεών Ήρας επιδέχεται πολλαπλές ερμηνείες, όπως τη σύνδεση με την *ώρα*, την εποχή του έτους, και την ερμηνεία «ώριμη για γάμο». Επίσης η ονομασία της σήμαινε κάποτε «Κυρία», που στη ρωμαϊκή θρησκεία αποδιδόταν ως Juno .

Κατά τα γεωμετρικά χρόνια (2^ο μισό του 8^{ου} π.Χ. αιώνα) η Ήρα, που η σχέση της με τον Δία ήταν αβέβαιη στα μυκηναϊκά χρόνια, ήταν στα πρώιμα ιστορικά χρόνια η ύψιστη θεά των ηραίων του Άργους και της Σάμου. Ήταν επίσης η παλαιότερη θεά με ιερό στην Ολυμπία, πριν εμφανιστεί και κυριαρχήσει εκεί ο Ζευς, ενώ στον

⁷ www.mythologia.8m.com/estia.html

⁸ http://www.geocities.com/artofwise/GodsIndex_Greek.html

⁹ Τσάμης Μανώλης, « Η Ελληνική Θρησκευτική Παράδοση», Εκδόσεις Σέμελη, Αθήνα 2000, σελ. 135.

Όμηρο εμφανίζεται ως πάρεδρος του Δία, χωρίς όμως να υφίσταται με αυτόν αρμονική συμβίωση¹⁰.

Κατά μία εκδοχή ο μύθος της ένωσης του Δία και της Ήρας συμβόλιζε την ένωση της καθαρότητας του Ουρανού (εκφραστής του ο Δίας) με τον Αέρα, στοιχείο ζωτικής σημασίας για τον άνθρωπο, που εκφραστής του ήταν η Ήρα¹¹.

Η Ήρα ενσωμάτωνε τις αρετές αλλά και τα ελαττώματα της παντρεμένης γυναίκας. Ήταν πιστή και αφοσιωμένη, τρυφερή και υπομονετική, και παράλληλα δυναμική και πολυμήχανη, καταπιεστική και ζηλόφθονη, παθιασμένη και εκδικητική σύζυγος.

Η ίδια κατείχε μια εντελώς ξεχωριστή, ζηλευτή θέση ανάμεσα στους Ολύμπιους θεούς. Ήταν εκείνη που απομυθοποιούσε, στα μάτια των Ελλήνων, την εξουσία του άντρα αφέντη, του κύρη, του συζύγου. Εκείνη που μπροστά της ο πανίσχυρος κυρίαρχος του σύμπαντος έχανε τη δύναμή του και κυριευόταν από φόβο όντας αντιμετώπος με τις επιθέσεις της. Στο όνομα της Ήρας, η γυναίκα έπαιρνε την εκδίκησή της από τον άντρα, στα πλαίσια μιας καλά οργανωμένης ανδροκρατούμενης κοινωνίας¹².

Ως κύρια χαρακτηριστικά της αποδίδονταν ο εγωισμός, η φιλόνομος διάθεση και η ζηλοτυπία. Ο χαρακτήρας της αντανakλούσε την κοινωνική κατάσταση της εποχής, αφού η θέση της γυναίκας δεν ήταν η ίδια με τη μεταγενέστερη¹³.

Γέννημα θρέμμα της Σάμου η θεά Ήρα ήταν αποκλειστικά δημιουργημά της ελληνικής μυθοπλαστικής φαντασίας και απηχούσε τον ατίθασο χαρακτήρα της γυναίκας στην πρώιμη εποχή. Προστάτευε τις γυναίκες σε όλες τις εκφάνσεις της ζωής τους: ως έφηβες και παρθένες, ως παντρεμένες και ως χήρες.

3.3. Η Αθηνά

Η Αθηνά κατά την Ελληνική μυθολογία ήταν η θεά της σοφίας, της στρατηγικής και του πολέμου. Η ετοιμολογία του ονόματος Αθηνά προέρχεται από το Α-θεο-νόα ή Η-θεο-νόα, δηλαδή η *νόηση του Θεού* κατά τον Πλάτωνα. Επίσης ερμηνεύεται και ως Αθηνά: Αθή (αιχμή)= ήνα (δείνη) δηλαδή η έχουσα δεινή αιχμή-δόρυ¹⁴.

Αρχικοί δεσμοί της με τον κάτω κόσμο άφησαν σαφή ίχνη στην εξέλιξη της λατρείας της. Ήδη όμως από τα γεωμετρικά χρόνια μερικά από τα γνωρίσματα της άρχισαν να επισκιάζουν τα γνήσια χθόνια γνωρίσματα, και η Αθηνά μετέπεσε με σχε-

¹⁰ Παπαχατζής Δ. Νικ, «Η θρησκεία στην Αρχαία Ελλάδα», Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα 1987, σελ.79.

¹¹ <http://el.wikipedia.org/wiki>

¹² www.mythologia.8m.com/estia.html

¹³ Ρίσπεν Ιωάννης, «Ελληνική Μυθολογία», Τόμος Α΄ Εκδόσεις «Περγαμηναί», Αθήνα 1954, σελ.101.

¹⁴ <http://el.wikipedia.org/wiki>

τικά γοργό ρυθμό στον τύπο της ουράνιας θεότητας, όπως ήθελε τότε όλους τους μεγάλους θεούς η επίσημη θρησκεία. Ως ουράνια θεά η Αθηνά όχι μόνο εξασφάλιζε εξαιρετική θέση στο βασικό πάνθεον, αλλά μπόρεσε και να παραμείνει στη γνήσια σφαίρα της θρησκείας. Η Αθηνά είναι το καλύτερο παράδειγμα θεάς της παλιάς θρησκείας που κατά τη μακρά διαδικασία προσαρμογής της στην ολυμπιακή θρησκεία βαθμιαία απέβαλε τα αρχικά άγρια χαρακτηριστικά της¹⁵.

Οι δύο πρώτοι αιώνες της αρχαϊκής εποχής (7^{ος} και 6^{ος} π.Χ. αιώνας) και η τότε

Εικόνα 2.3: Αθηνά

τεχνική πρόοδος είχαν τη θεϊκή τους πατρόνα που ήταν η Αθήνα, της οποίας η παλιά χθόνια φύση πλουτίστηκε με νέο περιεχόμενο και με το επίθετο «Εργάνη»¹⁶. Στην αρχαϊκή εποχή εμφανιζόταν ως πολεμική θεά, που η τότε κοινωνία είχε συνηθίσει να τη βλέπει πάνοπλη, αλλά πλέον έστεκε και πλάι σε κεραμείς ή σε τέκτονες ή σε γυναίκες υφάντριες, εμπνέοντας τους στα ειρηνικά τους έργα¹⁷.

Η Αθηνά ήταν η δεύτερη μεγάλη μυκηναϊκή θεότητα που επέζησε στα ιστορικά χρόνια, ενώ οι αρχικοί δεσμοί της με τον κάτω κόσμο άφησαν σαφή ίχνη στην εξέλιξη της λατρείας της¹⁸. Η Αθηνά ξεκίνησε ως αγρία θεότητα του κάτω κόσμου, όπως η Μέδουσα. Αν και ήταν θεότητα υψηλότερης στάθμης, δεν μπόρεσε ευθύς από την αρχή να καταστεί ήπια, αφού αρχικά για τον εξευμενισμό της χρειάστηκαν και ανθρωποθυσίες¹⁹.

Η Παλλάδα Αθηνά συμβόλιζε μερικά από τα πιο σημαντικά ιδεώδη του αρχαιοελληνικού πνεύματος. Συνδύαζε τη δύναμη και τη γενναιότητα με τη σύνεση και την εξυπνάδα²⁰. Την χαρακτήριζαν η γενναιοφροσύνη και η τάση για ευεργεσίες²¹. Υπερέβαλλε όλων των θεών ως προς τη νοημοσύνη αφού θεωρούσαν ότι πρώτη αυτή δίδαξε την καλλιέργεια της γης, αφού της αποδιδόταν η εφεύρεση του αρότρου²².

¹⁵ «Τα Θρησκευόμενα του Αρχαίου Κόσμου. Αρχαία Ελληνική Θρησκεία», Α.Π.Θ. θεολογική σχολή τμήμα θεολογίας, Θεσσαλονίκη 1995, σελ.39.

¹⁶ Παπαχατζής Δ. Νικ, «Η θρησκεία στην Αρχαία Ελλάδα», Εκδοτική Αθηνών Αθήνα 1987, σελ.81.

¹⁷ «Τα Θρησκευόμενα του Αρχαίου Κόσμου. Αρχαία Ελληνική Θρησκεία», Α.Π.Θ. θεολογική σχολή τμήμα θεολογίας, Θεσσαλονίκη 1995, σελ.5.

¹⁸ Παπαχατζής Δ. Νικ, «Η θρησκεία στην Αρχαία Ελλάδα», Εκδοτική Αθηνών Αθήνα 1987, σελ.115

¹⁹ Παπαχατζής Δ. Νικ, «Η θρησκεία στην Αρχαία Ελλάδα», Εκδοτική Αθηνών Αθήνα 1987, σελ.119

²⁰ www.mythologia.gr/athina.html

²¹ Eckart Peterich, «Από τη Θρησκεία των Αρχαίων Ελλήνων», Εκδοσεις Herder, Freiburg 1943, σελ. 121.

²² Eckart Peterich, «Από τη Θρησκεία των Αρχαίων Ελλήνων», Εκδοσεις Herder, Freiburg 1943, σελ. 124.

Ήταν η θεά των ξυλουργών, αυτή «εμπνεύστηκε» το άρμα, όπως και το χαλινάρι των ίππων, «κατασκεύασε» το πρώτο πλοίο, «ενέπνευσε» την κατασκευή του Δούρειου Ίππου²³. Προστάτευε τη χειροτεχνία, την καλλιτεχνία, τη γνώση. Ήταν επίσης ρυθμιστής και προστάτιδα της πολιτείας, που ταυτόχρονα επιμελούνταν το ανώτερο ήθος και τον πολιτισμό²⁴. Στα προχωρημένα ιστορικά χρόνια η θεά κάλυπτε τις περισσότερες ανάγκες της ζωής και λατρευόταν ως θεά της υγείας²⁵. Σε κάποια κρίσιμη κατάσταση η Αθηνά κλήθηκε να ψηφίσει, προκείμενου να διασαφηνιστεί η κατάσταση. Η ψήφος της αυτή εκπροσωπεί των αιώνια συνείδηση του ηθικού νόμου συντελώντας στην καθιέρωση της αρχής, σύμφωνα με την οποία σε περίπτωση ισοψηφίας ο κατηγορούμενος να απαλλάσσεται²⁶.

Η θεά αυτή ήταν στενά συνυφασμένη με την πόλη της Αθήνας, στην οποία και σήμερα δεσπόζει στον Παρθενώνα ο ναός της. Ήταν παντού η κατ' εξοχήν θεά των ακροπόλεων και των πόλεων. Ο ναός της συνήθως βρισκόταν στο κεντρικό σημείο της πόλης επάνω στο λόφο της Ακροπόλεως, όχι μόνο στην Αθήνα, αλλά και στο Αργός, στη Σπάρτη, στη Λίνδο, στο Ίλιον, στη Λάρισα, στη Γόρτυνα²⁷.

3.4. Η Δήμητρα

Στην αρχή η γυναίκα ήταν απροστάτευτη και παραδομένη στις γενετήσιες καταχρήσεις του άνδρα. Ένωθε καταπιεσμένη και για το λόγο αυτό γεννήθηκε η ανάγκη αντίταξης στο κράτος των ανδρών και επιβολής αυστηρής πειθαρχίας στη ζωή. Χαρακτηριστικό της τάσης αυτής αποτελεί η λατρεία της θεάς Δήμητρας στην Ελλάδα²⁸.

Δήμητρα: Δη-μητηρα, δη=δάω (αναζητώ, μανθάνω) και μήτηρα= μητέρα. Συνεπώς ήταν η αναζητούσα μητέρα αλλά και η διδάσκουσα θυγατέρα του Κρόνου και της Ρέας. Ήταν η μόνη που μπορούσε να αποκαλύψει τα μυστήρια της ζωής. Λα-

²³ Walter Bunkert, «Αρχαία Ελληνική Θρησκεία», Εκδόσεις Καδαμίτσα, Αθήνα 1993 σελ.303-304.

²⁴ Eckart Peterich, «Από τη Θρησκεία των Αρχαίων Ελλήνων», Εκδοσεις Herder, Freiburg 1943, σελ.12.

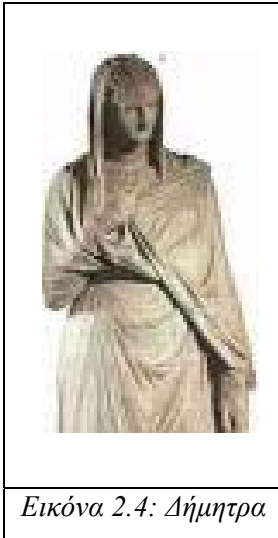
²⁵ Eckart Peterich, «Από τη Θρησκεία των Αρχαίων Ελλήνων», Εκδοσεις Herder, Freiburg 1943, σελ.43.

²⁶ Τάκαρη Ντίνα, «Η Γυναίκα από την Αρχαιότητα ως την Τεχνολογική Επανάσταση», Αθήνα 1984, σελ. 23.

²⁷ Walter Bunkert «Αρχαία Ελληνική Θρησκεία», Εκδόσεις Καδαμίτσα, Αθήνα 1993, σελ.301.

²⁸ Τάκαρη Ντίνα, «Η Γυναίκα από την Αρχαιότητα ως την Τεχνολογική Επανάσταση», Αθήνα 1984, σελ. 21.

τρευόταν όχι μόνο ως θεά, αλλά ως το πρόσωπο της φυσικής μητέρας και της αγαπημένης συζύγου, ήταν η σεμνή Μητέρα²⁹.

Εικόνα 2.4: Δήμητρα

Η Δήμητρα ήταν από τις μεγαλύτερες και παλαιότερες θεές του αρχαίου ελληνικού πανθέου, αδερφή του Δία, του Ποσειδώνα, του Πλούτωνα, της Ήρας και της Εστίας. Θεά της γονιμότητας και της βλάστησης του εδάφους, προστάτιδα της γης και των προϊόντων της, μάνα των δημητριακών και κυρίως των σιτηρών.

Η Δήμητρα ως θεά διέφερε σημαντικά από τις άλλες γυναικείες θεότητες. Έξυπνη κι ελκυστική, είχε από την αρχή απαρνηθεί τη θεϊκή κατοικία. Δεν κατοικούσε ποτέ στον Όλυμπο, αλλά στους ειδικά σε' αυτήν αφιερωμένους ναούς.

Βρισκόταν σε απόλυτη σύμπνοια με τις υπόλοιπες γυναικείες θεότητες. Πάντα τις υπολόγιζε και τις σεβόταν και ποτέ δεν αντιτίθετο στη θέλησή τους. Η Δήμητρα ήταν μια θεότητα αγροτική που λατρευόταν κυρίως από τους Έλληνες χωρικούς.

Οι Έλληνες πίστευαν, ήδη από την Αρχαϊκή εποχή, ότι η Δήμητρα προσέφερε μαζί με τη γεωργία και τον πολιτισμό στους ανθρώπους³⁰.

Έχοντας σχέσεις με τον κάτω κόσμο είχε δυο όψεις, αυτή της κόρης της θεάς των δημητριακών και αυτή της Κυρίας των νεκρών. Η κόρη της Περσεφόνη αρπάχτηκε από το θεό του κάτω κόσμου. Όσον καιρό η κόρη της παρέμενε στον κάτω κόσμο η Δήμητρα πενθούσε και επικρατούσε αντιστροφή της κανονικής ζωής, αφού τίποτε δε φύτρωνε και δεν αναπτυσσόταν. Όταν η ίδια την επανέφερε, η φύση συμμετείχε στη χαρά της με την ανθοφορία και την καρποφορία της³¹. Η ιστορία αυτή παραλληλίζεται με το σουμερικό-βαβυλωνιακό μύθο της καταβάσεως της Ινάννα-Ιστάρ, ενώ στην ανατολή δεν υπάρχει κανένα παράλληλο της σχέσης Μητέρας-Κόρης.

Μερικοί μελετητές ισχυρίζονται ότι, η Κόρη και η Δήμητρα δεν ήταν θεές της βλάστησης με την ευρεία έννοια του όρου, αλλά πνεύματα του σπόρου και ότι ο κύκλος της απαγωγής και της επιστροφής της Κόρης αντιστοιχεί στις φάσεις της καλλιέργειας του σίτου. Η εξαφάνιση της θεάς και η επιστροφή της στο θεό του Κάτω

²⁹ Τσάμης Μανώλης, « Η Ελληνική Θρησκευτική Παράδοση », Εκδόσεις Σέμελη, Αθήνα 2000, σελ. 116.

³⁰ Παχής Παναγιώτης, «Ισις Καρποτόκος Οικουμένη», Εκδόσεις Βάνιας, Θεσσαλονίκη 2003, σελ. 196.

³¹ Παπαχατζής Δ. Νικ, «Η θρησκεία στην Αρχαία Ελλάδα», Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα 1987, σελ.339.

Κόσμου θα αντιστοιχούσαν με την εποχή που οι θερισμένοι σπόροι ήταν χωμένοι στα υπόγεια δοχεία, πηγή πλούτου για τους καλλιεργητές³².

Η Περσεφόνη ήταν η σεμνή παντοκράτειρα, κόρη της Δήμητρας και του Δία. Φερσε-φόνη: φέρω το φόνο, και ως φερσεραττα, η φέρουσα το φως. Ήταν μία από τις ελάχιστες θεές του «επάνω κόσμου» που είχαν την ικανότητα να διέρχονται στο σκοτεινό βασίλειο του Πλούτωνα, ενώ είχε την ιδιαιτερότητα να παραμένει και να τελεί τα μυστήρια της ζωής με τον κυρίαρχο του σκότους³³. Ως κύριο έργο είχε να παίρνει τη ζωή και να την οδηγεί στον Πλούτωνα, αλλά και να την επαναφέρει. Με κάποιον τρόπο εφόρευε το πέρασμα της ζωής από τη μία κατάσταση στην άλλη.

3.5. Η Άρτεμις

Άρτεμις, άρτιος + τέμις. Ήταν αρτίως τέμνουσα, θεά του κόσμου της ζωής, δηλαδή που κατανέμει τα είδη και τα επίπεδα του κόσμου μέσα στον οποίο ζουν, αποδίδοντας στα έμβια όντα τα ένστικτα³⁴.

Εικόνα 2.5: Άρτεμις

Η Άρτεμις ήταν μία από τις παλαιότερες, πιο περίπλοκες αλλά και πιο ενδιαφέρουσες μορφές του ελληνικού πανθέου. Κόρη του Δία και της Λητούς, δίδυμη αδερφή του Απόλλωνα, βασίλισσα των βουνών και των δασών, θεά του κυνηγιού, προστάτιδα των μικρών παιδιών και ζώων³⁵.

Ο Ηρόδοτος είχε ταυτίσει σχεδόν όλες τις αιγυπτιακές θεότητες με ελληνικές (το αιγυπτιακό όνομα της «Άρτεμις» ήταν Παστ)³⁶. Την ταύτιζαν επίσης με δυο Θρακικές θεότητες, τη

Βενδίδα και τη Χρυσή. Εντυπωσιακές ήταν επίσης οι σχέσεις της με τη Μικρά Ασία, αφού το όνομα της εμφανίζεται μεταξύ των θεών των Λυδών και των Λυκίων³⁷.

Ορισμένες μορφές της μεγάλης θεάς της φύσης, στη Μικρά Ασία, όπως η Εφέσια θεά, ταυτίστηκαν με την Άρτεμη, ενώ με αυτή συνδέθηκαν και δύο κρητικές θεότητες, με μινωϊκή προέλευση, η Δίκτυννα και η Βριτόμαρτη³⁸.

³² Metzger H., Martin R., « Η Θρησκεία των Αρχαίων Ελλήνων», Ινστιτούτο του Βιβλίου-Καρδαμίτσα Μ., Αθήνα 1992, σελ.168-169.

³³ Τσάμης Μανώλης, « Η Ελληνική Θρησκευτική Παράδοση», Εκδόσεις Σέμελη, Αθήνα 2000, σελ. 51.

³⁴ Τσάμης Μανώλης, « Η Ελληνική Θρησκευτική Παράδοση», Εκδόσεις Σέμελη, Αθήνα 2000, σελ. 101.

³⁵ www.mythologia.8m.com/artemis.html

³⁶ Παπαχατζής Δ. Νικ., «Η θρησκεία στην Αρχαία Ελλάδα», Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα 1987, σελ.185.

³⁷ Walter Bunkert, «Αρχαία Ελληνική Θρησκεία», Εκδόσεις Καδαμίτσα, Αθήνα 1993, σελ.319.

³⁸ Nilsson M. P., «Ιστορία της αρχαίας ελληνικής θρησκείας», Εκδόσεις Παπαδήμα, Αθήνα 1993, σελ.35.

Ένα από τα βασικότερα γνωρίσματα της Αρτέμιδος ήταν η καθολική της κυριαρχία στη φύση. Ήμερα και άγρια ζώα, ψάρια στα νερά και πουλιά στον αέρα ήταν όλα τους κάτω από την εποπτεία της.

Ως θεά και προστάτιδα της φύσης η Άρτεμις θεωρούταν υπεύθυνη τόσο για τη γεωργία όσο και για την κτηνοτροφία. Περιοχές που τη λάτρευαν και την τιμούσαν ανελλιπώς είχαν πάντα εύφορη γη, κατάσπαρτα χωράφια, πλούσια συγκομιδή και ζώα υγιή και γόνιμα. Αντίθετα, όσες από τις περιοχές δεν τηρούσαν σωστά τις υποχρεώσεις τους απέναντί της και επιπλέον παρέβλεπαν την ύπαρξή της, είχαν να αντιμετωπίσουν την εκδικητική οργή και μανία της, που ισοδυναμούσε με καταστροφή των σπαρτών και αποδεκατισμό των κοπαδιών³⁹.

Η θεά αυτή δεν έβλεπε με ευμένεια τη συμμετοχή των καχεκτικών ζώντων οργανισμών στην αναπαραγωγική διαδικασία της ζωής, και εφάρμοζε την ισορροπία με τους «επόπτες», δηλαδή με ορισμένα γαμψώνυχα σαρκοβόρα που επιτελούσαν ένα είδος εποπτείας⁴⁰. Όταν το θήραμα άρχισε να παίζει μικρότερο ρολό στη διατροφή των ανθρώπων, η επίκληση της κυνηγέτιδος θεάς άρχισε να γίνεται σπανιότερη. Η Άρτεμις ως «πότνια θηρών» ενδιαφερόταν για την αγρία πανίδα και δεν ευλογούσε την αλόγιστη εξόντωση τους, ενώ περιποιούνταν τα αδύνατα και αβοήθητα νεογνά των άγριων ζώων, ώστε να επιζήσουν.

Δεν είχε άμεσους δεσμούς με το υποχθόνιο βασίλειο, είχε όμως απορροφήσει προϊστορικές θεές του κάτω κόσμου και διατήρησε σ' όλη την αρχαιότητα τα αυστηρά γνωρίσματά τους. Αντικατέστησε σε πολλά μέρη της Ελλάδας τη μινωική θεά Ειλείθια⁴¹.

Η Ειλείθια ή Ελεύθια, πανάρχαια, χθόνια θεότητα της φύσης, του ζωικού και του φυτικού κόσμου, λατρευόταν για αιώνες και οι επίτοκοι και αρτιτόκοι γυναίκες προσέτρεχαν σε αυτήν ως συμπαραστάτρια στη δύσκολη στιγμή τους⁴².

Η Ειλείθια λοιπόν ήταν η θεά του τοκετού η οποία κατά τη Μινωική εποχή υπήρξε απαραίτητη σε κάθε οικογένεια για σαφώς καθορισμένο σκοπό. Η Ειλείθια θεωρούνταν ως μινωική θεά της φύσης που προστάτευε στη γέννα ανθρώπους και ζώα, ενώ επέζησε και στην ελληνική θρησκεία, όμως μόνον ως «θεική μαμή»⁴³.

³⁹ www.mythologia.8m.com/artemis.htm

⁴⁰ Τσάμης Μανώλης, « Η Ελληνική Θρησκευτική Παράδοση», Εκδόσεις Σέμελη, Αθήνα 2000, σελ. 58.

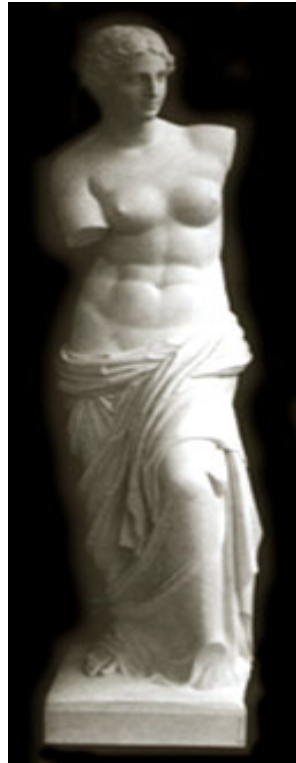
⁴¹ «Τα Θρησκευματα του Αρχαίου Κόσμου. Αρχαία Ελληνική Θρησκεία», Α.Π.Θ. θεολογική σχολή τμήμα θεολογίας, Θεσσαλονίκη 1995, σελ.55.

⁴² <http://tovima.dolnet.gr>

⁴³ Nilsson M. P., «Ιστορία της αρχαίας ελληνικής θρησκείας», Εκδόσεις Παπαδήμα, Αθήνα 1993, σελ.37.

3.6. Η Αφροδίτη

Αφροδίτη, αφρός + δίτη: η αναδύμενη από τον αφρό. Η μελίχια, φίλανδρος θεά της αρμονίας, της ευκοσμίας, της εκφραστικότητας, κόρη του Ουρανού και της θάλασσας που γεννήθηκε, κατά μια θεωρία, από τις σταγόνες αίματος του ακρωτηριασμένου Ουρανού, οι οποίες κατέπεσαν στη θάλασσα⁴⁴.

Εικόνα 2.6: Αφροδίτη

Η μεγάλη θεά του έρωτα δεν ήταν ποτέ μόνον Ελληνική . Είναι η ίδια θεότητα που λάτρεψαν και άλλοι λαοί με διαφορετικά ονόματα όπως Αθώρ στην Αίγυπτο, Ιστάρ στη Βαβυλώνα και Ινάννα στη Σουμερία. Στην Ανατολή ήταν θεά ιδιαίτερα φιλήδονη, στην οποία άνηκε το νυχτερινό και πρωινό αστέρι του Ουρανού, του πλανήτη της Αφροδίτης. Οι ιστορίες που αφορούσαν σ' αυτήν δεν ήταν ίδιες με αυτές του ελλαδικού χώρου, αλλά θυμίζουν τις διηγήσεις για τη θεά του Έρωτά⁴⁵.

Πίσω από αυτή βρίσκεται η αρχαία σημιτική θεά του έρωτα, η Αστάρτη, θεϊκή σύζυγος του βασιλιά, βασίλισσα του Ουρανού και εταίρα ταυτόχρονα. Η Αστάρτη ονομαζόταν «βασίλισσα του ουρανού» και λατρευόταν σε βωμούς θυμιάματος με θυσίες περιστεριών, όπως ακριβώς και η Αφροδίτη, ενώ επίσης η Ισταρ ήταν ταυτόχρονα πολεμική θεά και το ίδιο συνέβαινε και με την Αφροδίτη που μπορούσε να είναι οπλισμένη και να χορηγεί τη νίκη. Η φρυγική θεά Κυβέλη, η

Ορεινή Μητέρα, μία μορφή της Μεγάλης Θεάς, σε αρκετές περιπτώσεις ταυτίζεται με την Αφροδίτη⁴⁶.

Θα ήταν αδύνατον για τους Έλληνες, ένα λαό που τόσο λάτρεψε τη φυσική ομορφιά και το σωματικό κάλλος, να μην εφεύρει κάποια θεότητα που θα τα προστάτευε και θα τα προσωποποιούσε. Έπλασαν γι' αυτόν το λόγο την Αφροδίτη, που συμβόλιζε την αιώνια ομορφιά και την ερωτική διάθεση⁴⁷.

⁴⁴ Τσάμης Μανώλης, « Η Ελληνική Θρησκευτική Παράδοση», Εκδόσεις Σέμελη, Αθήνα 2000, σελ.111.

⁴⁵ http://www.kathimerini.gr/4dcgi/_w_articles_kathglobal

⁴⁶ Walter Bunkert, «Αρχαία Ελληνική Θρησκεία», Εκδόσεις Καδαμίτσα, Αθήνα 1993, σελ. 325,327.

⁴⁷ www.mythologia.8m.com/afrodite.html

Η Αφροδίτη άνηκε στον κόσμο των χθόνιων θεοτήτων, δηλαδή στον κόσμο των θεοτήτων που ζούσαν κάτω από τη γη και σε κάποια δεδομένη στιγμή εμφανίστηκε στην επιφάνεια της γης⁴⁸. Από τα μέσα του 5^{ου} αιώνα η θεά εγκατέλειψε τον κόσμο των ηρώων για να ενωθεί με τον κόσμο των θνητών⁴⁹. Η Αφροδίτη των νεκρών ήταν γνωστή από τα ελληνιστικά και ρωμαϊκά χρόνια, είχε όμως αρχαιότερες ρίζες. Αποτελούσε μία από τις μεγάλες θεές της φύσης που είχαν τον έλεγχο της γονιμότητας στο φυτικό και ζωικό κόσμο, εξουσιάζοντας τη γέννηση και το θάνατο κάθε ζωντανού όντος.

Σημαντική ήταν η συμμετοχή της Αφροδίτης και στις πιο ξακουστές και φημισμένες πολεμικές επιχειρήσεις της αρχαιότητας, και ιδιαίτερα στον Τρωικό πόλεμο στάθηκε η αιτία να ξεσπάσει η δεκάχρονη πολεμική σύρραξη. Η Αφροδίτη συμμετείχε στον πόλεμο υποστηρίζοντας πάντα τους Τρώες, γιατί Τρώας ήταν ο Πάρις, ο επίσημος προστατευόμενός της. Η θεά επενέβη σε αποφασιστικής σημασίας στιγμές και κυριότερα στη μονομαχία του Πάρη με τον Μενέλαο, ενώ ο ρόλος της και στην Αργοναυτική εκστρατεία υπήρξε αποφασιστικός⁵⁰.

3.8. Οι Ρωμαϊκές Θεές

Στο Ρωμαϊκό πάνθεον υπήρξε πρώιμη και σταθερή ταύτιση μεγάλου αριθμού θεοτήτων με ελληνικές θεότητες, όπως η *Touran-Aφροδίτη*, η *Uni* που συνδεόταν με τον *Tinia*, όπως η Ήρα με το Δία, ενώ η *Menrua* οπλισμένη και με τη συνοδεία της Νίκης αναπαριστούσε την Αθηνά. Οι δύο τελευταίες παρουσιάζονταν ντυμένες και με πλούσια στολίδια, όπως η Ήρα και η Αθηνά στην τέχνη της Ελλάδας⁵¹. Επίσης η *Ceres*, η *Libera* και ο *Liber*, θεότητες της γονιμότητας ήταν ανάλογες των ελληνικών Δήμητρας και Περσεφόνης. Η ρωμαϊκή *Vesta*, μολονότι η θέση της ήταν πολύ πιο σημαντική στη ρωμαϊκή θρησκεία, βρήκε την αντίστοιχή της στην ελληνική Εστία και η *Diana* στην Άρτεμις⁵². Στους θεούς των νεκρών τέλος υπήρχε η αντίστοιχη της Περσεφόνης που ονομαζόταν *Eita* και *Fersipnai*⁵³.

⁴⁸ Metzger H., Martin R., « Η Θρησκεία των Αρχαίων Ελλήνων », Ινστιτούτο του Βιβλίου-Καρδαμίτσα Μ., Αθήνα 1992, σελ.194.

⁴⁹ Metzger H., Martin R., « Η Θρησκεία των Αρχαίων Ελλήνων », Ινστιτούτο του Βιβλίου-Καρδαμίτσα Μ., Αθήνα 1992, σελ.193.

⁵⁰ www.mythologia.8m.com/artemis.htm

⁵¹ Dumézil Georges, « Η Αρχαϊκή Ρωμαϊκή Θρησκεία », Εκδόσεις Χατζηνικολή, 2000, σελ.868.

⁵² <http://el.wikipedia.org/wiki>

⁵³ Dumézil Georges, « Η Αρχαϊκή Ρωμαϊκή Θρησκεία », Εκδόσεις Χατζηνικολή, 2000, σελ.888.

Οι αρχαίοι Ρωμαίοι διέκριναν τους θεούς τους σε ντόπιους (Γιούνο), οι οποίοι ήταν συνυφασμένοι με τη γεωργία και την κτηνοτροφία και συμβόλιζαν τις φυσικές δυνάμεις και σε νεόφερτους (Μινέρβα).

Πολλές αφηρημένες ιδέες, επιθυμητές ιδιότητες και εξουσιαστικές δυνάμεις προβιβάστηκαν σε θεϊκά πρόσωπα, όπως η *Οπς/Ενέργεια*, η *Πιστής*, η *Σέρρες/Αύξηση*⁵⁴. Άλλες θεότητες ήταν η *Dea Dia*, η *Acta*, η *Adolenda*, η *Commolenda*, η *Deferunda*, καθώς και η *Fourina*, η *Karna*, η *Feronia* και η *Loua Mater*, οι οποίες χαρακτηρίζονταν από ιδιαίτερα κοινότυπες ιδιότητες.

Η λατρεία της *Feronia* δεν είναι γνωστό πότε και πώς εισήχθη στη Ρώμη. Αναφορές στο όνομα της άρχισαν να γίνονται σε διηγήσεις του 217 ενώ η λατρεία της ήταν πλατιά διαδεδομένη στην Ιταλία. Είχε σχέση με τη μεσολάβηση στις απελευθερώσεις των δούλων, αν και δεν ειδικευόταν σε αυτό, εντούτοις προκαλούσε σε κάθε κατάσταση την εξημέρωση. Σε συνάρτηση με τις θρησκείες της Ινδίας παραλληλιζόταν με ένα Βεδικό και μεταβεδικό θεό το *Rudra*⁵⁵.

Υπήρχαν θεότητες που διαφέντευαν τη γέννηση, τη διατροφή και την εκπαίδευση του παιδιού και σε αυτές συγκαταλέγονται η *Levana*, η *Cusina*, η *Potina*, η *Educa* και η *Adeona*. Η θεά *Bellona* συνέβαλλε στην ανάκαμψη μετά από πολεμικές κρίσεις, και, στην ελάχιστονα μυθολογία, η *Orvona* φρόντιζε για τους γονείς που έχαναν τα παιδιά τους, η *Pellonia* απωθούσε τους εχθρούς, ενώ η *Angeronia* ήταν η θεά της βούλησης και των ευνοϊκών στιγμών. Θεοί οι οποίοι δημιουργήθηκαν ώστε να εναρμονίζονται με το corpus των εθνικών συνηθειών τους, αλλά κυρίως να είναι χρήσιμοι ήταν η *Diana* της Αρικίας, η *Juno* των Βηίων και η *Venus* του Έρικο⁵⁶.

Μία πληθώρα θεοτήτων ασχολούνταν με τη γη και ειδικά με τα δημητριακά όταν πλησίαζε η εποχή της ωρίμανσης τους. Η *Flora* προκειμένου να ανθίσουν, η *Ops* ώστε να εξασφαλίζουν πλούσιες συγκομιδές, όντας και θεά της αγροτικής αφθονίας, και επίσης η *Seres* εμφανιζόταν συνυφασμένη με την αύξηση.

Η *Juno* και η *Minerua* ήταν θεές που, τους αποδίδονταν μεγάλη τιμή. Ενδεικτική είναι η τοποθέτηση του θρόνου τους στο Καπιτώλιο και στην ακρόπολη. Η *Juno* είναι η πιο σπουδαία θεά της Ρώμης, και συνάμα η πιο απροσδιόριστη. Βασίλισσα πάνω στο Καπιτώλιο απ' τους πρώτους χρόνους της Δημοκρατίας, διαφέντευε τους τοκετούς, κυβερνούσε τις Καλένδες κάθε μηνός και, καθώς πολλαπλασιαζόταν σε

⁵⁴ Dumezil Georges, « Η Αρχαϊκή Ρωμαϊκή Θρησκεία », Εκδόσεις Χατζηνικολή, 2000, σελ.517.

⁵⁵ Dumezil Georges, « Η Αρχαϊκή Ρωμαϊκή Θρησκεία », Εκδόσεις Χατζηνικολή, 2000, σελ.543.

⁵⁶ Dumezil Georges, « Η Αρχαϊκή Ρωμαϊκή Θρησκεία », Εκδόσεις Χατζηνικολή, 2000, σελ.178.

αναρίθμητες *Junones*, πρόσφερε τη θηλυκή αντιστοιχία του *Genius* των αντρών⁵⁷. Μια απ' τις βάσεις της συνηθισμένης ερμηνείας είναι ότι ήταν αρχικά το θηλυκό αντίστοιχο του *Genius*. Υπήρχε συζυγική σχέση πανάρχαια της *Juno* και του *Genius*. Από τα πανάρχαια χρόνια, κάθε γυναίκα θα έκρυβε κάτω απ' αυτό το όνομα το πνεύμα που την προστάτευε ή απλά το είδωλο της, την υπόσταση της ή την έκφραση της γόνιμης φύσης της, κι έτσι με μία αφαιρετική διαδικασία, απ' το πλήθος των ατομικών *Junones*, θα είχε ξεπηδήσει μια μεγάλη θεά.

Η *Minerua* ήταν ένα ελληνίζον υποκατάστατο της *Nerio*. Η *Minerua* στην Ιταλία ήταν η θεά των τεχνών και των προσώπων που τις ασκούσαν, αν και στη χώρα αυτή δεν συναντιόταν συχνά, παρότι το όνομα της δήλωνε όλες τις πνευματικές δραστηριότητες. Τα αρχαία ημερολόγια δεν περιείχαν κάποια γιορτή της, ενώ είναι χαρακτηριστικό ότι η ταύτιση της με την ελληνική Αθηνά είχε μεγαλύτερες συνέπειες από ότι η ταύτιση της *Juno* με την Ήρα⁵⁸.

Η λατρεία της *Flora*, με τα *Floralia* της άνοιξης, γίνεται γνωστή σε μια εποχή και κάτω από περιστάσεις καθιέρωσης (238) και εορτασμού που καθιστούν πολύ πιθανή την ελληνική επίδραση, αφού έχει αναγνωριστεί η επίδραση της Αφροδίτης Άνθειας. Όμως η θεά είναι αυθεντικά ρωμαϊκή και βρισκόταν στη χώρα των Σαμνιτών (όπου συνδεόταν με τη *Seres*). Ο φυσικός της ρόλος ήταν η προστασία της στιγμής της άνθισης, μάλλον των δημητριακών παρά των καλλωπιστικών φυτών⁵⁹.

Η *Vesta*, η ρωμαϊκή θεά των πυρών ήταν πιο έντονη από τις ινδοευρωπαϊκές επιβιώσεις της λατρείας της Εστίας που διατηρήθηκαν στην Ελλάδα. Είναι χαρακτηριστικό ότι μέσα στο ιερό της δεν αναπαρίστατο από καμία εικόνα, αφού η φωτιά, την οποία εξασφάλιζε, αρκούσε για να την παραστήσει. Ήταν ίσως η πιο συντηρητική από όλες τις ρωμαϊκές θεότητες και η τελευταία στις προσευχές και τις προσφορές.

Η *Diana*, με το καθαρά λατινικό όνομα της, δεν είναι ρωμαϊκή, αλλά έφτασε στη Ρώμη απ' τους γείτονες της στο Λάτιο. Πάντως, η εισαγωγή της λατρείας της συνδέθηκε μ' ένα απ' τα πολιτικά και πολεμικά κινήματα που έφεραν τη Ρώμη στην ηγεσία της λατινικής συνομοσπονδίας. Η λατινική *Diana* ήταν η πρώτη ξένη θεότητα που έφτασε στη Ρώμη. Παράδοξο αποτελεί το ότι αν και χάριζε τη δεσποτεία, στη Ρώμη κυρίως, έδειχνε ιδιαίτερο ενδιαφέρον για τους δούλους. Στη συνέχεια ταυτί-

⁵⁷ Dumézil Georges, « Η Αρχαϊκή Ρωμαϊκή Θρησκεία », Εκδόσεις Χατζηνικολή, 2000, σελ.387.

⁵⁸ Dumézil Georges, « Η Αρχαϊκή Ρωμαϊκή Θρησκεία », Εκδόσεις Χατζηνικολή, 2000, σελ.406.

⁵⁹ Dumézil Georges, « Η Αρχαϊκή Ρωμαϊκή Θρησκεία », Εκδόσεις Χατζηνικολή, 2000, σελ.491

στηκε με την Άρτεμις κι εμπλουτίστηκε απ' την περίπλοκη φύση, τις συγγένειες και την ιστορία της ελληνικής θεάς.

Η *Matouta* ταυτίστηκε περισσότερο με τη Λευκοθέα, όμως ποτέ δεν καταξιώθηκε στη συνείδηση των Ρωμαίων ως θεά αυγή. Η *Mater Matouta* είχε μορφή φιλόστοργη και ήταν θεά που ρύθμιζε το χρόνο. Ήταν μια τυπική περίπτωση των μέχρι τώρα μυστηριωδών θεοτήτων που η σύγκριση με τα βεδικά δεδομένα δικαιολογεί όλες τις ιδιομορφίες της. Ο ναός της *Matouta* ήταν απαγορευμένος στους δούλους⁶⁰.

Οι χθόνιες θεότητες τέλος, κατείχαν εξέχουσα θέση στη Μεγάλη Ελλάδα και τη Σικελία, θέση που αποτελεί μία ιδιαιτερότητα σε σχέση με την κυρίως Ελλάδα. Η ανακάλυψη, στα τέλη του 5ου αιώνα, δύο αρχαϊκών μετοπών που απεικόνιζαν τις ελευσίνιες θεότητες, αποτέλεσε μία από τις εκπλήξεις της σικελικής αρχαιολογίας κατά τα τελευταία χρόνια και μετέβαλε σημαντικά τη γνώμη που αρχικά σχηματίστηκε για την εμφάνιση της λατρείας της Δήμητρας στη Σικελία.

Οι Ρωμαϊκές θηλυκές θεότητες, όπως και οι αρσενικές, είχαν συνυφανθεί, από την αρχή της εμφάνισης τους, με περιστάσεις που βρίσκονταν σε άμεση συνάρτηση με πολιτικές και κοινωνικές δομές και καταστάσεις. Επίσης ήταν οι δυνάμεις που συνέβαλλαν στην ανάκαμψη από κρίσεις και στην αντιστροφή των πολεμικών εκβάσεων. Εκτός λοιπόν από τη συνδρομή τους στην καθημερινή ζωή και στην ανάδειξη ι-δανικών ανθρώπινων χαρακτηριστικών και κοινωνικών επιταγών και αξιών, οι Ρωμαϊκές θεές συνδέθηκαν και με τα πολιτικά και πολιτειακά φαινόμενα, συμβάλλοντας στη διαμόρφωση του κοινωνικού status της τότε αυτοκρατορίας.

⁶⁰ Dumezil Georges, « Η Αρχαϊκή Ρωμαϊκή Θρησκεία », Εκδόσεις Χατζηνικολή, 2000, 446-447.

4. Οι Θεές των Θρησκειών της Ασιατικής Ηπείρου

Μυριώνυμα χαρακτηριστικά έφεραν οι θηλυκές θεότητες των Ιαπωνικών, των Κινέζικων θρησκειών, του Ινδουισμού, του Σαμανισμού, και του Ζωροαστρισμού. Εκλήφθηκαν ως οι δημιουργοί του σύμπαντος, των χωρών τους, πρόγονοι των βασιλικών δυναστειών και σύζυγοι, ισότιμες των μεγάλων αρσενικών θεών ή ακόμη προσωποποιημένες ενέργειες αυτών. Βέβαια και σε αυτές τις θρησκείες υπήρξαν θεές που αποτελούσαν προσωποποιήσεις φυσικών φαινομένων και ανθρωπίνων χαρακτηριστικών, ενώ επίσης εκλαμβάνονταν και ως απρόσωπες φυσικές αρχές που ασκούσαν επιρροή στο σύμπαν.

4.1. Οι Ιαπωνικές Θεότητες

Τέσσερις χιλιάδες διακόσια είκοσι τρία νησιά συνθέτουν την Ιαπωνία, από τα οποία μόνο εξακόσια κατοικούνται, και μόλις πέντε είναι μεγάλα, με πρώτο απ' όλα το νησί Χονσού. Η μυθολογία βεβαιώνει ότι το ιαπωνικό αρχιπέλαγος γεννήθηκε από τις ισάριθμες σταγόνες που σκόρπισε στη θάλασσα το θεϊκό δόρυ του αδερφικού και ταυτόχρονα συζυγικού ζεύγους Ιζανάγκι-Ιζανάμι. Η θεά Ιζανάμι (εικόνα 4.1) ήταν η Μητέρα Γη, ενώ αργότερα έγινε θεά του θανάτου. Στην ιαπωνική μυθολογία, τον καθοριστικότερο ρόλο διαδραμάτισε η Αματεράσου Ομικάμι, ή Αμά-Τεράζου, θεά του ήλιου, του φωτός και του ουρανού. Αυτό σημαίνει, όπως και σ' όλες τις μυθολογίες αρχαίων λαών όπου κυριαρχούν οι θεές, ότι η αρχική κοινωνική συγκρότηση της Ιαπωνίας ήταν μητριαρχική¹.

Εικόνα 4.1. Η θεά Ιζανάμι

Οι Ιάπωνες στα «χρονικά της Ιαπωνίας» και στα «αρχαία γραπτά» αναφέρουν τη συνδρομή της θεάς του ήλιου Αμά-Τεράζου στη δημιουργία της χώρας τους. Ο αυτοκράτορας και οι θεοί τους ήταν οι απευθείας απόγονοι της θεάς, η οποία υπήρξε για πολλά χρόνια το σύμβολο για κάθε τι αγαπητό στην ανάπτυξη του Ιαπωνικού λαού². Από τη θεά Amaterasu προήλθε ο πρώτος θεϊός αυτοκράτορας, ο Jimmu Tenno που πήρε από το Ninigi, ανιψιό της θεάς Αματεράσου, κάποια πολύτιμα δώρα³.

Ο ιαπωνικός μύθος της θεάς του ηλίου Amaterasu δίνει το έναυ-

¹ Καρζής Θ, « Η Γυναίκα στους Μακρινούς Πολιτισμούς», Εκδόσεις Φιλιπότης, Αθήνα, σελ.107.

² Φλόυντ Ρος-Τυνετ Χιλς, «Οι Μεγάλες Θρησκείες του Κόσμου», Εκδόσεις Άγκυρα, Αθήνα 1974, σελ.118-119.

³ <http://www.nea-acropoli.gr>

σμα για μία συγκριτική προσέγγιση των μυθολογιών της Ανατολής και της Δύσης, εφόσον ενώ οι περισσότερες θρησκείες συνέδεαν τον άνδρα με τον ήλιο και τη γυναίκα με τη σελήνη, στην ιαπωνική μυθολογία συνέβαινε το αντίθετο. Αυτή η μυθολογική αναβάθμιση της γυναίκας ήταν πραγματικά ασύμβατη με την ευρύτατα καταπιεστική για το γυναικείο φύλο, ιαπωνική κοινωνία. Ίσως αυτή η παράδοση πραγματικότητα να συναρτάται με τη θεά της γης και μητέρα της ιαπωνικής δυναστείας που ερχόταν σε αντίθεση με την ακραία υποδούλωση της γυναίκας σε αυτήν την κουλτούρα⁴.

Ο Σιντοϊσμός είναι η παραδοσιακή θρησκεία των Ιαπώνων. Η ονομασία της οφείλεται στις λέξεις «Σιν - Ταό», που σημαίνουν «δρόμος Θεού» και ιδίον της αποτελεί η ανυπαρξία ιδρυτή. Είναι γνωστή σε όλες τις λεπτομέρειες της, χωρίς να υπάρχουν σ' αυτήν απόκρυφα και σκοτεινά σημεία, γιατί διατηρήθηκαν με προσοχή όλα τα παλιά χειρόγραφα στοιχεία της θρησκείας αυτής. Εξέχουσα θέση έχει η θεά Αματερασού που είναι η θεά του ήλιου και συνοδεύεται πάντοτε από ένα μεγάλο καθρέπτη. Από τη θεά αυτή γεννήθηκε ο αυτοκράτορας της Ιαπωνίας και οι απόγονοι του, για να κυβερνούν το λαό και να συντηρούν τη θρησκεία. Ο Σιντοϊσμός είναι πολυθεϊστική και βαθιά ειδωλολατρική θρησκεία⁵.

4.2. Οι Κινέζικες Θεότητες

Στο Πεκίνο υπήρχε η λατρεία της Μητέρας Γης που λατρευόταν και από τον αυτοκράτορα, ενώ το πνεύμα της γης, *She*, δεχόταν την κατεξοχήν λατρεία. Λατρευόταν επίσης η Κουάν Γιν, η θεά της ευσπλαχνίας και της συμπόνιας και η Παν Τσιν Λίν, η θεά της πορνείας, η οποία υπήρξε πραγματικό πρόσωπο που θεοποιήθηκε μετά τον θάνατό της⁶.

Ο Κομφουκιανισμός είναι θρησκευτικό σύστημα που επινοήθηκε από τον Κινέζο φιλόσοφο Κομφούκιο, ο οποίος γεννήθηκε το 551 π.Χ. και πέθανε το 479 π.Χ.⁷. Σύμφωνα με την κοσμολογία του η οικουμένη λειτουργεί με βάση την τριαδική ενότητα Ουρανού-Γης- Ανθρώπου, και η συμβουλή προς τους ανθρώπους είναι να μιμούνται τη συμπεριφορά των άλλων δυο στοιχείων, που είναι ζωοδότες και χάρη στη λειτουργία τους ανανεώνεται και ολοκληρώνεται η ζωή. Η σχετικότητα των δυο στοι-

⁴ <http://tovima.dolnet.gr>.

⁵ www.aegeantimes.gr.

⁶ http://www.geocities.com/artofwise/GodsIndex_Chinese.html

⁷ www.aegeantimes.gr.

χείων όμως δε λειτουργεί με ίσους όρους, αφού η Γη λογίζεται ως υποδεέστερη και κατώτερη του Ουρανού⁸. Στον Κομφουκιανισμό ταυτίζεται το θηλυκό στοιχείο(γιν) με την «χαμηλότερη» Γη και για αυτό το γιν είναι αδύνατο και σκοτεινό. Το Γιν είναι θηλυκή αρχή και παθητικό που συλλαμβάνει, μεταδίδει και σκεπάζει. Το καλοκαίρι η δύναμη του Γιάνγκ (αρσενική αρχή) φθάνει στο υψηλό της σημείο και το φθινόπωρο υποχωρεί σταδιακά μπροστά στο Γίν, το οποίο φθάνει στην πιο μεγάλη του ανάπτυξη το χειμώνα⁹. Το πράσινο της άνοιξης και του καλοκαιριού (γιάγκ) παραχωρεί τη θέση του στο κίτρινο του φθινοπώρου, που φέρει στη φύση την αδράνεια και την ηρεμία του χειμώνα (γιν)¹⁰.

Στην αρχέγονη παραδοσιακή θρησκεία του Θιβέτ το ανθρώπινο σώμα είχε προστάτιδα του μία από τις ουράνιες βουνόμορφες θεότητες που ονομαζόταν «θεά της χώρας» και κατοικούσε στο μέτωπο του ανθρώπου. Η εν λόγω θεότητα βοηθούσε το σώμα να επικοινωνήσει με τα ουράνια. Η θρησκεία αυτή αφού τον 7^ο αιώνα συγκρούστηκε με το Βουδισμό, αφομοιώθηκε σιγά-σιγά από αυτόν¹¹.

Ο Βουδισμός είναι θρησκεία που εμφανίστηκε στην Ινδία και έχει άμεση σχέση με τον Ινδουισμό. Ιδρυτής του Βουδισμού είναι ο Σινχάτρα Γκαουτάμα (Βούδας), που έζησε από 563-483 π.Χ.. Είναι θρησκεία χωρίς Θεό, που προσπαθεί με την άρνηση της ζωής, καθώς και με μεθόδους μυστικισμού, εσωτερικής αταραξίας, αυτοστοχασμού και ατέλειωτης περισυλλογής να δώσει λύσεις στα μεγάλα προβλήματα που απασχολούν τους οπαδούς του. Εντούτοις επέτρεψε στους πιστούς την καθιέρωση, στη θιβετιανή όμως εκδοχή της θρησκείας, μίας δίδυμης θεότητας του μποντισάβα, της Τάρα, μίας θεάς που αντιπροσώπευε τα δάκρυα της δίδυμης θεότητας της. Η περίπτωση αυτή συνάδει με το γεγονός ότι, σε πολλές περιοχές του κόσμου, ο ρόλος του θήλεος στο ιερό ταυτίζεται με το θρήνο¹².

Ο Ταοϊσμός είναι μία από τις τρεις μεγάλες θρησκείες της Κίνας μετά το Βουδισμό και τον Κομφουκιανισμό. Η ονομασία του οφείλεται στη λέξη Τάο, που σημαίνει οδός, ενώ η θεωρία του διατυπώθηκε τον 4^ο αιώνα π.Χ. από τον Τάο Τε Τσίγγκ. Ο

⁸ Καρζής Θ, « Η Γυναίκα στους Μακρινούς Πολιτισμούς», Εκδόσεις Φιλιππότης, Αθήνα, σελ.17-18.

⁹ Glasenapp H.De, « Παγκόσμιος Ιστορία των Θρησκειών», Εκδόσεις Βιβλιοαθηναϊκή, Αθήνα, σελ.209.

¹⁰ Ζιάκας Δ. Γρηγόριος, «Τα Θρησκευόμενα του Θιβέτ και της Κίνας», Εκδόσεις Υπηρεσία Δημοσιευμάτων Α.Π.Θ., Θεσσαλονίκη 1987, σελ.107.

¹¹ Ζιάκας Δ. Γρηγόριος, «Τα Θρησκευόμενα του Θιβέτ και της Κίνας», Εκδόσεις Υπηρεσία Δημοσιευμάτων Α.Π.Θ., Θεσσαλονίκη 1987, σελ. 14-15.

¹² Catherine Clement, Julia Kristeva, « Το θήλυ και το Ιερό», Εκδόσεις Ψυχογιός, Αθήνα 2001, σελ.96.

Ταοϊσμός είναι πολυθεϊστική θρησκεία που δίνει μεγάλη σπουδαιότητα στους μαγικούς τρόπους λατρείας¹³.

Στον Ταοϊσμό το ύψιστο ιδεώδες είναι το Τάο, του οποίου η οντολογική ανάλυση περιλαμβάνει και μία δεύτερη έννοια, θηλυκού γένους, την Τε (Αρετή) και με βάση αυτή τη συμπληρωματική έννοια εκφράζεται και ενεργεί στον κόσμο, ενώ γίνεται αναφορά και σε ένα «δεύτερο», συμβατικό Τάο που ονομάζεται «Μητέρα του κόσμου». Το πρωταρχικό Τάο είναι άμορφο και ανώνυμο ενώ αυτό που φέρει ονόματα είναι η Μητέρα όλων των ζωντανών όντων¹⁴. Το Τάο λοιπόν είναι η αρχική αιτία, ενώ υπήρξαν και ερμηνείες που το απέδωσαν με τον όρο «Θεός» ή «Μητέρα Θεά»¹⁵.

Στον ταοϊσμό το θηλυκό στοιχείο παίζει καθοριστικό ρόλο στην αρμονία του κόσμου, γιατί απαλύνει και εξισορροπεί τις καταστροφικές τάσεις του αρσενικού. Η όλη δημιουργία του κόσμου ξεκίνησε από μια θεά μητέρα, τη μόνη ικανή να δημιουργήσει διάμεσου της μήτρας της. Πρόκειται για θρησκεία καθαρά μητριαρχική, σαν όλες σχεδόν τις αρχέγονες θρησκείες, διδάσκοντας μάλιστα ότι ο καλός ταοϊστής οφείλει να είναι αδύναμος, ταπεινός και εύκαμπτος όπως είναι η γυναικεία φύση¹⁶.

4.3. Οι θεότητες του Ινδουϊσμού

Ο Ινδουϊσμός είναι θρησκεία την οποία ασπάζονται τα τρία τέταρτα περίπου του λαού της Ινδίας. Υπάρχει η άποψη ότι ο Ινδουϊσμός άρχισε να δημιουργείται το 1000 π.Χ. περίπου, από τους Βραχμάνους, τις ιερατικές τάξεις που συνέβαλλαν στην ερμηνεία των ιερών κειμένων. Από το 300 π.Χ. και μετά, υπάρχουν πολλά χαρακτηριστικά γνωρίσματα του Ινδουϊσμού, που επιζούν μέχρι σήμερα. Από το 711 μ.Χ. και μετά, ο Ινδουϊσμός επηρεάστηκε από θρησκείες άλλων λαών και δημιουργήθηκε έτσι ο «Νεό-ινδουϊσμός», τον οποίο ασπάζονται σήμερα στην Ινδία¹⁷.

Οι γυναικείες θεϊκές μορφές έπαιζαν μεγάλο ρόλο στη λαϊκή ευσέβεια και στο μυστικισμό. Ο λαός, αν και είχε την αίσθηση ότι οι θεές εκφράζανε την ενέργεια του θείου, τις λάτρευε, σαν συγκεκριμένα θεϊκά πρόσωπα, από τα οποία προσδοκούσε εύνοια και δωρεές. Οι μυστικοί αντίθετα αφοσιώνονταν, σε κάποια γυναικεία θεϊκή μορφή, προκειμένου να αναχθούν μέσω αυτής στο θείο κάλλος. Έτσι, στο μυστικισμό

¹³ www.aegeantimes.gr

¹⁴ <http://www.astrologers.gr>

¹⁵ Glasenapp H.De, « Παγκόσμιος Ιστορία των Θρησκειών», Εκδόσεις Βιβλιοαθηναϊκή, Αθήνα, σελ.271.

¹⁶ Καρζής Θ, « Η Γυναίκα στους Μακρινούς Πολιτισμούς», Εκδόσεις Φιλιπότης, Αθήνα, σελ.23-24.

¹⁷ www.aegeantimes.gr

οι θεές γίνονταν τα σύμβολα του θείου έρωτα, που ύψωναν το στοχαζόμενο μυστικό στις υπερβατικές σφαίρες του θείου και στην ένωση μ' αυτό¹⁸.

Επιπλέον, σύμφωνα με τους ινδικούς μύθους, οι θεοί είχαν γυναίκες, που και αυτές λατρεύονταν και ζούσαν σχεδόν σαν ανθρώπινες υπάρξεις¹⁹.

Στο ινδουϊστικό πάνθεον υπάρχει μία μεγάλη σειρά από λατρευόμενες θεές που στους μύθους παρουσιάζονται ως σύζυγοι των διάφορων θεών και μόνο μερικές από αυτές θεωρούνται σπουδαίες θεότητες. Αλλά αν στους μύθους παίζουν το ρόλο των θεοτήτων, στη θεολογική μεταφυσική σκέψη θεωρούνται έκφραση των θηλυκών ιδιοτήτων του Θεού. Ανάμεσα στις άπειρες ιδιότητες και μορφές που παίρνει κάθε φορά η αλήθεια για να εκφραστεί στον κόσμο, οι γυναικείες μορφές του είναι το δραστικό στοιχείο της θείας ενέργειας. Η θηλυκή ενέργεια είναι, η "δυναμική όψη" της πρώτης αιτίας του όντος. Το θηλυκό στοιχείο παρουσιάζεται ιδιαίτερα στο Σίβαϊσμό όπου, ο Σίβα λατρεύεται με τη μορφή του Linga, και η γυναίκα του λατρεύεται με τη μορφή του Yoni (του γυναικείου γενετήσιου οργάνου).

Στις Πουράνα, λαό της Άγκαμα, η προσοχή συγκεντρώνεται στο τριμούρτι (trimurti), στην τριάδα των θεών. Δίπλα στον Βράχμα στέκεται ως σύζυγος η Σαρασβατή (Sarasvati), στον Βίσνου η Λάξμη (Laksmi), και στο Σίβα η Παρβάτη (Parvati)²⁰.

Η πρώτη έκφραση της θηλυκής Θείας Τριάδας, η Σαρασβατή η σύντροφος του Βράχμα και θυγατέρα του Σίβα και της Ντούργκα, είναι η θεά και προστάτιδα της γνώσης, του λόγου και της μουσικής. Αποτελεί την προσωποποίηση του πνεύματος, της σοφίας, της συνείδησης και της κοσμικής γνώσης, ενσαρκώνει την αγνότητα και τη θεία γνώση που εξαγνίζει, αναπτερώνει και δημιουργεί, και συμβάλλει στην προσφορά της θείας φώτισης και έμπνευσης, και στη διαφώτιση του σκότους της άγνοιας και του χάους²¹.

Η Σαρασβατή ήταν η θεά της τέχνης και της επιστήμης. Κατά την ινδική παράδοση η θεά αυτή δημιούργησε τη σανκριτική γλώσσα και το αλφάβητο Devanagari. Ήδη στη μεταγενέστερη βεδική γραμματεία ταυτίστηκε με τη θεά Βάτς (Vac = "λέξη", γλώσσα). Ως προστάτιδα των λογίων, των καλλιτεχνών και των συγγραφέων,

¹⁸ Γρηγόριος Δ. Ζιάκας, «Ιστορία των θρησκευμάτων Α' τα Ινδικά Θρησκευματα» Εκδόσεις Πουρναρά, Θεσσαλονίκη 1996.

¹⁹ Φλόυντ Ρος-Τυνετ Χιλς, «Οι Μεγάλες Θρησκείες του Κόσμου», Εκδόσεις Άγκυρα, Αθήνα 1974, σελ.21.

²⁰ Γιαννουλάτος Αναστάσιος, «Ίχνη από την Αναζήτηση του Υπερβατικού», Εκδόσεις Ακρίτας, Αθήνα 2004, σελ.154.

²¹ http://www.geocities.com/artofwise/GodsIndex_Hindu.html

λατρευόταν στους κύκλους αυτούς με μεγάλες τιμές. Η Σαρασβατή είναι αυτή που ελέγχει τον νου του Βράχμα²².

Η εμφάνισή της είναι συνήθως λιτή (για τα Ινδικά δεδομένα), χωρίς πολλά κοσμήματα, θέλοντας έτσι να τονιστεί η αδιαφορία της για τα υλικά αγαθά και η προτίμησή της στον πνευματικό πλούτο.

Εικόνα 4.2: Η Σαρασβατή

Η Κάλι, ως Σακτή του Σίβα, έχει όψη έντονη και τρομερή, συγκεντρώνοντας το μεγαλύτερο αριθμό των πιστών. Στο πρόσωπο της παρουσιάζονται, οι αντιθέσεις της μητρικής στοργής και καλοσύνης, αλλά και της τρομερής θεάς της καταστροφής και του αίματος. Το «Κάλι», προέρχεται από το σανσκριτικό «kala», που σημαίνει «σκοτεινό» αλλά και «χρόνος». Σκοτώνοντας τους δαίμονες με μανία, προκαλεί το φόβο του Σίβα, ο οποίος προσπαθεί να την αποτρέψει, φοβούμενος την αλόγιστη καταστροφική της μανία που είναι ικανή για την ανατροπή της τάξης του κόσμου. Στην πραγματικότητα, με την αποτρόπαια μορφή της Κάλι εκφράζεται, η πάλη ανάμεσα στη ζωή και το θάνατο και γι' αυτό παριστάνεται να πατάει επάνω στο σώμα του Σίβα²³.

Είναι το σύμβολο της ταυτότητας των αντιθέσεων, που προκαλούν την κίνηση και τη δημιουργία του κόσμου, όντας από τη μία μεριά σύμβολο αδράνειας και από την άλλη κίνησης.

Η φοβερή αυτή θεά ήταν η θεά του χρόνου, της μεταμόρφωσης και της καταστροφής καθώς και η «σκοτεινή πλευρά» της Σακτί, της θηλυκής πλευράς του Σίβα²⁴.

Η Λάχσμι, που ονομάζεται και Σρη, είναι η πιο λαϊκή θεά της Ινδίας, ήταν σύζυγος του Βίσνου και θεά της καλλιέργειας, της ευρωστίας και της ευδαιμονίας. Το άλλο όνομά της είναι Βράχμα Βιντίγια, που σημαίνει «Θεϊκή Γνώση» και είναι αυτή

²² http://www.geocities.com/artofwise/GodsIndex_Hindu_Sarasvati.html

²³ http://www.geocities.com/artofwise/GodsIndex_Hindu.html

²⁴ http://www.geocities.com/artofwise/GodsIndex_Hindu_Kali.html

που μπορεί να ελευθερώσει από τον αέναο κύκλο της ζωής και του θανάτου. Χωρίς αυτήν, δεν μπορεί να υπάρξει εσωτερική γαλήνη και ευτυχία²⁵.

Η Λάχσμι αναφέρεται επίσης ως η «Μητέρα Θεά» του σύμπαντος, και είναι η θηλυκή δύναμη του υπέρτατου πνεύματος. Μαζί με τη Σάκτι-Παρβάτι και τη Σαρασβάτι, δημιουργείται η θηλυκή έκφραση της Θεϊκής Τριάδας. Στο πλάι του Βίσνου, η Λάχσμι ενσαρκώνεται κάθε φορά που ενσαρκώνεται και εκείνος, όντας πάντα στο πλευρό του²⁶.

Εικόνα 4.3: Η θεά Κάλι

Στο δεύτερο ήμισυ της 1^{ης} χιλιετίας μ.Χ. η λατρεία γυναικείων θεοτήτων δεν έπαψε να εξαπλώνεται. Το αποτέλεσμα τελικά ήταν, οι διάφορες αιρέσεις (Σακτά) να δουν στη γυναικεία αρχή, την υπέρτατη θεότητα και να λατρέψουν την Ντουργκά σαν Μητέρα και Βασίλισσα του κόσμου. Η Ντουργκά είναι η υπέρτατη βασίλισσα του κόσμου, η αρχική δύναμη από την οποία εξαρτώνται όλες οι θεότητες, καθιστώντας ακόμη και το σύζυγος της, Σίβα, υποδεέστερο της²⁷.

Στο πάνθεον του ινδουισμού επιπρόσθετα ανήκουν η Πριθίβι (η γη-μητέρα), η Ράντα, η Ρουκμινή, η Vac η Σίτα, η Σόμα (η Σελήνη) η Vata, καθώς και τα θεία ζευγάρια όπως ο Ίντρα και η Ιντράνι, ο Βαρούνα και η Βαρουνάι, ο Αγκνι και η Αγκνάγι. Οι περισσότερες θηλυκές θεότητες ασκούν θετική επίδραση όντας καλοσυνάτες και αγαθές, αφού η Αντίτι φροντίζει για την υγεία και την κάθαρση από τις αμαρτίες, η Σαρασβάτι για την προφύλαξη και προστασία των πιστών, η Ράκα για την ευγονία, η Σινιβάλι για τη μακροζωία, η Πριθίβι για την περιποίηση των νεκρών²⁸.

Οι ύμνοι της *Σάμα-Βέδα* ψάλλονται σχεδόν αποκλειστικά, από θηλυκά μέλη της κοινότητας. Υπάρχουν ακόμη οι *ρίσις*, ποιήτριες που ειδικεύονται στη σύνθεση

²⁵ Γρηγόριος Δ. Ζιάκας, «Ιστορία των θρησκευμάτων Α' τα Ινδικά Θρησκευματα», Εκδόσεις Πουρναρά, Θεσσαλονίκη 1996, σελ.211.

²⁶ http://www.geocities.com/artofwise/GodsIndex_Hindu_Lakshmi.html

²⁷ Glasenapp H.De, « Παγκόσμιος Ιστορία των Θρησκειών», Εκδόσεις Βιβλιοαθηναϊκή, Αθήνα, σελ. 57,63.

²⁸ Καρζής Θ, « Η Γυναίκα στους Μακρινούς Πολιτισμούς», Εκδόσεις Φιλιππότης, Αθήνα, σελ.177.

θηρησκευτικών ύμνων και η ιδιότητα τους αυτή τους προσφέρει μια εντελώς ξεχωριστή θέση στην κοινωνική ιεραρχία. Οι περισσότεροι Ινδοάριοι πολίτες, άντρες και γυναίκες, κατείχαν τη γνώση της ιερουργίας, αλλά και στις οικογενειακές τελετές, τα τελετουργικά καθήκοντα ασκούσαν, άλλοτε τα αρσενικά κι άλλοτε τα θηλυκά μέλη της οικογένειας. Υπήρχε επίσης μία σειρά ιεροτελεστιών, που άλλες ήταν κοινές κι άλλες χωριστές για κάθε φύλο. Από τις τελευταίες επισημαίνονται η *σίτα* και η *ρούντρα*, θυσίες που εκτελούσαν οι γυναίκες για την ευλογία της συγκομιδής και την ευγονία των οικόσιτων ζώων²⁹.

Οι γυναίκες δεν έπαψαν να γίνονται δεκτές στα βουδιστικά μοναστήρια, τα οποία, σιγά σιγά, εξελίχθηκαν σε γιγάντια κτιριακά συγκροτήματα με μεγάλους πληθυσμούς. Τα πιο ανθηρά απ' αυτά, σύμφωνα με αφηγήσεις περιηγητών, στέγαζαν 3-5 χιλιάδες άτομα. Οι γυναίκες που αποφάσιζαν να γίνουν μοναχές έπρεπε να περάσουν δύο χρόνια δοκιμής προτού θεωρηθούν άξιες για χειροτονία. Ήταν δύσκολα έτη αυστηρής ζωής, κάτω από την καθοδήγηση μιας *ασαριάνι*, επόπτριας, και μιας *ουποντι-αγικά*, σωφρονίστριας³⁰.

Τέλος, στη βεδική εποχή η θέση της γυναίκας ήταν σχετικά υψηλή, όμως αργότερα, σε συσχετισμό με τον γενετήσιο αυτοέλεγχο που καλλιέργησε η φιλοσοφία των Ουπανισάντ, αναπτύχθηκαν στην ινδουιστική κοινωνία κανόνες που φανερώνουν τη σαφή υποτίμηση της³¹.

4.4. Οι Σαμανικές Θεότητες

Ο Σαμανισμός ήταν κατεξοχήν θρησκευτικό σιβηρικό και κεντρόασιατικό φαινόμενο. Μαρτυρίες μεταφέρθηκαν από τους πρώτους ταξιδιώτες και περιηγητές της κεντρικής και Αρκτικής Ασίας και εξελίχθηκε πριν από την ανάπτυξη της ταξικής κοινωνίας κατά τη Νεολιθική περίοδο και την εποχή του χαλκού. Πιστοί του Σαμανισμού υπήρξαν οι λαοί που ζούσαν στο κυνηγετικό και καρποσυλλεκτικό στάδιο και συνέχισε να υφίσταται, κάπως τροποποιημένος, σε λαούς που είχαν φτάσει στο στάδιο της γεωργίας και της κτηνοτροφίας. Στη μεγάλη έκταση που περιλαμβάνει το κέντρο και το βορρά της Ασίας, η θρησκευτική ζωή της κοινωνίας είναι συγκεντρωμένη

²⁹ Καρζής Θ, « Η Γυναίκα στους Μακρινούς Πολιτισμούς», Εκδόσεις Φιλιππότης, Αθήνα, σελ.178-180.

³⁰ Καρζής Θ, « Η Γυναίκα στους Μακρινούς Πολιτισμούς», Εκδόσεις Φιλιππότης, Αθήνα, σελ.185.

³¹ Γιαννουλάτος Αναστάσιος, «Ίχνη από την Αναζήτηση του Υπερβατικού», Εκδόσεις Ακρίτας, Αθήνα 2004, σελ.156.

γύρω από το σαμάνο. Στους Βογούλους συγκεκριμένα, ο Σαμανισμός είναι κληρονομικός και μεταδίδεται από γυναίκα σε γυναίκα³².

Θηλυκές θεότητες των σαμάνων υπήρξαν η Γκλούσκαπ που ήταν η δημιουργός δύναμη, η Ατίρα η μητέρα γη και η Σέντνα η θεά των θαλασσών, δημιουργός και προστάτιδα των θαλάσσιων πλασμάτων. Επίσης λατρευόταν η Αουτσιμάλγκεν η θεά του φεγγαριού, σύζυγος του Θεού του ήλιου που ενσάρκωνε την προστασία από τους δαίμονες και η Ίξ Τσέλ, η θεά του φεγγαριού και της υγείας, δημιουργός της υφαντουργίας. Σημαντικές θεωρούνταν και η Μάμα Κουίλα προσωποποίηση του φεγγαριού, προστάτιδα των παντρεμένων γυναικών, η Εβάκι, θεά της νύχτας, η Ιξτάμπ, κυρίαρχος και κυβερνήτης του κόσμου και των ευλογημένων ψυχών, καθώς και η Γκαέ ή Γκαάν, θεότητα που κατοικούσε στην καρδιά των βουνών και την επικαλούνταν σε τελετές προκειμένου να συνδράμει στην απόκτηση υγείας³³.

4.5. Η Παρουσία των Γυναικείων Θεοτήτων στο Ζωροαστρισμό

Είναι θρησκεία που διαδόθηκε στην Περσία τον 7^ο αιώνα π.Χ. και επινοήθηκε από το Ζαρατούστρα, μετά από παραμονή επτά ετών μέσα σε ένα σπήλαιο. Σήμερα οι οπαδοί του Ζωροαστρισμού ανέρχονται στα τρία εκατομμύρια περίπου, και είναι εγκαταστημένοι σε διάφορες πόλεις της Ινδίας³⁴.

Ο Ζωροαστρισμός είναι η δεύτερη παλαιότερη θρησκεία στον κόσμο, αφού ιδρύθηκε περίπου πριν 3500 έτη. Εμφανιζόμενη μέσα από τις πολυθεϊστικές παραδόσεις της αρχαίας Ινδίας και του Ιράν, είναι μία από τις πρώτες μονοθεϊστικές θρησκείες στην ανθρώπινη ιστορία. Ο Ζαρατούστρα αναφέρεται επίσης και με το όνομα Ζωροάστρης στα δυτικά κείμενα. Πιστεύεται ότι έζησε στην Περσία, την περιοχή που σήμερα καλύπτεται από το Ιράν και το Ιράκ. Το Ιερό κείμενο του Ζωροαστρισμού ονομάζεται *Αβέστα-Ε-Ζεντ η Ζεντ-Ε-Αβέστα*³⁵.

Στο Ζωροαστρισμό όλοι οι άνθρωποι, άνδρες και γυναίκες, ανεξάρτητα από κοινωνική κατάσταση, είναι ελεύθεροι να διαλέξουν ανάμεσα στο καλό και το κακό. Με βάση αυτή την εκλογή, τις σκέψεις, τα λόγια, τις πράξεις, θα κριθούν στο επεκείνα. Υπάρχει δηλαδή απόλυτη ελευθερία στις γυναίκες, οι οποίες επιλέγουν αβίαστα,

³² www.nea-acropoli.gr

³³ http://www.geocities.com/artofwise/GodsIndex_Shaman.html

³⁴ www.aegeantimes.gr

³⁵ <http://www.theosophicalociety.gr>

και η αξιολόγηση των επιλογών τους γίνεται, όπως και στους άνδρες , μετά το πέρας της ζωής τους επάνω στη γη³⁶.

³⁶ Γιαννουλάτος Γ. Αναστάσιος, «Ίχνη από την Αναζήτηση του Υπερβατικού», Εκδόσεις Ακρίτας, Αθήνα 2004, σελ.62.

5.Θήλυ και Εβραϊκή Θρησκεία

Οι Ιουδαίοι, επηρεασμένοι από πολυθεϊστικές τάσεις, λάτρευαν τον 5^ο π.Χ. αιώνα γυναικείες θεότητες, κυρίως τη «βασίλισσα του ουρανού»¹. Αν και η Κανααντική μυθολογία διέφερε από πόλη σε πόλη, η ανακάλυψη των εκτεταμένων αρχείων του *έπους του Κερέτ* στην Ουγγαρίτ, παρέχει λεπτομερή άποψη των Κανααντικών θεών και θεοτήτων, που χρονολογείται από τον συγγραφέα Ελιμελέκ, περίπου το 1370. Ήταν η εποχή κατά την οποία οι βασιλείς κυβερνούσαν παραδοσιακά ως μεσάζοντες των θεών για τη διατήρηση της γονιμότητας της γης. Από αυτή την άποψη ο κεραύνιος Ελ-ταύρος ανήκει στους γονιμοποιούς θεούς που έστεκαν δίπλα στη χθόνια-σεληνιακή Μεγάλη Μητέρα, αφομοιώνοντας τις ιδιότητές της, αφού κατά βάση σε εκείνη επαφιόταν η παγκόσμια ευφορία².

Κεντρική θεότητα για τους Σημίτες ήταν ο Ελ, ο αρχαίος πατέρας θεός δημιουργός και η σύζυγός του, η Ατιράτ ή Ασερά, καθώς και οι δύο ήταν αρχέγονες υπάρξεις, εφόσον υπήρχαν ανέκαθεν. Η Ασερά ήταν σύμβολο του ιερού γάμου, του θηλυκού και της γήινης θεάς .

Με το όνομα Ασερά νοείται η θηλυκή θεότητα των αρχαίων Ισραηλιτών, αυτή που ο Φίλων ταυτίζει με την Γη. Οι αρχαίες ιεροτελεστίες της γονιμότητας (υποτιμημένες σήμερα ως πορνικές λατρείες) που συνδέονταν με την λατρεία της Ασερά, εξασφάλιζαν τη συνέχεια των μητρογραμικών προτύπων διαδοχής³.

Η Ασερά, η προέλευση της οποίας διέφερε από εκείνη της Αστάρτης, και αποκαλείτο από τους Σουμέριους Ασνάν «η δύναμη όλων των πραγμάτων», ήταν μία «ευγενική και όμορφη κυρά». Οι Καναανίτες την ονόμαζαν «Αυτή που γεννά τους Θεούς», ενώ ως «Κυρία που διασχίζει τη θάλασσα», υπήρξε θεά της θάλασσας και της σελήνης. Εκλαμβάνόταν ως η δύναμη που έβαζε τάξη στο χάος και τούτο υποδηλώνεται στο θαλάσσιο συμβολισμό της, καθώς η θάλασσα ήταν η μήτρα της ζωής. Η Ασερά ήταν η αιώνια θηλυκή δύναμη της σχηματοποίησης και της διαμόρφωσης⁴.

Η Ασερά (από το εβραϊκό אֶשֶׁרָה) θεωρείται γενικά ταυτόσημη με την ουγγαριτική θεότητα Αθιράτ, μια μείζονα σημαντική μητέρα θεά που εμφανιζόταν περιστασια-

¹ Glasenapp H.De, « Παγκόσμιος Ιστορία των Θρησκειών», Εκδόσεις Βιβλιοαθηναϊκή, Αθήνα, σελ.314.

² <http://el.wikipedia.org/wiki>

³ <http://el.wikipedia.org/wiki>

⁴ <http://el.wikipedia.org/wiki>

κά στις Ακκαδικές πηγές ως Ασράτουμ και στις ανάλογες χιτιτικές ως Ασερτού ή Ασερντού, στα ουγγαριτικά κείμενα πριν το 1200⁵.

Με τη γέννηση των νέων θεών η Ασερά και ο Ελ έπαψαν να αποτελούν πλέον τους πρωταγωνιστές του κοσμικού δράματος. Όπως συνέβη με τη σουμερική και πολλές άλλες μυθολογίες αναπτύχθηκε μία κοσμική προσπάθεια για υπεροχή, που εξελισσόταν συνήθως σε θανάσιμο αγώνα. Από εδώ εξυφαίνεται η πλοκή του κοσμικού δράματος και η τραγική γονιμότητα των θεών της Καναανιτικής μυθολογίας. Η διατήρηση της κοσμικής τάξης ενάντια στα ταραχώδη ύδατα του χάους και η άγωνα εποχή του θανάτου και του αγώνα, συνδέθηκε με τις νέες θεότητες που προέκυψαν από τις κοινωνικές και πολιτικές αλλαγές. Η Ασερά, ως εκπρόσωπος της Μεγάλης Μητέρας υπήρξε θύμα αυτών των κοινωνικών και πολιτικών αλλαγών. Αν και στην Παλαιά Διαθήκη διακρίνεται ίσως μία έντονη πολεμική της ενάντια στην Ασερά και την Ασάρτη, ορισμένα από τα κοινωνικά στοιχεία και τις πρακτικές των Εβραίων γίνονται ίσως καλύτερα κατανοητά, μέσα στο εννοιολογικό πλαίσιο της Καναανιτικής μυθολογίας και ιδιαίτερα της λατρείας της Ασερά, ενός απωθημένου αρχέτυπου στο συλλογικό ασυνείδητο που τελικά έβρισκε τους δικούς του δρόμους για να κάνει έκδηλη την παρουσία του⁶.

Στην Περσική, την Ελληνιστική και Ρωμαϊκή περίοδο, εξαιτίας της γενικής τάσης συγκρητισμού, αλλά και της ειδικής σε ό,τι αφορούσε στις θεές, η Ατιράτ εξαφανίστηκε, τουλάχιστον ως προεξέχουσα θεότητα με αναγνωρίσιμο όνομα.

Η Ασερά ήταν η αγαπημένη θεά των αρχαίων Ισραηλιτών στην οποία όφειλαν λατρεία τόσο οι γυναίκες όσο και οι άνδρες, παρά το κάλεσμα των ιερέων τους να παραμείνουν πιστοί στον Γιαχβέ. Οι βιβλικοί προφήτες την καταδίκασαν επανειλημμένα με το όνομα Αστορέθ, καθώς η κατάληξη *ορέθ* συνδέεται με εβραϊκά σύμβολα που προστέθηκαν για να συσχετίσουν το όνομα με την λέξη *μποςέθ*, που σημαίνει ντροπή. Η χρήση αυτού του ονόματος, πιθανός συνδυασμός του Ασερά και του Ασάρτη, φαίνεται πως προκάλεσε αρκετή σύγχυση στους σύγχρονους λόγιους. Ήταν, επίσης, η οικιακή θεά των Εβραίων και των Καναανιτών (δηλ. των Παλαιστινίων). Αυτός ο τύπος της Ασερά έφθασε στο χρονικό βάθος των 4.000 χρόνων. Το εβραϊκό εικονοκλαστικό ιερατείο τελικά ξερίζωσε την Ασερά, αντικαθιστώντας τον μητροκεντρικό πολιτισμό με την πατριαρχία⁷.

⁵ <http://el.wikipedia.org/wiki>

⁶ <http://el.wikipedia.org/wiki>

⁷ <http://el.wikipedia.org/wiki>

Τέλος οι εβραϊκές καββαλιστικές γραφές επιβεβαιώνουν την ύπαρξη μίας πρώιμης θεάς (μετά την πτώση του τείχους της Ιερουσαλήμ), της Σεκινά, που υπήρξε ένα διττό θηλυκό του Θεού, αν και η όμορφη και θρηνητική αυτή φιγούρα η οποία έμοιαζε με τη Ραχήλ που θρηνούσε το θάνατο των παιδιών της, φαινόταν απλώς να μετράει τα δάκρυα του Ισραήλ στην εξουσία⁸. Φυσικά, η ύπαρξη μίας μητριαρχίας, προηγούμενης χρονικά των πατριαρχικών θεοτήτων σε πολλούς αρχαίους πολιτισμούς γίνεται συνήθως αποδεκτή, ενώ ορισμένοι υποστηρίζουν τη μία Μεγάλη Μητέρα ως αρχική θεότητα όλων των υπόλοιπων. Αναφορά της Μητέρας Γης, όμως όχι με το ίδιο περιεχόμενο, συναντάται και στην Παλαιά Διαθήκη στο Μιχαία (Δ: 3-4)⁹.

Κατά τον 2^ο και τον 3^ο π.Χ. αιώνα λατρευόταν η Ανάθ, αδελφή του Βαάλ, που διακρινόταν από ποικίλες ιδιότητες, καθώς ήταν η ευειδής προστάτιδα του ερωτά, αλλά ταυτόχρονα και η θεά του πόλεμου, εφόσον ήταν θεότητα ζωογόνος που παράλληλα κατέλυε την ανθρώπινη ζωή¹⁰.

Ο Εβραϊκός μυστικισμός επικαλείται μία γυναικεία θεότητα η οποία από κάποιους αποκαλείται «the hebrew goddess». Φαίνεται λοιπόν ότι στην αρχή ο Γιαχβέ απεικονιζόταν με γυναικεία συντροφιά. Αργότερα, όταν θα απαγορευτεί η αναπαράσταση του Θεού, η γυναίκα θα εκπέσει στη θέση του φύλακα, αναπαριστώμενη με δύο γυναικεία Χερουβείμ. Μετά την καταστροφή του πρώτου ναού επιβλήθηκε η ιδέα ότι μόνο ο Θεός έχει δύο όψεις, αρσενική και θηλυκή, και από εκείνη τη στιγμή τα Χερουβείμ δε σήμαιναν τίποτα άλλο, πάρα τα θεϊκά χαρακτηριστικά του. Για το Ταλμούδ, το αρσενικό Χερουβείμ αντιπροσώπευε το Θεό και το θηλυκό το λαό του Ισραήλ¹¹.

Στην εβραϊκή θρησκεία αναγνωρίζονταν και λατρεύονταν ξένοι θεοί όπως η Αστάρτη, ενώ στο χώρο της θρησκείας του, ο Γιαχβέ συνδέθηκε με το Ασσυριακό πάνθεον ουράνιων θεών και κυριότερα με τη θεά αυτή. Η Αστάρτη μάλιστα λατρευόταν και από ιδιαίτερα επιφανείς ανθρώπους, όπως τη μητέρα του βασιλιά Ασά, την Μααχά, που της είχε προσφέρει ένα άγαλμα, ενώ υπήρχαν στην Ιερουσαλήμ «θυγατέρες του Ισραήλ», που ύφαιναν για αυτήν στολίδια ή έπαιρναν μέρος στις ειδωλολα-

⁸ Clement Catherine, Kristeva Julia, « Το θήλυ και το Ιερό», Εκδόσεις Ψυχογιός, Αθήνα 2001, σελ.95.

⁹ Peterich Eckart, «Από τη Θρησκεία των Αρχαίων Ελλήνων», Εκδόσεις Herder, Freiburg 1943, σελ. 141.

¹⁰ Niels Peter Lenche, «Η Προϊστορία του Βιβλικού Ισραήλ», εκδόσεις Πουρναρά, Θεσσαλονίκη 1998,σελ.324.

¹¹ Clement Catherine, Kristeva Julia, « Το θήλυ και το Ιερό», Εκδόσεις Ψυχογιός, Αθήνα 2001, σελ.163-164

τρικές λειτουργίες της βασίλισσας του ουρανού¹². Στη Χαναάν υπήρχε η γεωργική θρησκεία και η λατρεία του Βαάλ και των συζύγων του¹³. Στο Άσμα Ασμάτων πιο συγκεκριμένα, αναφέρεται η αγάπη του Ταμμούζ προς την Ασάρτη ή του Βαάλ προς την Ανάθ¹⁴. Επίσης και η δημιουργία της γυναίκας από το πλευρό του άνδρα αποτελεί αφήγηση με δάνεια από παραδόσεις ειδωλολατρικού περιβάλλοντος. Στοιχείο αρκετά σημαντικό το οποίο χρήζει ποικιλίας ερμηνειών αποτελεί το γεγονός ότι στην Παλαιά Διαθήκη αποκλείεται η αναφορά ύπαρξης θηλυκών δαιμόνων.

Στο ιερό βιβλίο αυτό γίνεται λόγος για σπουδαίες προσωπικότητες θηλυκού γένους όπως, της Μαδιανίτισσας μητέρας του Μωϋσή, της Ιογεβέδ που περιείχε ως πρώτο συνθετικό το «Ιο» συγκεκριμένο θείο όνομα του Γιαχβέ, και της Μύριαμ της αδελφής του¹⁵. Στους Κριτές (2,6-16,31) αναφέρεται η Δεββώρα, η Εχούδ, η Σεμαγιά. Ειδικότερα ο ύμνος της Δεββώρα στο Γιαχβέ είναι ένα από τα αρχαιότερα ισραηλιτικά κείμενα που περιέχει η Βίβλος (κεφ. 2,6-5,31).

Στην Παλαιά Διαθήκη, σε αρκετούς Προφήτες διακρίνεται μια ιδιαίτερα επικριτική στάση έναντι των γυναικών. Χαρακτηρίζονται ως κενόδοξες(Ησαΐας), φιλήδονες, διεστραμμένες και σκληρές(Αμών), διπρόσωπες(Ιερεμίας, Ιεζεκιήλ). Παρόμοιο περιεχόμενο έχει και η «Διαθήκη των Πατριαρχών», ενώ και οι ραβίνοι εμφανίζονται να αφορίζουν όλες τις πτυχές της γυναικείας φύσης, αν και σημαντικός αριθμός αυτών τις εγκωμιάζουν για τη διορατικότητα τους την επιμονή, το ζήλο τους για τη δουλειά¹⁶.

Τέλος οι γυναίκες είχαν όλες τις θρησκευτικές υποχρεώσεις του άνδρα, εφόσον ο νόμος ίσχυε και για τον άνδρα και για τη γυναίκα, η οποία αν και είχε το δικαίωμα να αφοσιωθεί στον Θεό με τον όρκο του ναζιραίου, δε μπορούσε να υπηρετήσει στο ναό με την ιδιότητα της ιέρειας, παρά μόνο δικαιούταν να διακοσμή το ιερό, να συμμετέχει στις λειτουργίες και να βοηθήσει στη διατήρηση του¹⁷.

¹² Andre Chouraqui « Η καθημερινή Ζωή των ανθρώπων της Βίβλου», Εκδόσεις Δημ. Ν. Παπαδήμα, Αθήνα 1992, σελ. 176.

¹³ Αγουρίδης Σ. « Η Ιστορία της Θρησκείας του Ισραήλ», Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 1995, σελ.48.

¹⁴ Αγουρίδης Σ. « Η Ιστορία της Θρησκείας του Ισραήλ», Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 1995, σελ.445.

¹⁵ Αγουρίδης Σ., « Η Ιστορία της Θρησκείας του Ισραήλ», Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 1995, σελ. 54

¹⁶ Ντανιελ Ροπς, «Η καθημερινή Ζωή στην Παλαιστίνη στους Χρόνους του Ιησού», Εκδόσεις Δημ. Ν. Παπαδήμα, Αθήνα 1988, σελ.154-155.

¹⁷ Andre Chouraqui « Η καθημερινή Ζωή των ανθρώπων της Βίβλου», Εκδόσεις Δημ. Ν. Παπαδήμα, Αθήνα 1992, σελ. 175.

6. Ο Ρόλος του Θηλυκού Στοιχείου στο Χριστιανισμό

6.1. Η Πρωτόπλαστη Θηλεία Ύπαρξη

Μεγάλο υπήρξε το ενδιαφέρον για τον προσδιορισμό του τρόπου δημιουργίας, αλλά και της ταυτότητας της πρωταρχικής θηλυκής ύπαρξης, που στη συνέχεια κατέστη και η «μητέρα» όλων των υπολοίπων γενεών, αλλά καθόρισε και σε πολλές θρησκείες τον τρόπο θεώρησης των γυναικών. Η αναζήτηση αυτής της γυναίκας υπήρξε έντονη τόσο σε επίσημες θρησκείες, όσο και σε αιρέσεις και αποκρυφιστικές κινήσεις.

6.1.1. Η Εύα

Στην Αγία Γραφή και πιο συγκεκριμένα στην Παλαιά Διαθήκη, στο βιβλίο της Γένεσης, όπου το όνομα της προσδιορίζεται ως «ζωή»(Γεν.3,20), γίνεται αναφορά στην πρώτη γυναίκα που πλάστηκε από το Θεό. Την 6η ημέρα της δημιουργίας η Εύα ήρθε στη ζωή από το πλευρό του Αδάμ, ή φτιάχτηκε από χώμα και αφού απέκτησε πνοή από την ανάσα του δημιουργού της, τοποθετήθηκε στον κήπο της Εδέμ.

Σύμφωνα με ερμηνεία που δίνεται σε χωρίο της Γένεσης το ανθρώπινο γένος δημιουργήθηκε με το διαχωρισμό του αρχέτυπου άνδρα στα δύο του μισά, το αρσενικό και το θηλυκό. Έτσι η γυναίκα χωρίστηκε από τον άνδρα, ο οποίος έγινε μία οντότητα χωρίς ισορροπία, δηλαδή έγινε άνθρωπος¹.

Η Εύα με την απιστία της, τον εξιλασμό της, τη νοσταλγία της για το χαμένο παράδεισο, αλλά και τη θεϊκή υπόσχεση, ότι ο γόνος της θα συντρίψει την κεφαλή του όφεως, έγινε για τους Πατέρες «το σύμβολο της ανθρωπότητας στην τραγική αναζήτηση του Θεού»².

Η Εύα αποσπάστηκε από τον Αδάμ και αυτό σημαίνει ότι τη στιγμή που ο Θεός με τη δημιουργική του πράξη κάλεσε τον Αδάμ στη ζωή, αυτός ήδη περιείχε μέσα του το συστατικό του μέρος, το δικό του μισό, την Εύα. Σύμφωνα με ερμηνείες που δόθηκαν η δημιουργία του Αδάμ (ο Αδάμ στην εβραϊκή γλώσσα είναι ορός συλλογικός) αποτέλεσε τη δημιουργία του αρχικού ανθρωπίνου κυττάρου, του ανθρώπου

¹ <http://lilith.abroadplanet.com/Biblical.php>

² Behr-Sigel Elizabeth, «Το λειτούργημα της γυναίκας στην εκκλησία», 1987.

στο πλέγμα άνδρας-γυναίκα, των ανδρικών και γυναικείων στοιχείων σε μια αρχέγονη μίξη, αδιαφοροποίητη ακόμη³.

Η δεδομένη διάκριση ανάμεσα στον άνδρα και τη γυναίκα, σαν δύο άτομα απομονωμένα του λοιπού το ένα από το άλλο, προέρχεται από το βάθος της αρχικής αντίληψης. Παρόλα αυτά, από τη βιβλική διήγηση συνάγεται το συμπέρασμα ότι αυτές οι δύο όψεις του ανθρώπου είναι αχώριστες, ώστε αν εκληφθεί χωριστά ο άνδρας ή η γυναίκα δεν αποτελούν τον τέλει άνθρωπο. Υπάρχει δηλαδή το μισό του ανθρώπου απομονωμένο από το συμπληρωματικό του στοιχείο. Η γέννηση της Εύας φαντάζει σαν το μεγάλο μύθο της ομοουσιότητας των συμπληρωματικών αρχών του ανθρώπινου όντος, του πρώτου αρχετύπου κάθε ανθρώπινου στοιχείου⁴.

Η Εύα ήταν η γυναίκα η οποία δημιουργήθηκε με προορισμό να αποτελέσει έναν από τους δύο προγονούς ολόκληρου του ανθρώπινου γένους και εξαιτίας αυτού του προορισμού της, αλλά και της καταγωγής της, κέντρισε το ενδιαφέρον του σατανά⁵. Η Εύα έφαγε τον καρπό από το δέντρο της γνώσης, παρακινούμενη από τον όφη, προκειμένου να αποκτήσει τη σοφία του Θεού. Ο εξορισμός της από τον κήπο της Εδέμ την απέτρεψε από τη δοκιμή των καρπών του δέντρου της ζωής που θα της εξασφάλιζε την αθανασία, αλλά και την ταυτότητα της ανθρώπινης φύσης με τη θεϊκή⁶.

Σύμφωνα με τη μουσουλμανική παράδοση ο Θεός εκπληρώνοντας την επιθυμία του Αδάμ για συντροφιά απέσπασε τμήμα από την αριστερή πλευρά του και δημιούργησε την Εύα(Havva). Και κατά το Κοράνι, ο Θεός όρισε ως τόπο κατοικίας του Αδάμ και της Εύας τον παράδεισο (κορ. Κεφ. 2 35.7, 19).

Τα χαρακτηριστικά της ήταν ίδια με του Αδάμ σε ό,τι αφορά στο χρώμα, το ύψος και στην ευειδή όψη του προσώπου. Το δέρμα της όμως είχε πλαστεί πιο απαλό και λαμπερό, η φωνή της πιο γλυκιά, τα μάτια της πιο μαύρα και τα δόντια της ήταν κατάλευκα. Τα μαλλιά της ήταν διαιρεμένα σε εφτακόσια μέρη, το καθένα από τα οποία ήταν στολισμένο με πολύτιμους λίθους του παραδείσου⁷. Ο Θεός ευλόγησε το γάμο τους, όμως ο Εωσφόρος τους φθόνησε προσφέροντας και πείθοντας την Εύα να γευτεί τον απαγορευμένο καρπό (hurma). Ο Αδάμ αρχικά αρνήθηκε όμως η γυναίκα

³ Ευδοκίμωφ Παύλος, «Η γυναίκα και η Σωτηρία του Κόσμου», Εκδόσεις Casterman, Παρίσι 1958, σελ.204.

⁴ Ευδοκίμωφ Παύλος, «Η γυναίκα και η Σωτηρία του Κόσμου», Εκδόσεις Casterman, Παρίσι 1958, σελ.205.

⁵ Glasenapp H.De, « Παγκόσμιος Ιστορία των Θρησκειών», Εκδόσεις Βιβλιοαθηναϊκή, Αθήνα, σελ. 94.

⁶ Fromm Erich, «Και Ως Θεοι Εσεσθαι», Εκδοσεις Μπουκουμάνη, Αθηνά 1977, σελ.29.

⁷ Στεφανίδης Δ. Αθανάσιος, «Η γυναίκα στο Ισλάμ. Μύθος και Πραγματικότητα», Εκδόσεις Τέρτιος, Κατερίνη 1994, σελ.16.

μαγεύοντας τον και αποκοιμίζοντας τον του επέβαλε να δοκιμάσει τον καρπό, χωρίς αυτός να γνωρίζει τι συνέβαινε. Ως συνέπεια η Εύα δέχτηκε περισσότερους περιορισμούς και πλήγματα από το Θεό, εφόσον αυτή θεωρήθηκε υπεύθυνη για την πτώση και την παρακοή του Αδάμ. Τούρκοι και Άραβες εκφράζουν το σεβασμό τους και στους δύο, αφού μετά την ειλικρινή τους μετάνοια συγχωρέθηκαν από το Θεό.

Μάλιστα αναφέρεται ότι η άφεση της Εύας οφείλεται κατά κύριο λόγο στις προσευχές του συζύγου της⁸.

Σύμφωνα με έναν πλατειά διαδεδομένο μύθο όταν ο Αδάμ εκδιώχτηκε από τον επίγειο παράδεισο στην αρχή βρέθηκε στην Κεϋλάνη. Η Εύα αντίθετα έφτασε στην περιοχή της Μέκκας. Μόνον μετά από 200 χρόνια συναντήθηκαν στο ορός Α-ραράτ. Η Εύα απεβίωσε αργότερα στο Ζίντα, λιμάνι της Μέκκας, όπου επιδεικνύουν ακόμη και σήμερα τον τάφο της⁹.

Στην αίρεση του μοντανισμού έχαιρε ιδιαίτερης τιμής και εκτίμησης. Στην αλληγορική του ερμηνεία λέγεται πλέον ρητά ότι η Εύα έγινε αρχή του κακού και της αμαρτωλής ζωής. Το φίδι δεν τόλμησε να πειράξει τον Αδάμ, αλλά μόνο τη γυναίκα, διότι ο Αδάμ αντιπροσωπεύει την αρσενική αρχή, που είναι ο νους, ενώ η γυναίκα την αισθησιακή και υλική ζωή. Όταν ερμηνεύει τη λέξη "πλευρά", υποστηρίζεται ότι αυτή εκφράζει το ισότιμο ήμισυ του όλου γένους που λέγεται άνθρωπος. Στη συνέχεια όμως επανέρχεται η άποψη ότι η γυναίκα δεν είναι τέλειον, βρίσκεται σε άγνοια και είναι αρχή της παράβασης και της παρανομίας.

6.1.2. Ο Μύθος της Λίλιθ

Στην Καβαλλιστική γραμματεία υπάρχει μία διαφορετική ερμηνεία, αναφορικά με την πρωτόπλαστη γυναίκα, που περισσότερο προσιδιάζει σε μυθολογική διήγηση και σύμφωνα με την οποία, η Λίλιθ υπήρξε η πρώτη σύζυγος του Αδάμ¹⁰.

Τα περισσότερα αλλά και τα βασικότερα στοιχεία της καταγωγής του μυθολογικού συμβόλου της Λίλιθ βρίσκονται στο Ζοχάρ, τη Βίβλο της Λαμπρότητας, ένα παλιό εβραϊκό καβαλλιστικό έργο του δεκάτου τρίτου αιώνα. Ωστόσο, με τα αρχέγονα χαρακτηριστικά της, τα χαρακτηριστικά δηλαδή του θηλυκού όμορφου δαίμονα με

⁸ Στεφανίδης Δ. Αθανάσιος, «Η γυναίκα στο Ισλάμ. Μύθος και πραγματικότητα», Εκδόσεις Τέρτιος, Κατερίνη 1994, σελ17.

⁹ Glasenapp H.De, « Παγκόσμιος Ιστορία των Θρησκειών», Εκδόσεις Βιβλιοαθηναϊκή, Αθήνα, σελ.547-548.

¹⁰ <http://lilith.abroadplanet.com/Biblical.php>

τα μακριά μαύρα μαλλιά, ενυπάρχει, έστω και σπερματικά, στη σουμεριακή, βαβυλωνιακή, ασσυριακή, περσική, αραβική, τευτονική και φυσικά, εβραϊκή μυθολογία¹¹.

Το «Λίλιθ» συχνά προερχόταν από τη Βαβυλωνιακή-Ασσυριακή λέξη «lilitu», που σημαίνει «περιστρεφόμενο πνεύμα», ένα θηλυκό δαίμονα που μνημονευόταν στη Βαβυλωνιακή μαγεία, όμως είχε ήδη εμφανιστεί ωρίτερα ως «lillake», το 2000 π.Χ. Σε σουμερικό πινάκιο της πόλης Ουρ συμπλέκεται με το μύθο του Γκιγκλαμές και το δέντρο της ιτιάς¹².

Ο πρώτος μύθος αναφορικά στο πρόσωπο της προέρχεται από την αρχαία περιοχή της Σουμερίας. Οι ρίζες εξαπλώθηκαν ιδιαίτερα, όμως η ίδια η Λίλιθ δε συναντάται πέρα από το πάνθεον των θεοτήτων και των δαιμόνων. Στη Σουμερία ο όρος «Λιλ» σημαίνει «Αέρας». Σε πολλές αρχαίες κουλτούρες η ίδια λέξη επίσης ήταν ταυτόσημη με τον όρο «Πνεύμα». Επίσης στη Σουμερία-Βαβυλώνα η Λίλιθ ήταν γνωστή ως Lilith-Ardat, όπου το Ardat περιέγραφε μια νεαρή γυναίκα σε ηλικία γάμου. Έτσι η Λίλιθ ήταν ένα νεαρό, θηλυκό πνεύμα, που οι δαίμονες το κληροδότησαν με το σύνδρομο της «εσπερινής Στρίγγλας». Είναι επίσης ενδιαφέρον ότι η Σουμερική λέξη για τη «φαυλότητα» ήταν Lulu, ενώ η λέξη για την «τρυφηλότητα» ήταν Lulu και αυτή για το «δαιμονικό» ήταν Limnu. Έτερος μύθος ήταν αυτός που αφορούσε σε ένα θηλυκό δαίμονα, ο οποίος είχε στοιχειώσει το δέντρο της ζωής της θεάς Ινάννα, ο οποίος ήταν η Λίλιθ¹³.

Εικόνα 8.1: Η εκδικητική Λίλιθ

Στα αρχαία χρόνια υπήρχε η υπόθεση ύπαρξης ενός αόρατου γήινου δορυφόρου, γνωστού ως Nephthys, στον οποίο ο Πυθαγόρας έδωσε το όνομα «Αντί-Γη». Αυτό το γήινο σώμα είναι που αντιπροσωπεύει με τον καλύτερο τρόπο το αρχέτυπο της Λίλιθ, της λάγνας αυτής ύπαρξης που επαναστάτησε κατά του πρώτου άνδρα με τη συνεύρεση της με δαίμονες, γεγονός που εξώθησε το Γιάχβε στη δημιουργία της Εύας.

Ωστόσο ο βασικός μύθος της Λίλιθ ξεκινά για πολλούς από την Παλαιά Διαθήκη. Στη Γένεση (Α.27) αναφέρεται: «Και εποίησεν ο Θεός τον άνθρωπον, κατ' εικόνα Θεού εποίησεν αυτόν, άρρεν και θήλυ εποίησεν αυτούς». Οι καβαλλιστές υποστηρίζουν πως την ώρα που ο Θεός δημιούργησε τον Αδάμ, τον πρώτο άνθρωπο, τον έπλασε ανδρόγυνο. Το

¹¹ www.blackstate.gr

¹² <http://lilith.abroadplanet.com/biblical.php>

¹³ <http://lilith.abroadplanet.com/biblical.php>

πλάσμα αυτό είχε δύο φύλα και δύο όψεις, μία προς κάθε κατεύθυνση. Αργότερα διαχώρισε τον Αδάμ σε δύο όντα, δίνοντας στο καθένα από μία πλάτη. Η Λίλιθ, είναι λοιπόν, το θηλυκό μέρος του Αδάμ ή Αδαμάχ, η θηλυκή εβραϊκή λέξη για τη γη και το χρώμα, αφού το αρχικό αυτό πλάσμα φτιάχτηκε απ' αυτά τα υλικά¹⁴.

Η Λίλιθ λοιπόν, ήταν η πρώτη σύζυγος του Αδάμ στη Βίβλο και δημιουργήθηκε ταυτόχρονα με τον Αδάμ, από τον ίδιο πηλό, και επομένως ήταν ίσοι σε όλα. Αρνήθηκε την υπακοή στον Αδάμ, έβγαλε φτερά και πέταξε μακριά του. Η Λίλιθ έγινε αργότερα η υποτιθέμενη σύζυγος του Σατάν, ενώ τα παιδιά της ένωσής τους έγιναν γνωστά ως δαίμονες¹⁵.

Τα γεγονότα εξελίχθηκαν κατά την γνωστή πλέον ιστορία του Αδάμ και της Εύας, και η Λίλιθ επανεμφανίστηκε αργότερα στον Κάιν κατά την εξορία του και ζευγάρωσε μαζί του, συνεχίζοντας έτσι το ανθρώπινο είδος, μόνο που πλέον το είδος «μολύνθηκε» από την δαιμονική πλευρά της Λίλιθ¹⁶. Η Λίλιθ, για να εκδικηθεί την ανθρώπινη σύζυγο του Αδάμ, δηλαδή την Εύα, την παρότρυνε να δοκιμάσει τον απαγορευμένο καρπό και να συλλάβει τον Κάιν, αδερφό και φονιά του Άβελ¹⁷.

Ξανασυναντάται στην Μεσαιωνική θρησκευτική ζωγραφική, όπου αναπαρίσταται ως ο πειρασμός του Αδάμ και της Εύας (ο απαγορευμένος καρπός), είτε ως φίδι με γυναικείο κεφάλι είτε ακόμα μερικές φορές ως κανονική γυναίκα που τους προσφέρει τον καρπό. Αυτό είναι κάτι που οδηγεί στη σύνδεση του Όφι του κήπου της Εδέμ με αυτήν¹⁸.

Η μορφή της Λίλιθ, κόρης της θεότητας Μεχιταμπέλ, είναι ιδιαίτερα πολύπλοκη και διαφέρει από κουλτούρα σε κουλτούρα, προκύπτοντας όλο και πιο δαιμονική όσο ο χρόνος περνούσε και οι πατριαρχικές δομές άρχισαν να επικρατούν.

Η σκοτεινή πλευρά της βρίσκεται σε συνάρτηση με μία προσπάθεια που απέβλεπε στην «απελευθέρωση» της. Η Λίλιθ βέβαια δεν αποτελούσε μία θεότητα θετικής προαίρεσης η οποία είχε καταπιεστεί από την πατριαρχία¹⁹.

Φτάνοντας στον 19ο αιώνα, η Λίλιθ για άλλη μία φορά επανέρχεται στο προσκήνιο, μέσω του ψυχολόγου Κάρλ Γιούγκ, που τη χρησιμοποιεί ως έκφραση και προσωποποίηση του αρσενικού άνιμου, δηλαδή της καταπιεσμένης θηλυκής πλευράς κάθε άνδρα.

¹⁴ www.blackstate.gr

¹⁵ <http://www.geocities.com/artofwise/Lilith.html>

¹⁶ <http://www.geocities.com/artofwise/Lilith.html>

¹⁷ www.blackstate.gr

¹⁸ <http://www.acs.ucalgary.ca>

¹⁹ <http://lilith.abroadplanet.com/goddness.php>

Στα πλαίσια του ίδιου αιώνα, η Λίλιθ ξεκινά αργά αλλά σταθερά να μεταλλάσσεται από πλάσμα δαιμονικό σε σύμβολο θηλυκότητας. Πολλές φεμινίστριες την θεωρούν αυθεντικό θηλυκό ίνδαλμα που απαρνείται ακόμα και τον κήπο της Εδέμ για χάρη της ελευθερίας και της ανεξαρτησίας της, και βέβαια η δαιμονική και παιδοκτόνος πλευρά της τώρα παραμερίζεται και απορρίπτεται. Τα νεοπαγανιστικά κινήματα (όπως το Wicca) αποδέχονται την Λίλιθ ως θεότητα- προστάτιδα της σκοτεινής γυναικείας πλευράς, αλλά και του γυναικείου ερωτισμού, θέλοντας έτσι να δείξουν ότι αντιτίθενται στην φαλλοκρατική νοοτροπία. Λατρεύεται όμως μέχρι τις μέρες αυτές και από διάφορα σκοτεινά τάγματα με την αρχική της μορφή, ως αρχόντισσα του σκότους δηλαδή, καθώς και ως η ηγέτιδα των άυλων βαμπίρ (incubi & succubi)²⁰. Η απουσία τέλος της Λίλιθ από την Βίβλο ερμηνεύεται από ορισμένους ως απόρροια των αντιλήψεων των πατριαρχικών κοινωνιών και της επιβολής των Ιουδαίων και των Χριστιανών²¹.

Η Εύα κυριότερα, αλλά ενίοτε και η Λίλιθ, λειτούργησαν ως πρότυπα στις κοινωνίες υπαγορεύοντας συμπεριφορές που θα έπρεπε να υιοθετούνται, είτε να αποφεύγονται. Χρησιμοποιήθηκαν ως μέσα προβολής συγκεκριμένων ενεργειών, αλλά και ως «τεκμήρια» της υποτιθέμενης ηθικής γυναικείας τρωτότητας και ροπής προς αήθεις και παραβατικές συμπεριφορές, φέροντας το γυναικείο φύλο να παρουσιάζεται υποδεέστερο του αρσενικού.

²⁰ <http://www.acs.ucalgary.ca>

²¹ <http://www.urbanlegends.gr>

6.2. Παναγία

6.2.1. Στοιχεία του Βίου της Θεοτόκου

Η λατρεία της Θεοτόκου διαδέχτηκε τη λατρεία της Ασάρτης στη Συρία, της Ίσιδος στην Αίγυπτο, της Άρτεμης στη Μικρά Ασία, της Αθηνάς στην Ελλάδα²².

Το όνομα της, Μαρία, στα αραμαϊκά σημαίνει «φωτισμός»²³, όνομα που υπήρξε εξαιρετικά κοινό ανάμεσα στις Ιουδαίες του 1^{ου} μ. Χ αιώνα. Το έφεραν προς τιμήν της Μαρίας, αδελφής του Μωϋσή (Εξ 15,20) και αποτελεί εξελληνισμένη μορφή του εβραϊκού Μίριαμ και του αραβικού Μαριάμ²⁴.

Παρατηρείται απουσία βιογραφικών λεπτομερειών της ζωής της Θεοτόκου στην Καινή Διαθήκη εφόσον το ενδιαφέρον του βιβλίου για τη Μαρία είναι χριστοκεντρικό και δεν αναφέρεται σε αυτήν ούτε μια φορά ανεξάρτητα από το γιο της²⁵. Τα βιβλία που εμφανίζονται να είναι τα πλέον πληροφορημένα για τη ζωή της Θεοτόκου είναι τα Απόκρυφα Ευαγγέλια (ανώνυμα ή ψευδεπίγραφα χριστιανικά κείμενα, γραμμένα από τον 2^ο μ.Χ. αιώνα και εξής, που δεν συμπεριλαμβάνονται στον «κανόνα» της Κ.Δ.) που φέρονται με το όνομα του απ. Ιακώβου του Άδελφοθέου, και του Ψευδοματθαίου, και περιέχουν με λεπτομέρεια γεγονότα και περιστατικά από την γέννηση και τη ζωή της Θεοτόκου²⁶. Σύμφωνα με τη διήγηση των Απόκρυφων αυτών Ευαγγελίων η Θεοτόκος ήταν κόρη του πλούσιου κτηνοτρόφου Ιωακείμ και της Άννας. Η γέννηση της έγινε με τρόπο θαυματουργικό υπό το πρίσμα του γεγονότος ότι ο Ιωακείμ και η Άννα ήταν άτεκνοι²⁷.

Η γέννηση της μητέρας του Ιησού πιθανολογείται στα τέλη του 1^{ου} π. Χ αιώνα, στη Ναζαρέτ της Γαλιλαίας που βρίσκεται στο Βόρειο Ισραήλ²⁸.

Η είσοδος της Μαρίας στο ναό σε νηπιακή ηλικία (τριών ετών), όπου παρέμεινε για δώδεκα έτη, εγκαινιάζει την αφετηρία μιας παράλληλης προόδου, βιολογικής και πνευματικής.

²² Κωνσταντίνος Καλοκύρης, «Η Θεοτόκος εις την εικονογραφίαν Ανατολής και Δύσης», Πατριαρχικό Ίδρυμα Πατερικών Μελετών, Θεσσαλονίκη 1972, σελ. 35.

²³ Ιωάννη Παύλου Β, «Η μητέρα του λυτρωτή», Εγκύκλιος Επιστολή, σελ. 89.

²⁴ Ιωάννη Παύλου Β, «Η μητέρα του λυτρωτή», Εγκύκλιος Επιστολή, σελ. 38.

²⁵ Μαυροφίδης Σ, «Η Μητέρα του Ιησού στην Καινή Διαθήκη», Εκδόσεις «Πορεία Πνευματική», Εκδόσεις Πουρναρά, Αθήνα 1989, σελ. 38.

²⁶ Ιωάννης Δ. Καραβιδόπουλος, «Απόκρυφα Χριστιανικά Κείμενα Α Απόκρυφα Ευαγγέλια», Θεσσαλονίκη 1999, σελ.11.

²⁷ Πρακτικά Θεολογικού Συνεδρίου, «Εις τιμήν της υπεραγίας Θεοτόκου και αειπάρθενου Μαρίας», (15-17 Νοεμβρίου), Γ.Θ. Βεργιώτης, Θεσσαλονίκη 1991 σελ. 61.

²⁸ Μαυροφίδης Σ, «Η Μητέρα του Ιησού στην Καινή Διαθήκη», Εκδόσεις «Πορεία Πνευματική», Αθήνα 1989, σελ. 123.

Η εγκατάσταση γυναίκας στο ναό για την εποχή εκείνη αποτελεί ασυνήθιστο γεγονός που συνδέεται με τη δεδομένη βιολογική ιδιαιτερότητα των θηλέων και τις συναφείς θρησκευτικές αντιλήψεις²⁹.

Ούτε στην Καινή Διαθήκη ούτε στις απόκρυφες διηγήσεις αναφέρεται κάτι για την παρουσία της κατά την ανάσταση του Κυρίου ή τις ακόλουθες εμφανίσεις του³⁰. Κατά την μεταναστάσιμη περίοδο ως μητέρα του Ιησού βρέθηκε στο κέντρο του σεβασμού και της αγάπης της πρώτης εκκλησίας. Κατά τη μεταναστάσιμη περίοδο, η μητέρα του Ιησού δε διαδραμάτισε μεταξύ των καινοδιαθητικών χριστιανών κηρυγματικό και διοικητικό ρόλο³¹.

Είναι άγνωστο πού, πότε και πώς πέθανε η Θεοτόκος³². Κατά την Κοίμηση της, η ψυχή χωρίζεται από το Σώμα της. Αν και όσον αφορά τα γεγονότα της επίγειας ζωής της, η Ορθόδοξη εκκλησία δεν έχει απόφαση Οικουμενικής Συνόδου, πολύ περισσότερο δογματική κατοχύρωση, ως προς την Ανάληψη της, την ενσώματη Μετάσταση της στους ουρανούς, την δέχεται απερίφραστα η παράδοση της ορθόδοξης υμνογραφίας της εορτής της Κοιμήσεως και η πατερική γραμματεία³³. Η Κοίμηση της Θεοτόκου, κατά τον Jung, ταυτίζει την Παρθένο με τη σοφία της θείας σκέψεως. Πρόκειται για την αποκάλυψη της γυναίκας και του αιωνίου στοιχείου, όχι του «αιωνίου θήλεος» των ρομαντικών, αλλά του αιωνίου παρθενικού και ταυτόχρονα μητρικού στοιχείου της βιβλικής αποκαλύψεως. Η Κοίμηση αυτή είναι η αποσαφήνιση του γυναικείου αρχετύπου³⁴.

6.2.2. Οι Προτυπώσεις της Θεοτόκου στην Παλαιά Διαθήκη

Ήδη από την Παλαιά Διαθήκη προφητεύτηκε η ιδιαίτερη θέση της Παναγίας (Παροιμ κβ' /λα' 29). Η Παναγία είναι κατά την πατερική διδασκαλία το επισφράγισμα της Παλαιάς Διαθήκης. Σε αυτήν αναφέρονται όλες οι προεικονίσεις, οι προτυπώσεις και οι προφητείες του ιερού βιβλίου.

²⁹ Γιούλτση Ευτυχία, «Η Παναγία πρότυπο πνευματικής τελειώσεως», Εκδόσεις Πουρναράς, Θεσσαλονίκη 2001.

³⁰ Κωνσταντίνος Καλοκύρης, «Η Θεοτόκος εις την εικονογραφίαν Ανατολής και Δύσης», Πατριαρχικό Ίδρυμα Πατερικών Μελετών, Θεσσαλονίκη 1972

³¹ Ευδοκίμοφ Παύλος, «Η γυναίκα και η σωτηρία του κόσμου», Εκδόσεις Casterman, Παρίσι 1958, σελ. 123.

³² Μαυροφίδης Σ, «Η Μητέρα του Ιησού στην Καινή Διαθήκη», Εκδόσεις «Πορεία Πνευματική», Αθήνα 1989, σελ. 126

³³ Πρακτικά Θεολογικού Συνεδρίου, «Εις τιμήν της υπεραγίας Θεοτόκου και αιεπάρθενου Μαρίας», (15-17 Νοεμβρίου), Θεσσαλονίκη 1991 σελ. 22.

³⁴ Ευδοκίμοφ Παύλος, «Η γυναίκα και η σωτηρία του κόσμου», Εκδόσεις Casterman, Παρίσι 1958, σελ. 304

Ενδεικτικές προεικονίσεις αποτελούν η ράβδος του Ααρών που βλάστησε ει-
κονίζοντας την Θεοτόκο και το άνθος της το Χριστό, ενώ και η κιβωτός του Νώε
συμβολίζει την Παρθένο που φυλάσσει στα σπλάχνα της την απαρχή της καινής κτί-
σεως. Ο προφήτης Ησαΐας προφήτευσε άμεσα και με σαφήνεια τη σύλληψη και γέν-
νηση του Χριστού, διακηρύσσοντας: «*Ιδοὺ ἡ Παρθένος ἐν γαστρὶ ἐξεί και τεξεται*
ιόν...». Η σκηνή του Αβραάμ καθώς και η σκηνή του Μαρτυρίου είναι σύμβολα της
Θεοτόκου, όπου κατασκήνωσε ο Λόγος του Θεού. Οι πλάκες του Δεκάλογου παρα-
πέμπουν στην Παναγία που ως μητέρα του Θεού συνιστά πνευματική Βίβλο που εν-
σαρκώνει όλο το σωτηριολογικό έργο του Ιησού. Η κάμιμος των Χαλδαίων προτυπώ-
νει την Παναγία που έφερε μέσα της τη φωτιά, τον Χριστό, που δεν καίει, αλλά δρο-
σίζει³⁵.

Η βάτος που φλέγεται, αλλά δεν κατακαίγεται (Εξοδ.3,1-6) αποτελεί προτύ-
πωση της Παναγίας, που ενώ δέχτηκε το πυρ της θεότητας διατηρήθηκε άθικτη και
απρόσβλητη, ενώ το ίδιο ισχύει και για τους «τρεις παίδας εν κάμινω» (Δαν.3,21-
23)³⁶.

Προτυπώσεις επιπλέον αποτελούν η διάβαση της Ερυθράς θάλασσας, ο πύρι-
νος στύλος που οδήγησε το λαό του Ισραήλ στην έρημο. Στα γεγονότα αυτά, όπως
και στο πρόσωπο της Παναγίας, κατανικήθηκε η φυσική τάξη. Έτσι η Παναγία εν-
σαρκώνει την ελευθερία από τη δουλεία της φύσεως. Στο πρόσωπο της συνοψίζεται
ολόκληρη η προηγούμενη ιστορία της σωτηρίας του ανθρώπου και μυσταγωγείται η
ένταξη της στην Εκκλησία³⁷. Η κλίμακα του Ιακώβ (Γεν. 28,12) που ένωσε τη γη με
τον ουρανό εξεικονίζει τη Θεοτόκο που ένωσε τα «διεστώτα» και συνάπτει αυτά για
πάντα με τις πρεσβείες και τη μεσιτεία της προς τον Υιό και Θεό της³⁸. Η «κατ' ανα-
τολάς πύλη» προτυπώνει την παρθενική μήτρα. Η λυχνία η καθαρή επίσης προτυπώ-
νει την καθαρότητα και την αγνότητα της³⁹. Και η Εδέμ προτυπώνει τη νοητή Εδέμ,
που είναι πάλι η Παναγία, όπου κατοικεί ο νέος Αδάμ, ο Χριστός. Ακόμη η Θεοτόκος

³⁵ Γιούλτση Ευτυχία, «Η Παναγία πρότυπο πνευματικής τελειώσεως», Εκδόσεις Πουρναράς, Θεσσα-
λονίκη 2001, σελ. 120.

³⁶ Γιούλτση Ευτυχία, «Η Παναγία πρότυπο πνευματικής τελειώσεως», Εκδόσεις Πουρναράς, Θεσσα-
λονίκη 2001, σελ. 34.

³⁷ Πρακτικά Θεολογικού Συνεδρίου, «Εις τιμήν της υπεραγίας Θεοτόκου και αιεπάρθενου Μαρίας»,
(15-17 Νοεμβρίου), Γεώργιος Μαντζαρίδης, Θεσσαλονίκη 1991, σελ. 273.

³⁸ Γιούλτση Ευτυχία, «Η Παναγία πρότυπο πνευματικής τελειώσεως», Εκδόσεις Πουρναράς, Θεσσα-
λονίκη 2001, σελ. 92.

³⁹ Γιούλτση Ευτυχία, «Η Παναγία πρότυπο πνευματικής τελειώσεως», Εκδόσεις Πουρναράς, Θεσσα-
λονίκη 2001,σελ. 33.

είναι η ολόφωτη νεφέλη και ο πύρινος στύλος που καθοδηγούν τους πιστούς στη γη της επαγγελίας, στη βασιλεία του Θεού⁴⁰.

6.2.3. Η Θεοτόκος Μαρία στην Ορθοδοξία

Για πρώτη φορά ο όρος «Θεοτόκος» απαντάται κατά τον 3^ο μ.Χ. αιώνα, σε έργα του Ωριγένη (185-253) και του μαθητή του Γρηγορίου του Θαυματουργού (213-270), ως όρος της εκκλησιαστικής παράδοσης, στη συνέχεια τον 4^ο μ.Χ. αιώνα αρχίζει να παρατηρείται συχνότερη αναφορά του και εμφανίζεται τακτικότερα σε έργα εκκλησιαστικών συγγραφέων⁴¹.

Η απόδειξη της θεομητρότητας της Παρθένου Μαρίας και η δογματική κατοχύρωση της πραγματοποιήθηκε με την Γ' Οικουμενική Σύνοδο το 431μ. Χ στην Έφεσο⁴². Το δόγμα της θεϊκής μητρότητας της Παναγίας ήταν για στη σύνοδο και είναι για την εκκλησία το επισφράγισμα στο δόγμα της ενσάρκωσης⁴³. Εντούτοις οι Αντιοχεινοί θεολόγοι ήταν αρκετά επιφυλακτικοί ή και τελείως αντίθετοι στο χαρακτηρισμό της Παρθένου ως «Θεοτόκος» και μόνο μετά την Έκθεση Πίστεως των Διαλλαγών (433) έγινε επίσημα αποδεκτός⁴⁴. Η εκκλησία απέδωσε επίσημο δογματικό χαρακτήρα στην αλήθεια για τη γέννηση του Χριστού στο Σύμβολο των Οικουμενικών Συνόδων της Νίκαιας (στην οποία πρέπει να επισημανθεί ότι παρατηρήθηκε Λεκτική ανυπαρξία του όρου «Θεοτόκος» από τα πρακτικά της Συνόδου), καθώς και της Κωνσταντινούπολης στην Ε' Οικουμενική το 553, όπου απέκτησε επίσημο δογματικό χαρακτήρα η πίστη της εκκλησιαστικής συνειδήσεως στο αειπάρθενο της Θεοτόκου⁴⁵.

Η Ορθόδοξη Ανατολική Εκκλησία απορρίπτει την άποψη για την «κατά φύσιν» αναμαρτησία της Θεοτόκου και δεν αποδέχεται το καινοφανές δόγμα «περί ασπίλου συλλήψεως». Η Παρθένος Μαρία κληρονόμησε όπως και όλοι οι άνθρωποι το προπατορικό αμάρτημα και τις συνέπειες του και συνεπώς ως προς τη φύση της δε διαχωρίζεται από τους αγίους προπάτορες της, αλλά ούτε και από τους υπόλοιπους ανθρώπους.

⁴⁰ Γιούλτση Ευτυχία, «Η Παναγία πρότυπο πνευματικής τελειώσεως», Εκδόσεις Πουρναράς, Θεσσαλονίκη 2001, σελ. 32.

⁴¹ Χρυσόστομος Α. Σταμούλης, «Θεοτόκος και ορθόδοξο δόγμα», Εκδόσεις «το Παλίμψηστον», Θεσσαλονίκη 1996, σελ.161-162.

⁴² Πρακτικά Θεολογικού Συνεδρίου, «Εις τιμήν της υπεραγίας Θεοτόκου και αειπάρθενου Μαρίας», (15-17 Νοεμβρίου), Θεσσαλονίκη 1991, σελ.465.

⁴³ Ιωάννη Παύλου Β, «Η μητέρα του λυτρωτή», Εγκύκλιος Επιστολή, σελ.11.

⁴⁴ Μαρτζέλος Δ. Γεώργιος «Η Χριστολογία του Βασιλείου Σελευκείας και η οικουμενική σημασία της», Εκδόσεις Πουρναράς, Θεσσαλονίκη 1994, σελ.113.

⁴⁵ Καλογήρου Ορ. Ιωάννης, «Μαρία: Η Αειπάρθενος Θεοτόκος κατά την Ορθόδοξη πίστη», Εκδόσεις Πουρναράς, Θεσσαλονίκη 1957, σελ.29.

Τόσο στην Ανατολή, όσο και στη Δύση τονίζεται ο φυσικός θάνατος της. Το τέλος της όμως δεν πρέπει να εκληφθεί ως θάνατος, αλλά ως επιστροφή στους κόλπους του Θεού. Υπάρχει αφθαρσία του σώματος της, το οποίο μετατίθεται στους ουρανούς. Δεν παρέκαμψε το θάνατο, αλλά πέθανε πραγματικά ως άνθρωπος και ακολούθως ανάλαβε και το αδιάφθορο σώμα της. Η Πανάγια μεταβαίνει άφθαρτη ως ενιαία ψυχοσωματική ύπαρξη σε χώρο πέραν εκείνου της φθοράς. Στη Ρωμαιοκαθολική εκκλησία διατυπώθηκε σε δόγμα, ενώ η Ορθόδοξη δε δογματίσε αυτοτελώς, αλλά πάντα σε συνάρτηση με το Χριστό. Πρόκειται για ενσώματη μετάσταση και στην Ορθοδοξία, όχι όμως ισότιμη του Ιησού, αλλά σύμφωνα με άλλες που είχαν προηγηθεί, αυτές των αγίων.

Η επιθυμία συμπόρευσης με τον Θεό και η επίκληση συγχώρησης για τα παραπτώματα του ανθρώπου, πραγματοποιούνται στο πρόσωπο της Παναγίας, η οποία θα συμβάλει στην πορεία αυτής της συνάντησης. Η Θεοτόκος, λόγω της εγγύτητας της προς τον Θεό και της κοινής καταγωγής της με το ανθρωπινό γένος, γίνεται διαρκώς η μεσίτρια που συμφιλιώνει το πλάσμα με τον Πλάστη⁴⁶. Ο ρόλος της δεν τερματίζεται με τη συμμετοχή της στο μυστήριο της ενανθρώπισης, αλλά συνεχίζεται εντός της εκκλησίας. Σημαντικός είναι ο ρόλος της στο μυστήριο της Θειας Οικονομίας⁴⁷.

Είναι αυτή λοιπόν η οποία έγινε ο σύνδεσμος μεταξύ του Θεού και του κόσμου και μεσιτεύει για όλη την ανθρωπότητα. Στην Πεντηκοστή με τη γέννηση της εκκλησίας η Μητηρ Θεού λαμβάνει το Άγιο Πνεύμα⁴⁸. Ως προς το θέμα της μεσιτείας η Ορθόδοξη εκκλησία θέσπισε μια ιδιαίτερη γιορτή, στην οποία η Θεοτόκος δεν αποκαλείται «Μητηρ των χριστιανών», αλλά «Προστάτης των χριστιανών», που είναι ακριβώς το θέμα της εορτής της Παρθένου και αποκαλείται στη ρώσικη υμνολογία «Ροκρον» και στην ελληνική εορτή της Αγίας Σκέπης⁴⁹.

⁴⁶ Γιούλτση Ευτυχία, «Η Παναγία πρότυπο πνευματικής τελειώσεως», Εκδόσεις Πουρναράς, Θεσσαλονίκη 2001, σελ.160.

⁴⁷ Γιοκαρίνης Ν. Κωνσταντίνος, «Η ιερωσύνη των γυναικών στο πλαίσιο της οικουμενικής κίνησης», Εκδόσεις Επέκταση, Α έκδοση, Κατερίνη Απρίλιος 1995.

⁴⁸ Διορθοδοξον Θεολογικόν Συνέδριον, «Η θέση της γυναικός εν τη Ορθοδόξω εκκλησία και τα περί χειροτονίας των γυναικών», Εκδόσεις «Τέρτιος» Κατερίνη, Ρόδος 30 Οκτωβρίου-7 Νοεμβρίου 1988, σελ.23.

⁴⁹ Διορθοδοξον Θεολογικόν Συνέδριον, «Η θέση της γυναικός εν τη Ορθοδόξω εκκλησία και τα περί χειροτονίας των γυναικών», Εκδόσεις «Τέρτιος» Κατερίνη, Ρόδος 30 Οκτωβρίου-7 Νοεμβρίου 1988, σελ.237.

6.2.4. Η παρουσία της Παρθένου στην Καθολική εκκλησία

Στη Δύση, η περί της Θεοτόκου θεολογική έρευνα αποτέλεσε ιδιαίτερο τμήμα του καθολικού δόγματος, το οποίο είναι γνωστό ως Μαρριολογία. Επίσημο μαριολογικό δόγμα αποτελεί αυτό περί της άσπιλης σύλληψης της Παρθένου (conconceptio im-maculata), η σύλληψη της οποίας συνεπάγεται φυσική γέννηση που όμως, λόγω του ρόλου της στο μυστήριο της θείας ενανθρωπήσεως, απαλλάχθηκε από το σπίλο της προπατορικής αμαρτίας και τις συνέπειες της. Το δόγμα για την ενσώματη ανάληψη της Θεοτόκου επίσημα διατυπώθηκε στη 1 Νοεμβρίου του 1950 επί Πάπα Πίου ΙΒ΄, μέσω του Αποστολικού Συντάγματος.

Τα γνωστά δόγματα της άσπιλης συλλήψεως της Παρθένου και της ενσώματης μεταστάσεώς της άπτονται του παρόντος θέματος στο βαθμό που επηρεάζουν την προσωπική συμβολή της Παρθένου στην επίτευξη της αγιότητας και τη θέση της ως προτύπου πνευματικής τελειώσεως των πιστών.

Η «κατά φύσιν» αναμαρτησία της Θεοτόκου, που πρεσβεύει η Δυτική Εκκλησία, αναιρεί όλο το οικοδόμημα της προσωπικής ελεύθερης επιλογής του δρόμου της πνευματικής ανόδου και της τελειώσεως της Παρθένου και ταυτόχρονα αφαιρεί κάθε νόημα από τη μακρόχρονη προετοιμασία της στα άγια των αγίων⁵⁰.

Επίσης οδηγεί στην άρση της σωστής σχέσης του Δημιουργού Θεού με το δημιούργημα του, δηλαδή σε μια δεύτερη διακοπή κοινωνίας, που αποδίδεται στο Θεό, ή τέλος σε μία σχέση διάκρισης και αδικίας στη σχέση Θεού-Παρθένου Μαρίας-ανθρώπων, με ευνοούμενη την Παρθένο Μαρία και αδικούμενους τους λοιπούς ανθρώπους⁵¹.

Στη Β΄ σύνοδο του Βατικανού, από τον πάπα Ιωάννη Παύλο τον 6^ο, επισημάνθηκε η ιδιαίτερη ένωση της Παναγίας με την εκκλησία. Η Παναγία «προηγήθηκε» έγινε «εικόνα» της εκκλησίας μέσα στα πλαίσια της πίστης, της αγάπης και της τέλει-ας ένωσης με τον Χριστό⁵². Η Παναγία Παρθένος Μαρία δηλαδή συνεχίζει να «προηγείται» μπροστά από το λαό του Θεού. Η σύνοδος υπογραμμίζει ότι η μητέρα του Θεού αποτελεί ήδη την εσχατολογική ολοκλήρωση της εκκλησίας⁵³. Η συμβολή της στην δια του σταυρού γέννηση της εκκλησίας εκφράζεται με τον όρο *Maria Mater Ecclesiae* (Μαρία, Μητέρα της εκκλησίας). Επίσης υπάρχουν οι διδασκαλίες για τη

⁵⁰ Γιούλτση Ευτυχία, «Η Παναγία πρότυπο πνευματικής τελειώσεως», Εκδόσεις Πουρναράς, Θεσσαλονίκη 2001.

⁵¹ Πρακτικά Θεολογικού Συνεδρίου, «Εις τιμήν της υπεραγίας Θεοτόκου και αειπαρθένου Μαρίας», (15-17 Νοεμβρίου), Θεσσαλονίκη 1991, σελ.428.

⁵² Ιωάννη Παύλου Β, «Η μητέρα του λυτρωτή», Εγκύκλιος Επιστολή, σελ. 12.

⁵³ Ιωάννη Παύλου Β, «Η μητέρα του λυτρωτή», Εγκύκλιος Επιστολή, σελ. 13.

Θεοτόκο ως «συμμεσίτριας» και «συλλυτρώτριας» από τον ΙΔ΄ αιώνα. Για τους Καθολικούς η Μαρία είναι :Deipara-Mater et Christi (Θεοτόκος-Μητέρα και συνεργός του Χριστού) και Deipara-Corrademptrix (Θεοτόκος-Συλλυτρώτρια)⁵⁴. Υπάρχει δηλαδή θέμα περί συνεργίας της Μαρίας στη σωτήρια των ανθρώπων, αφού χωρίς την ενεργό μεσιτεία της δεν παρέχεται στον άνθρωπο καμία χάρη. Η συλλυτρωτική της ιδιότητα εκφράζεται και μέσω του προνομίου της Βασίλισσας(της αποδίδεται βασιλικό αξίωμα, το οποίο όμως δεν έχει ανακηρυχθεί σε δόγμα) που συναρτάται με την μετά θάνατο εισδοχή της στη Βασιλεία του Θεού και μέσω του βασιλικού αυτού αξιώματος επιβεβαιώνεται η σωτηριολογικής σημασίας ιδιότητα που της αποδίδεται ως μεσίτριας⁵⁵. Η εν λόγω διδασκαλία επισήμως επιβεβαιώθηκε σε συνεδρία της Β΄ Βατικάνιας Συνόδου το 1964 .

Στη διδασκαλία της Ρώμης τελικά καταδεικνύεται η πλήρης και αδιαχώριστη ενότητα μητρός και Υιού, εφόσον μάλιστα υφίσταται και παπική θέση για τη συνεκτίμηση της Ανάστασης του Κυρίου και της μετάστασης της Θεοτόκου.

6.2.5. Η Μαύρη Madonna

Στο χώρο των Ρωμαιοκαθολικών μεγάλης αποδοχής και τιμής χαίρει η επονομαζόμενη Μαύρη Madonna. Αναπαριστάται σε τοιχογραφίες, εικόνες, πίνακες ζωγραφικής, σκαλιστές φιγούρες σε ξύλο, κυρίως από έβενο ή άλλο σκουρόχρωμο ξύλο ή από μολυβδό, ενώ το πρωτότυπο άγαλμα της στην Ευρώπη (Γαλλία) φτιάχτηκε από μαύρη οψιανή πέτρα, εξορυγμένη από μεγάλο βάθος γης. Η Μαύρη Madonna χρησιμοποιήθηκε για να αποδώσει τη μορφή της Μαρίας σε αγάλματα κατά το Μεσαίωνα (12^ο-15^ο αιώνα). Οι Γαλλίδες Μαύρες Madonnes δημιουργήθηκαν μέχρι το 1100, ενώ καμία δεν αναφέρθηκε στη συγγραφική τέχνη μέχρι το 1500.

Τα αγάλματα είχαν ύψος περίπου 75 εκατοστά. Συνήθως ήταν φιγούρες καθισμένες σε θρόνο ή άλλες που την παρίσταναν όρθια με το σώμα σε ευθυτενή στάση. Σύμφωνα με το βυζαντινό πρότυπο εικόνων δημιουργήθηκαν ανάλογες και στην Ιταλία περίπου μεταξύ 13^{ου} και 14^{ου} αιώνα, κατά το οποίο οι εικόνες αποτυπώνονται σε σκούρο μέταλλο ή σκουρόχρωμο ξύλο με τα ρούχα να εμφανίζουν το ίδιο χρώμα με το δέρμα. Η πλειονότητα παριστάνει τη μητέρα μαζί με τον Υιό της^{56,57} , ενώ οι δημι-

⁵⁴ Ευτυχιάδου-Σπουρλάκου Αμαλία, «Η Παναγία Θεοτόκος τύπος χριστιανικής αγιότητας», Διδακτορική διατριβή, Αθήνα 1990, σελ.24.

⁵⁵ Ευτυχιάδου-Σπουρλάκου Αμαλία, «Η Παναγία Θεοτόκος τύπος χριστιανικής αγιότητας», Διδακτορική διατριβή, Αθήνα 1990, σελ.102-103.

⁵⁶ http://en.wikipedia.org/wiki/Black_Madonna

ουργίες του 12^{ου} και του 13^{ου} αιώνα συνάδουν με το Ρωμαϊκό ρυθμό. Αξιοσημείωτο είναι επίσης ότι η καθολική εκκλησία χρησιμοποίησε τεχνικές υιοθετώντας παγανιστικές πεποιθήσεις και ενδυμασίες μεταφέροντας τα στις δικές της πρακτικές.

Κυριότερα στην Ευρώπη και την Αμερική υπάρχουν εικόνες και ιερά προσκυνήματα της, αλλά και στην Αφρική, όπου μάλιστα είναι ιδιαίτερα διάχυτη η «παράξενη» σχέση που ενώνει τις γυναίκες, κυρίως, με το ιερό. Ενδεικτικό του συνδέσμου αυτού αποτελεί το γεγονός ότι μερικά χιλιόμετρα έξω από το Ντακάρ, στο χωριό Ποπενγκίν, λαμβάνει χώρα ένα καθολικό προσκύνημα προς τιμήν της μαύρης αυτής Παρθένου⁵⁸.

Στην Ευρώπη εικόνες και αγάλματα της υπάρχουν στις εξής χώρες: στην Κροατία, την Ιρλανδία, τη Φιλανδία, τη Μάλτα, τη Ρουμανία, τη Λιθουανία, τη Γαλλία (οι πιο πρόσφατες αριθμούνται περίπου σε 50 και σε χρώμα πολύ σκούρου και έντονου μαύρου, με τα ρούχα να αποδίδονται σε έντονους χρωματισμούς, είναι πιθανότατα του 16^{ου} αιώνα και τα αγάλματα είναι κατασκευασμένα από οψιανό λίθο), τη Γερμανία, την Ισπανία, της Ιταλία, το Βέλγιο, την Πορτογαλία, το Λουξεμβούργο. Σε πολλές χώρες επίσης και της Αμερικής όπως στη Βραζιλία, την Κόστα Ρίκα, το Εκουαδόρ, το Μεξικό, τις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής⁵⁹.

Γνωστά αγάλματα της σε μερικές από τις παραπάνω χώρες αποτελούν τα Our Lady of Altfting (στη Βαυαρία), Our Lady of the Hermits (στη Σουηδία), Our Lady of Gyadalupe (στο Μεξικό), Our Lady of Jasna Gora (στην Πολωνία), Our Lady of Monserrat (στην Ισπανία), Our Lady of Tindari (στη Σικελία)⁶⁰.

Μερικά από τα σπουδαιότερα προσκυνηματικά κέντρα της Μαύρης Παναγίας είναι: Στο Czenstochowa της Πολωνίας, στο χωριό Fatima της Πορτογαλίας, το Pilar στη Σαραγόσα, της Παναγίας της Guadalupe στο Εστρεμαντούρ και η Morenita, δηλαδή η Μαύρη Παρθένος στο Montserrat της Καταλονίας⁶¹.

Οι εικόνες που παρίσταναν τη Μαύρη Παναγία αρχικά είχαν αφρικανικά χαρακτηρισήστηκα, όμως οι περισσότερες καταστράφηκαν από τους εικονοκλάστες. Η απεικόνιση της Μητέρας και του Υιού με μαύρο πρόσωπο και χέρια δε στόχευε στη απεικόνιση της Μαρίας ως αφρικανής, αλλά αποτελεί μέρος της ιστορίας της αποδο-

⁵⁷ <http://www.interfaithmariampilgrimages.com/pages/blackmadonna.html>

⁵⁸ Catherine Clement και Julia Kristeva, «Το θήλυ και το ιερό», Εκδόσεις Ψυχογιός, Αθήνα 2001, σελ.20.

⁵⁹ http://en.wikipedia.org/wiki/Black_Madonna

⁶⁰ <http://www.udayton.edu/mary/meditations/blackmdn.html>

⁶¹ Κωνσταντίνος Καλοκύρης, «Η Θεοτόκος εις την εικονογραφίαν Ανατολής και Δύσης», Πατριαρχικό Ίδρυμα Πατερικών Μελετών, Θεσσαλονίκη 1972, σελ.49.

χής του μαύρου χρώματος στην Ευρώπη⁶². Στις νεότερες εικόνες οι αγιογράφοι διατήρησαν το μαύρο χρώμα, όχι όμως και τα χαρακτηριστικά της μορφής της, τα οποία είναι πλέον εμφανώς εξευρωπαϊσμένα. Εικόνα η οποία έχει αποδοθεί σύμφωνα με την αρχική μορφή της Μαύρης Madonna είναι αυτή της Νουρία (Nuria), την οποία οι Ισπανοί αποκαλούν «Η βασίλισσα των Πυρηναίων»⁶³.

Οι μορφές των αγαλμάτων χωρίζονται σε τρεις κατηγορίες: Α) Σκούρες καφέ ή μαύρες Παναγίες των οποίων το χρώμα του δέρματος και η φυσιογνωμία αντιπροσωπεύουν τους ιθαγενείς και τους αυτόχθονες ντόπιους λαούς. Β) Ποικιλία καλλιτεχνικών μορφών έχουν αποκτήσει σκούρο χρώμα λόγω συγκεκριμένων φυσικών παραγόντων, καθώς και της επιδείνωσης της ποιότητας της βαφικής ύλης. Γ) κατηγορία που δεν της αποδίδεται κάποια συγκεκριμένη εξήγηση⁶⁴.

Υποστηρίζεται ότι η Μαύρη Παρθένας είναι η Ίσιδα και η Εύα, το πρώτιστο υλικό, τα μαύρα εδάφη της Αιγύπτου. Είναι πρόγονος πρόχριστιανικών μητέρων ή θεοτήτων της γης. Το μαύρο χρώμα της σχετίζεται με αρχαίες μορφές θεοτήτων και με το χρώμα της γόνιμης και εύφορης γης. Προήλθε από την Ίσιδα και το χρώμα ίσως αντιπροσωπεύει την αφρικανική φιγούρα του μητρικού αρχέτυπου⁶⁵.

Οι ιστορικοί αναγνώρισαν στο άγαλμα της αιγυπτιακής θεότητας Ίσιδας με το γιο της Horus, την πρώτη Madonna με το βρέφος, τους μετονομασμένους σε Μαρία και Χριστό όταν η Ευρώπη εκχριστιανίστηκε. Η Ίσιδα και ο Horus ήταν ιδιαίτερα δημοφιλής στην αρχαία Ρώμη. Τίτλοι όπως Our Lady και the Great Mother, είναι όμοιοι με αυτούς που αποδίδονταν στην Ίσιδα. Συνεπώς η μορφή της μαύρης Ίσις με το μαύρο Horus δεν καταστράφηκε, αλλά μεταλλάχθηκε σε αυτήν της μαύρης Μαρίας με τον Υιό της. Η λέξη Madonna προέρχεται από το ιταλικό Mater Domina που επίσης αποδιδόταν και στην Ίσιδα⁶⁶.

«Η θέση της Σοφίας» ονομάζονται τα πορτρέτα που την παριστούν να κάθεται στο θρόνο, χαρακτηρισμός που αποδιδόταν και στην Ίσις. Μοιράζεται γενικότερα τίτλους που αποδίδονταν και σε άλλες θεές όπως Βασίλισσα του Ουρανού, Αστέρη της θάλασσας, Πρωινό Άστρο⁶⁷.

Επίσης φέρεται ως η Μητέρα Νύχτα που μεταλλάχθηκε σε άλλη πτυχή του εαυτού της όταν αποδόθηκε ως λευκή. Είναι σήμερα ταυτόχρονα και η Μαίρη, η η-

⁶² <http://www.historycooperative.org/journals/ahr/107.5/ah0502001412.html>

⁶³ <http://saxakali.com>

⁶⁴ <http://www.udayton.edu/mary/meditations/blackmdn.html>

⁶⁵ http://en.wikipedia.org/wiki/Black_Madonna

⁶⁶ <http://saxakali.com>

⁶⁷ <http://www.interfaithmariapilgrimages.com/pages/blackmadonna.html>

φαιστιογενής γη και το απαλό λευκό βαμβάκι του πολιτισμού. Αντιπροσωπεύει την επιστροφή της θηλυκής δύναμης. Είναι μαύρη όπως και το χρώμα στο οποίο επιστρέφουν όλοι οι έμβιοι οργανισμοί μετά το θάνατο τους⁶⁸. Ορισμένοι για να εξηγήσουν την ύπαρξη του μαύρου χρώματος το απέδωσαν στην «σκοτεινή-μαύρη» έκφανση του φεγγαριού ή στο χρώμα της γόνιμης γης⁶⁹.

Γενικότερα υπάρχει πληθώρα αντιλήψεων για τους λόγους ύπαρξης της Μαύρης Παρθένου. Η Παναγία λοιπόν είναι μαύρη επειδή ο Χριστός μεριμνούσε και φρόντιζε για τους ενδεείς ανθρώπους και μέσω του χρώματος μαύρου εδώ αντιπροσωπεύονται οι φτωχοί μαύροι άνθρωποι⁷⁰. Επίσης αναφέρουν ότι οι δημιουργοί εμπνεύστηκαν από τους συγκεκριμένους στίχους του τραγουδιού «song of songs 1:5». Άλλη ερμηνεία είναι ότι επειδή στα αραμαϊκά «μαύρος» σημαίνει περίλυπος, η Παναγία παρουσιάζεται μαύρη λόγω της θλίψης και του θρήνου της για τον Υιό της ή επειδή είναι η μητέρα του Φωτός και ότι βρίσκεται πολύ κοντά στον ήλιο αποκτά σκούρο χρώμα. Τέλος πληροφορίες υπάρχουν για τη λατρεία από τους τσιγγάνους (ρομ ή ρομάνι) μίας μαύρης θεότητας, της Σάρα, που πιστεύεται ότι αποτελούσε ενσάρκωση της Κάλι. Ορισμένοι από αυτούς αναγνώρισαν τη Σάρα Κάλι ως την Παρθένο Μαρία και ίσως μέσω της μετανάστευσης τους συνέβαλλαν στη διάδοση της Μαύρης Madonna⁷¹.

Η καθολική εκκλησία από την πλευρά της υποστηρίζει ότι μαύρισαν λόγω του θαψίματος τους στη γη, προκειμένου να σωθούν σε κρίσιμες στιγμές από τους πολεμικούς του καθολικισμού, ενώ άλλες βάφθηκαν σύμφωνα με τη βυζαντινή τεχντροπία η οποία συχνά απεικόνιζε βιβλικούς χαρακτήρες τόσο ερεβώδεις, όσο ήταν και οι Παλαιστίνιοι Εβραίοι των περιοχών της αυτοκρατορίας⁷².

Ως παράγοντες που συνέβαλλαν στη «σκοτεινότητα» της μορφής των εικόνων αποτελούν η συσσώρευση βρωμιάς, η κακή συντήρηση, η συγκέντρωση κάπνας από τα κεριά ή άλλες μεγαλύτερες και ισχυρότερες φλόγες, καθώς και το μεσαιωνικό έθιμο ραντισμού των εικόνων με κρασί⁷³.

Με το πέρασμα των αιώνων πολλές μαύρες Madonnes βάφθηκαν από επάνω λευκές ή άλλες που είχαν επαναβαφεί από λευκές σε μαύρες, σύμφωνα με διαδικασίες συντήρησης, επανήλθαν στον αρχικό χρωματισμό τους. Πολλές εικόνες υπάρχουν

⁶⁸ <http://alignment2012.com>

⁶⁹ <http://saxakali.com>

⁷⁰ http://en.wikipedia.org/wiki/Black_Madonna

⁷¹ <http://ww.aquafemina.com/black-madonna.html>

⁷² <http://www.interfaithmariampilgrimages.com/pages/blackmadonna.html>

⁷³ <http://www.udayton.edu/mary/meditations/blackmdn.html>

μέχρι σήμερα, περίπου 450, οι περισσότερες στην Ευρώπη. Η πλειοψηφία τους βρίσκεται σε ιερούς τόπους ή σε ναούς, ενώ ελάχιστες εκτίθενται και σε μουσεία⁷⁴.

6.2.6. Η θρησκευτική θεώρηση της από τους Προτεστάντες

Στον Προτεσταντισμό ο «Αντιδικομαριαντισμός» απέβη ένα από τα ουσιωδέστερα θεολογικά ρεύματα, ως η εκφραζόμενη αντίθεση στην «Μαριολατρεία» των Ρωμαιοκαθολικών, δημιουργούμενος από τον φόβο της μετάπτωσης της Χριστιανικής θρησκείας σε πρωτόγονο στάδιο θρησκείας «μητριαρχικού» χαρακτήρα⁷⁵.

Οι Λουθηρανοί πιο συγκεκριμένα, δέχονται την Παναγία ως Θεοτόκο. Συμπεραίνουν ότι ο Ιωσήφ μετά τη γέννηση του Χριστού είχε σαρκικές σχέσεις με τη Μαρία και ότι η Θεοτόκος γέννησε και άλλα παιδιά, τα οποία και μνημονεύονται ως αδελφοί του Χριστού. Επικαλούνται λόγους φυσιολογίας για την άρνηση της παρθενίας της Θεοτόκου και τη γέννηση του Χριστού⁷⁶.

Εντούτοις δογματικά ουδέποτε αμφισβητήθηκε από τον Προτεσταντισμό η αιμαρθενία της Θεοτόκου Μαρίας, καθώς καταγράφεται ως υπάρχουσα εκκλησιαστική πίστη από την οποία πηγάζει και δικαιολογείται κάθε τιμή και επίκληση στην πρεσβεία της σε ένα από τα «Συμβολικά Βιβλία» των Λουθηρανών καλούμενο ως «Σμαλκαλδικά Άρθρα» (του έτους 1537). Επίσης στον «Τύπο της Συμφωνίας» του έτους 1577, διδάσκεται και ομολογείται ότι η Παρθένος Μαρία, όχι απλό άνθρωπο μόνο, αλλά τον αληθινό υιό του Θεού, συνέλαβε και γέννησε, και συνεπώς ορθά καλείται Μήτηρ Θεού⁷⁷.

Στα πλαίσια μάλιστα του προτεσταντισμού αναπτύχθηκαν και καθιερώθηκαν πιο ιδιαίτερες και εξεζητημένες εκδηλώσεις απόδειξης της θρησκευτικής πίστης στο πρόσωπο της. Περίτρανη απόδειξη του γεγονότος αποτελούν οι κολλυριανοί οι οποίοι προσέφεραν ένα είδος πίτας (κολλυρίδα), ως τρόπο απόδοσης τιμής και λατρείας στη Μαρία⁷⁸.

⁷⁴ <http://www.occulforums.com/showthread.php>

⁷⁵ Καλογήρου Ορ. Ιωάννης, «Μαρία: Η Αειπάρθενος Θεοτόκος κατά την Ορθόδοξη πίστη», Εκδόσεις Πουρναράς, Θεσσαλονίκη 1957, σελ.7.

⁷⁶ Τσελεγγίδης Ι. Δημήτριος, «Δυτική θεολογία και πνευματικότητα», Εκδόσεις Πουρναράς, Θεσσαλονίκη 1995, σελ.36.

⁷⁷ Καλογήρου Ορ. Ιωάννης, «Μαρία: Η Αειπάρθενος Θεοτόκος κατά την Ορθόδοξη πίστη», Εκδόσεις Πουρναράς, Θεσσαλονίκη 1957, σελ.129.

⁷⁸ Αντόνιος Αλεβιζόπουλος, «Ρωμαιοκαθολικισμός, Προτεσταντισμός και Ορθοδοξία», Εκδόσεις Επτάλοφος, Αθήνα 1992, σελ.46.

6.2.7. Η θέση της Παναγίας στο Κοράνι

Το Κοράνιο, το ιερό βιβλίο των Μουσουλμάνων, αφιερώνει ένα ολόκληρο κεφαλαίο στη Μαρία, το 19^ο, το οποίο μάλιστα φέρει το όνομα της «Το στάδιο Μαριάμ», (Μέκκα, 98 εδάφιο). Επίσης αναφορά στο πρόσωπο της γίνεται και σε πλειάδα άλλων σημείων, αν και υπάρχουν σφάλματα και ανακρίβειες, όπως πχ η σύγχυση μεταξύ της Μαριάμ αδελφής του Ααρών και της Μαρίας που γέννησε τον Ιησού⁷⁹.

Η αναφορά στην καταγωγή της οικογενείας της Μαριάμ καταδεικνύει τη γενεαλογική αλληλουχία που υπάρχει σε όλους τους προγονούς της έως τον Αδάμ. Το Κοράνι στο τρίτο κεφάλαιο αναφέρεται στην οικογένεια του Ιμράν, του πατέρα της Μαριάμ, υπογραμμίζοντας με αυτόν τον τρόπο την ευγενή καταγωγή της. Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι δεν υπάρχει ξεκάθαρη αναφορά στο όνομα της μητέρας της Θεοτόκου, Άννας⁸⁰. Παρά όμως την εν λόγω παράλειψη, και κατά την κορανική άποψη, η σύλληψη και η γέννηση της Μαρίας έχουν υπερφυή χαρακτήρα⁸¹.

Σε τμήμα του Κορανίου εξαιρείται το ενάρετο και το ευσεβές της Μαρίας, όμως δεν παραλείπεται η επισήμανση ότι απομακρύνθηκε από την αλήθεια⁸². Υπάρχει αποδοχή της ως «σκεύος εκλογής» του Θεού, εντός του όλου σχεδίου της σωτηρίας των ανθρώπων⁸³. Αναφορές καταδεικνύουν το σεβασμό στο πρόσωπο της, επιβεβαιώνοντας την αποδοχή της υψηλής αποστολής της ως μητέρας του Χριστού, όχι όμως ως Θεοτόκου. Η Μαριάμ, διαφύλαξε την αγνότητα της και για το λόγο αυτό ο Θεός εμφύσησε σε αυτή το πνεύμα του, ώστε υπερφυσώς να⁸⁴ γεννήσει υιό. Στο κοράνιο η σύλληψη και η γέννηση του Χριστού από τη Μαρία εμφανίζονται να έχουν γίνει αυτόματα⁸⁵.

Μνεία στη Θεοτόκο αποτελούν επίσης οι αναφορές του Κορανίου στο βαθμό τελειότητας της, τον οποίο καμία άλλη γυναίκα δεν κατόρθωσε εκτός από την κόρη

⁷⁹ Τίτος Κ. Καραντζάλης και Δημοσθένης Β. Μαυρουδής, «Η θέσις του Χριστού και της Παναγίας εν τω Κοράνιω», Αθήνα 1990, σελ19.

⁸⁰ Τίτος Κ. Καραντζάλης και Δημοσθένης Β. Μαυρουδής, «Η θέσις του Χριστού και της Παναγίας εν τω Κοράνιω», Αθήνα 1990, σελ20.

⁸¹ Τίτος Κ. Καραντζάλης και Δημοσθένης Β. Μαυρουδής, «Η θέσις του Χριστού και της Παναγίας εν τω Κοράνιω», Αθήνα 1990, σελ22.

⁸² Τίτος Κ. Καραντζάλης και Δημοσθένης Β. Μαυρουδής, «Η θέσις του Χριστού και της Παναγίας εν τω Κοράνιω», Αθήνα 1990, σελ47

⁸³ Τίτος Κ. Καραντζάλης και Δημοσθένης Β. Μαυρουδής, «Η θέσις του Χριστού και της Παναγίας εν τω Κοράνιω», Αθήνα 1990, σελ31.

⁸⁴ Τίτος Κ. Καραντζάλης και Δημοσθένης Β. Μαυρουδής, «Η θέσις του Χριστού και της Παναγίας εν τω Κοράνιω», Αθήνα 1990, σελ67.

⁸⁵ Τίτος Κ. Καραντζάλης και Δημοσθένης Β. Μαυρουδής, «Η θέσις του Χριστού και της Παναγίας εν τω Κοράνιω», Αθήνα 1990, σελ35.

του Ιράν. Βαρύτητα δίνεται και στην παρθενία της Μαρίας η οποία εξαιρείται τόσο, ώστε για το λόγο αυτό να αποδίδεται τιμή και στον Υιό της Παρθένου, τον Ιησού⁸⁶.

Σε συνάρτηση με τις μεγάλες μορφές της Παλαιάς και της Καινής Διαθήκης, μαζί με το Νώε, τον Αβραάμ, το Μωϋσή, το Χριστό, αναφέρεται και η Μαρία. Κατά το ιερό βιβλίο και το Μωάμεθ, είναι και αυτή μαζί με τους προαναφερόμενους, προφήτης και απόστολος του Θεού, προκειμένου να γνωστοποιηθούν οι εντολές του και οι τιμωρίες που περιμένουν τους ανθρώπους κατά την ημέρα της τελικής κρίσεως⁸⁷.

Δε γίνεται κανένας λόγος για το θάνατο της. Σύμφωνα με τη μουσουλμανική ιερή παράδοση ανακλήθηκε από το Θεό στους ουρανούς⁸⁸. Το ιερό Βιβλίο των μουσουλμάνων επαναλαμβάνει ότι η Μητέρα, όπως και ο Υιός, ανυψώθηκαν από τον Θεό σε εξέχουσα θέση.

Η Μαρία χαίρει αυθύπαρκτης τιμής, ισότιμης με αυτή του Υιού της⁸⁹. Δεν της αποδίδεται καμία μεσιτική ιδιότητα. Τιμούν λοιπόν το πρόσωπο της Παρθένου Μαρίας, πιστεύουν στην άσπιλη σύλληψη της αειπαρθένου(Κοράνιο 3,42 -49), αλλά δε δέχονται το θεανδρικό πρόσωπο του Κυρίου. Η Μαριάμ όντας η μητέρα του Ιησού, του προφήτη και εκπροσώπου του Θεού, σύμφωνα με τη μουσουλμανική παράδοση και τη θρησκευτική τους πίστη, δε δύναται να εκλαμβάνεται και να δοξάζεται ως Θεοτόκος⁹⁰.

⁸⁶ <http://www.interfaithmariampilgrimages.com/pages/mary-islam.html>

⁸⁷ Γρηγόριος Δ. Ζιάκας, «Ισλάμ θρησκεία και πολιτεία», Β έκδοση, Εκδόσεις Κορηγλία Σφακιανάκη, Θεσσαλονίκη 2003, σελ148.

⁸⁸ Τίτος Κ. Καραντζάλης και Δημοσθένης Β. Μαυρουδής, «Η θέση του Χριστού και της Παναγίας εν τω Κοράνιω», Αθήνα 1990, σελ71.

⁸⁹ Τίτος Κ. Καραντζάλης και Δημοσθένης Β. Μαυρουδής, «Η θέση του Χριστού και της Παναγίας εν τω Κοράνιω», Αθήνα 1990, σελ70.

⁹⁰ Γρηγόριος Δ. Ζιάκας, «Ιστορία των θρησκευμάτων Β Το Ισλάμ», Ε έκδοση, Εκδόσεις Πουρναράς, Θεσσαλονίκη 1988, σελ432.

Εικόνα 6.1: Παναγία η Μεσοπαντήτισσα

Εικόνα 6.2: Η Παναγία του Ροζαρίου (Μουσείο Castelrecchion)

Εικόνα 6.3: Η προσκύνηση του Θείου βρέφους

Εικόνα 6.4: Η Θεοτόκος υπό μηλέαν, με το Χριστό φέροντα μήλον και άρτον

Εικόνα 6.5: Η Μαύρη Παναγία (Black Madonna)

6.3. Ο Ρόλος των Διακονισσών

Σε συνάρτηση με την έντονη δραστηριοποίηση και την αποτελεσματικότητα των αποπειρών που οι γυναίκες έχουν προβεί σε πολλούς τομείς της κοινωνικής ζωής, έχει κατά καιρούς τεθεί και συζητηθεί ο αποκλεισμός της από το ιερατικό λειτουργήμα και από την πιο έντονη, επίσημη και αναγνωρισμένη κινητοποίηση της στο πλαίσιο κυρίως των τοπικών εκκλησιών.

6.3.1. Γενικά

Υπό τη λειτουργική πνευματοκεντρική προοπτική του ρόλου της γυναίκας κατανοούνταν πάντοτε στην εκκλησία η λειτουργία των ποικίλων ειδικών τάξεων χαρισματούχων γυναικών (προφητιδών, διακονισσών, χηρών, παρθένων κτλ)⁹⁰.

Οι γυναίκες δεν επιτελούσαν το λειτουργήμα των ιερέων, όμως υπήρχαν διακόνισσες στις τάξεις της εκκλησίας, όπως επίσης και χήρες και παρθένες. Διακόνισσες συγκεκριμένα υπήρχαν από την αποστολική εποχή⁹¹.

Ο θεσμός των «χηρών» και των «διακονισσών» είναι καθαρά γυναικεία εκκλησιαστικά διακονήματα. Οι χήρες, γνωστές ήδη από την Καινή Διαθήκη (Παύλειες κοινότητες), αναφέρονται συνήθως μεταξύ των κληρικών, όπως και οι διακόνισσες. Η παρουσία τους είναι ψηλαφητή, όχι τόσο στο λειτουργικό έργο, όσο στην άσκηση της φιλανθρωπίας⁹².

Οι χήρες επισκέπτονταν τα σπίτια για την περίθαλψη των πτωχών και των ασθενών, τις Κυριακές φρόντιζαν για τις ψυχικές ανάγκες των γυναικείων μελών της εκκλησίας. Εκπαίδευαν τα ορφανά και έδιναν στις μητέρες συμβουλές για την ανατροφή των τεκνών τους, ενώ μέσα στις αρμοδιότητες τους ήταν και η περίθαλψη των φυλακισμένων, καθώς και η υποδοχή των ξένων προς φιλοξενία. Σπάνια, αναφέρεται ότι οι χήρες κατείχαν στην ιεραρχική κλίμακα υψηλότερη θέση από τις διακόνισσες. Ο κανόνας υπαγόρευε ότι η τάξη των διακονισσών ήταν υπεράνω αυτής των χηρών⁹³.

⁹⁰ Διορθοδοξον Θεολογικόν Συνέδριον, «Η θέση της γυναικός εν τη Ορθοδόξω εκκλησία και τα περί χειροτονίας των γυναικών», Εκδόσεις «Τέρτιος» Κατερίνη, Ρόδος 30 Οκτωβρίου-7 Νοεμβρίου 1988, σελ.282.

⁹¹ Διορθοδοξον Θεολογικόν Συνέδριον, «Η θέση της γυναικός εν τη Ορθοδόξω εκκλησία και τα περί χειροτονίας των γυναικών», Εκδόσεις «Τέρτιος» Κατερίνη, Ρόδος 30 Οκτωβρίου-7 Νοεμβρίου 1988, σελ.78.

⁹² Καλογεροπούλου-Μεταληνού Β, «Η γυναίκα στην καθ ημάς Ανατολή», Εκδόσεις Αρμός, Α΄ έκδοση, Αθήνα Φεβρουάριος 1992, σελ.42.

⁹³ Θεοδώρου Δ. Ευάγγελος, «Ηρωίδες της χριστιανικής αγάπης, διακόνισσαι δία των αιώνων», 1949, σελ.29.

Οι διακόνισσες αποτελούσαν συγκροτημένη τάξη, παραπλεύρως των επισκόπων, των πρεσβυτέρων και των διακόνων. Το όνομα «διακόνισσα» πρώτη φορά αναφέρεται στη συριακή διδασκαλία (κεφ.16), που γράφηκε στο δεύτερο μισό της 3^{ης} εκατονταετίας. Μέχρι το τέλος του τρίτου αιώνα στις πηγές επικρατούσε ο όρος «χήρα» και μόνο κατά τους μετέπειτα χρόνους άρχισε η χρήση και αυτού της «διακόνισσας»⁹⁴.

Η τάξη των διακονισσών εμφανίζεται στην αρχαία εκκλησία (Ρωμ. 16,1-2 και Α΄ Τιμ 3,11) το Δ΄ αιώνα και διατηρείται στην Ορθόδοξη επί 10 αιώνες, περίπου μέχρι το τέλος των βυζαντινών χρόνων, ενώ στη Δύση, θεωρούμενος ως ανατολικός θεσμός, ήταν άγνωστος μέχρι το τέλος του 4^{ου} αιώνα, οπότε εμφανίστηκε και διατηρήθηκε μέχρι τον 11^ο αιώνα⁹⁵.

Ο Απόστολος Παύλος ανέφερε τη διακόνισσα Φοίβη στην εκκλησία των Κεχραιών, στην επιστολή του προς Ρωμαίους (Ρωμ. 16,1). Διάσημες διακόνισσες ήταν η Αγία Μακρινά και η Λαμπαδία. Ο ιστορικός Σωζόμενος εκτιμούσε πολύ τις διακόνισσες Ευσεβεία της Μακεδονίας και την Ολυμπιάδα, η οποία υπηρέτησε τον Άγιο Ι. Χρυσόστομο⁹⁶. Ο Κλήμης Αλεξανδρεύς (περίπου το 215 μ.Χ.) τόνιζε ότι η γυναικεία διακονία ήταν αναγκαία και υπήρχε κατά τους αποστολικούς χρόνους.

Πολύ γνωστή είναι επίσης η Αγία Ολυμπία, της οποίας η δράση συνδέθηκε στενά με τον Άγιο Ιωάννη το Χρυσόστομο, του οποίου υπήρξε αφοσιωμένη πνευματική θυγατέρα. Απεβίωσε στη Νικομήδεια, εξόριστη, λίγο μετά το θάνατο του Χρυσόστομου. Η μνήμη της εορτάζεται στην Ορθόδοξη Ανατολική εκκλησία στις 25 Ιουλίου και στη Δυτική εκκλησία στις 17 Δεκεμβρίου⁹⁷.

Η διακόνισσα της εποχής των Πατέρων κοινωνούσε στο θυσιαστήριο μαζί με τον κλήρο, βοηθούσε τον ιερέα στο βαπτισματικό χρίσμα των γυναικών, δεν είχε όμως δικαίωμα τέλεσης βαπτίσματος⁹⁸.

Οι αποφάσεις και οι κανόνες της εκκλησίας που αναφέρονται στην τάξη των διακονισσών βρίσκονται κυρίως στις Αποστολικές Διαταγές, στους κανόνες των Οι-

⁹⁴ Θεοδώρου Δ. Ευάγγελος, «Ηρωίδες της χριστιανικής αγάπης, διακόνισσαι διά των αιώνων», 1949, σελ.32.

⁹⁵ Γιοκαρίνης Ν. Κωνσταντίνος, «Η ιερωσύνη των γυναικών στο πλαίσιο της οικουμενικής κίνησης», Εκδόσεις Επέκταση, Α έκδοση, Κατερίνη Απρίλιος 1995.

⁹⁶ Διορθοδοξον Θεολογικόν Συνέδριον, «Η θέση της γυναικός εν τη Ορθοδόξω εκκλησία και τα περί χειροτονίας των γυναικών», Εκδόσεις «Τέρτιος» Κατερίνη, Ρόδος 30 Οκτωβρίου-7 Νοεμβρίου 1988, σελ.78.

⁹⁷ Θεοδώρου Δ. Ευάγγελος, «Ηρωίδες της χριστιανικής αγάπης, διακόνισσαι διά των αιώνων», 1949, σελ.62-72.

⁹⁸ Behr-Sigel Elizabeth, «Το λειτούργημα της γυναίκας στην εκκλησία», 1987.

κουμενικών Συνόδων Α΄, Δ΄, Ε΄ και ΣΤ΄, όπως και στα αρχαιότερα γνωστά βιβλία και στο ευχολόγιο του Γρηγοριανού τυπικού. Οι εκκλησιαστικές αυτές διατάξεις αναφέρονται στην εκλογή, την ηλικία, τη χειροτονία, το τυπικό, το ένδυμα και το βαθμό του λειτουργήματος⁹⁹.

6.3.2. Απαιτούμενα Προσόντα

Τα προσόντα των διακονισσών έπρεπε να είναι ανάλογα αυτών που ο Απόστολος Παύλος είχε θέσει για τις χήρες (Α΄ Τιμ.έ,9-10). Αρχικά τα όρια των χηρών και των διακονισσών και των χηρών και των παρθένων ήταν συγκεκριμένα. Κατά τους τρεις πρώτους αιώνες οι τάξεις ταυτίζονταν, αλλά οι διακόνισσες, κατά ένα μεγάλο ποσοστό, στρατολογούνταν από τα επίλεκτα μέλη της τάξης των χηρών¹⁰⁰.

Σύμφωνα με την παράδοση η ηλικία που έπρεπε να έχουν οι διακόνισσες ήταν το εξήντα έτη, όμως επειδή οι τομείς της εργασίας τους απαιτούσαν ακμαίες σωματικές δυνάμεις, θεωρήθηκε ως ικανή ηλικία το τεσσαρακοστό έτος. Υπήρξαν όμως και εξαιρέσεις καθώς φαίνεται ότι και νεότερες γυναίκες καθίσταντο διακόνισσες, όπως η Αγία Ολυμπία, η οποία χειροτονήθηκε από τον Άγιο Νεκτάριο πριν φτάσει το τεσσαρακοστό έτος της ηλικίας της¹⁰¹. Απαραίτητες για την εκλογή και τη «χειροτονία» τους ήταν και άλλες προϋποθέσεις, κυρίως πνευματικές. Θα έπρεπε λοιπόν να έχουν κάποια σχετική μόρφωση, καθώς ήταν απαραίτητη για την κατηχητική τους εργασία, προκειμένου να καθίστανται ικανές να μεταδίδουν τα στοιχεία της κατήχησης. Επιπρόσθετα αναγκαία ήταν η συνείδηση ότι η διακονία αποτελεί «χάρισμα», δοσμένο από τον Θεό. Επίσης η διακόνισσα όφειλε να είναι «πιστή και τίμια» και να έχει τη διάθεση να φτάνει μέχρι την αυτοθυσία¹⁰².

Η μόρφωση αυτή περιλάμβανε μάθημα για την ιστορία, τη θεωρία και τους τομείς της διακονίας. Επίσης ήταν αναγκαία η γνώση της Αγίας Γραφής, της Βιβλικής ιστορίας και γεωγραφίας, της Εκκλησιαστικής ιστορίας, της κατήχησης και της λειτουργικής. Μεταδίδονταν τέλος γνώσεις για τη γενική γεωγραφία, τις φυσικές επιστήμες και την ιστορία, ενώ σημαντική ήταν και η διδασκαλία της μουσικής και της

⁹⁹ Διορθοδοξον Θεολογικόν Συνέδριον, «Η θέση της γυναίκος εν τη Ορθοδόξω εκκλησία και τα περί χειροτονίας των γυναικών», Εκδόσεις «Τέρτιος» Κατερίνη, Ρόδος 30 Οκτωβρίου-7 Νοεμβρίου 1988, σελ.79.

¹⁰⁰ Θεοδώρου Δ. Ευάγγελος, «Ηρωίδες της χριστιανικής αγάπης, διακόνισσαι δια των αιώνων», 1949 σελ. 39.

¹⁰¹ Θεοδώρου Δ. Ευάγγελος, «Ηρωίδες της χριστιανικής αγάπης, διακόνισσαι δια των αιώνων», 1949 σελ.40.

¹⁰² Θεοδώρου Δ. Ευάγγελος, «Ηρωίδες της χριστιανικής αγάπης, διακόνισσαι δια των αιώνων», 1949 σελ.41-42.

χρήσης μουσικών οργάνων. Ο χρόνος της δοκιμασίας κυμαινόταν από 2 μέχρι 6 έτη, ανάλογα βέβαια με τα χαρίσματα και τα προσόντα της κάθε δοκίμου¹⁰³.

6.3.3. Το Θέμα της Χειροτονίας

Το λειτούργημα της ιερατικής τάξεως δε βρίσκεται εντός των πλαισίων των φυσικών χαρισμάτων της γυναίκας. Η γυνή δρα εντός του χώρου της οντολογικής φύσεως και δομής της. Δεν είναι ο λόγος, η αιτία, αλλά το είναι. Είναι ο δεκτικός χώρος της μεταδημιουργίας. Το non posse της γυναίκας ως προς την ιεροσύνη είναι κατηγορηματικό εντός της Ορθόδοξης παράδοσης. Η γυνή έχει το μητρικό χάρισμα να γεννά το Χριστό στις ψυχές των ανθρώπων¹⁰⁴.

Οι γυναίκες στην Παλαιά Διαθήκη δεν ασκούσαν κανένα ιερατικό λειτούργημα, ενώ επίσης δεν είχαν καμία επίσημη αυθεντία και κύρος και δε συμμετείχαν στη λατρευτική σύναξη. Οι γυναίκες ούτε στα Ευαγγέλια ούτε στην Παράδοση της εκκλησίας εκλήθησαν να υπηρετήσουν ως ιερείς ή ως επίσκοποι¹⁰⁵.

Απαγορευόταν μετά τη «χειροτονία» να έλθουν σε γάμου κοινωνία, ενώ σε περίπτωση παραγνώρισης της υποχρέωσης αυτής και διάπραξης οποιασδήποτε άλλης ηθικής εκτροπής, η τιμωρία ήταν ιδιαίτερα αυστηρή¹⁰⁶.

Οι γυναίκες στην ορθόδοξη εκκλησία αποκλείονται από το ιερατείο και από το θυσιαστήριο. Μετέχουν της γενικής βαπτισματικής ιεροσύνης και όλων των λειτουργημάτων και των διακονιών, εκτός της μυστηριακής ιεροσύνης¹⁰⁷.

Αποκλείεται λοιπόν η κατανόηση του λειτουργήματος των διακονισσών ως πραγματικής ιερατικής σχέσης προς το μυστήριο της ιεροσύνης, όπως αποκλειόταν οποιαδήποτε δυνατότητα προαγωγής των διακονισσών μέσω κανονικής μυστηριακής χειροτονίας στο βαθμό του πρεσβυτέρου. Επίσης οι γυναίκες δε μπορούν να διδάξουν στην εκκλησία, δηλαδή να κηρύξουν το λόγο του Θεού κατά τη διάρκεια της θείας λατρείας (Α΄ Κορ. ΙΔ 34).

¹⁰³ Θεοδώρου Δ. Ευάγγελος, «Ηρωίδες της χριστιανικής αγάπης, διακόνισσαι διά των αιώνων», 1949 σελ.142-144.

¹⁰⁴ Διορθοδοξον Θεολογικόν Συνέδριον, «Η θέση της γυναικός εν τη Ορθοδόξω εκκλησία και τα περί χειροτονίας των γυναικών», Εκδόσεις «Τέρτιος» Κατερίνη, Ρόδος 30 Οκτωβρίου-7 Νοεμβρίου 1988 σελ.214 κ 216.

¹⁰⁵ Διορθοδοξον Θεολογικόν Συνέδριον, «Η θέση της γυναικός εν τη Ορθοδόξω εκκλησία και τα περί χειροτονίας των γυναικών», Εκδόσεις «Τέρτιος» Κατερίνη, Ρόδος 30 Οκτωβρίου-7 Νοεμβρίου 1988 σελ.220.

¹⁰⁶ Θεοδώρου Δ. Ευάγγελος, «Ηρωίδες της χριστιανικής αγάπης, διακόνισσαι διά των αιώνων», 1949 σελ.54.

¹⁰⁷ Καρμίρης Ν. Ιωάννης, «Η θέσις και η διακονία των γυναικών εν τη Ορθοδόξω εκκλησία», Αθήνα 1978.σελ.13.

Η Ορθόδοξη εκκλησία δε χειροτονεί γυναίκες σε κανέναν από τους τρεις βαθμούς της ιεροσύνης και ποτέ μέχρι σήμερα δε διατυπώθηκε σχετικό αίτημα στο χώρο της. Ο Τερτυλλιανός μίλα κατηγορηματικά εναντίον της χειροτονίας των γυναικών, δείχνοντας ότι μόνο αιρετικές γυναίκες κήρυτταν, εξόρκιζαν και ασχολούνταν με τα ιερά πράγματα¹⁰⁸.

6.3.4. Τομείς Δραστηριοποίησης

Σύμφωνα και με τις αποστολικές διαταγές, από τους σπουδαιότερους τομείς δράσης των διακονισσών ήταν η άσκηση έργων αγάπης. Το έργο τους ασκούσαν πάντα με τη συνεργασία του επισκόπου του οποίου παραγγελίες μετέφεραν προς τις χριστιανές γυναίκες (Αποστολικές Διαταγές)¹⁰⁹. Επίσης σημαντικοί τομείς εργασίας στον κόσμο των γυναικών ήταν η ιεραποστολή, η κατήχηση και η διδακτική εργασία. Προσείλκυαν πολλές από τις εθνικές γυναίκες στη χριστιανική πίστη, διενεργούσαν την κατήχηση των θηλέων κατηχουμένων, δίδασκαν τους κανόνες της προ του βαπτίσματος και της μετ' αυτού χριστιανικής συμπεριφοράς, δίδασκαν και νουθετούσαν βαπτισμένες γυναίκες είτε ατομικά, είτε σε ομάδες. Αναλάμβαναν επίσης την εκπαίδευση των ορφανών, τη διδασκαλία και την κατήχηση και των αρρένων παιδιών και νέων¹¹⁰.

Επιπλέον συνέβαλλαν στη γενική επίβλεψη των χριστιανών γυναικών, ακόμη και των παρθένων και των χηρών, εντός και εκτός του ναού, σε συνδυασμό με την εφαρμογή της εξατομίκευσης του ποιμαντικού έργου μέσω επισκέψεων στο σπίτι.

Οι διακονίες όμως δεν ήταν πάντοτε και σε όλα τα μέρη ίδια, αλλά διαφοροποιούνταν ανάλογα με τον τόπο και την εποχή. Οι τομείς εργασίας στην αρχαία εκκλησία είχαν άμεση σχέση με την ενοριακή ζωή, με κύριο μέλημα την άσκηση έργων ελέους και αγάπης. Άλλες ενασχολήσεις ήταν η φιλοξενία γυναικών, η κατήχηση των θηλέων κατηχούμενων, ορισμένες φορές δε, και των αρρένων, η γενική επίβλεψη των γυναικείων μελών της εκκλησίας, ενώ ήταν και ο συνδετικός κρίκος μεταξύ των κληρικών και των γυναικών.

¹⁰⁸ Διορθοδοξον Θεολογικόν Συνέδριον, «Η θέση της γυναικός εν τη Ορθοδόξω εκκλησία και τα περί χειροτονίας των γυναικών», Εκδόσεις «Τέρτιος» Κατερίνη, Ρόδος 30 Οκτωβρίου-7 Νοεμβρίου 1988 σελ.77.

¹⁰⁹ Διορθοδοξον Θεολογικόν Συνέδριον, «Η θέση της γυναικός εν τη Ορθοδόξω εκκλησία και τα περί χειροτονίας των γυναικών», Εκδόσεις «Τέρτιος» Κατερίνη, Ρόδος 30 Οκτωβρίου-7 Νοεμβρίου 1988 σελ 347.

¹¹⁰ Διορθοδοξον Θεολογικόν Συνέδριον, «Η θέση της γυναικός εν τη Ορθοδόξω εκκλησία και τα περί χειροτονίας των γυναικών», Εκδόσεις «Τέρτιος» Κατερίνη, Ρόδος 30 Οκτωβρίου-7 Νοεμβρίου 1988 σελ. 347.

Μέλημα τους ήταν η περίθαλψη των ασθενών όπως των επιληπτικών, των λεπρών, των τυφλών, τους οποίους βοηθούσαν στην ανάπτυξη της σωματικής ανεξαρτησίας και της αυτενέργειας, καθώς και στην εκμάθηση του ειδικού δακτυλικού αλφάβητου, των κωφαλάλων, των αναπήρων. Σπουδαία συμμετοχή είχαν στα ιδρύματα των βραδυνών και στα κέντρα ψυχικής υγείας. Τέλος αναλάμβαναν δράση κατά την περίθαλψη των τραυματιών και των ασθενών πόλεμου, όπως επίσης και τη φροντίδα των γερόντων¹¹¹.

6.3.5. Ορθοδοξία και Διακονία

Στις παραδοσιακά ορθόδοξες χώρες και στη διασπορά της δυτικής Ευρώπης και της Βόρειας Αμερικής και στην Αφρική, γυναίκες είναι μέλη και κάποτε πρόεδροι των ενοριακών συμβουλίων, κατηχητές, διευθυντές χορωδίας, εκδότες ορθόδοξων δημοσιευμάτων κτλ. Η θέση της «γυναίκας της εκκλησίας» (church woman), όπως λένε οι Αγγλοσάξονες, δεν είναι προφανώς η ίδια σε μια μεσογειακή χώρα, στην Εγγύς Ανατολή, στις χώρες της πρώην ΕΣΣΔ ή στις Η.Π.Α¹¹².

Η Αποστολική Διακονία της Εκκλησίας της Ελλάδας ίδρυσε στην Αθηνά το 1957 σχολή διακονισσών, που κατόπιν μετονομάστηκε σε σχολή διακονισσών-κοινωνικών λειτουργών, από όπου αποφοιτήσαν πενήντα πτυχιούχοι λαϊκές διακονισσες¹¹³.

Η Διορθόδοξη Θεολογική Επιτροπή συνεδρίασε στην Αθήνα τον Ιούλιο του 1978 ασχολήθηκε με το θέμα διατυπώνοντας την αρνητική θέση της επισημαίνοντας ότι:

- α) Η εκκλησία από την αποστολική εποχή μέχρι σήμερα δεν προχώρησε στη χειροτονία γυναικών.
- β) Η αναγνώριση της αποστολικής διαδοχής τελεί υπό του φύλου φορέα ιεροσύνης, δηλαδή το άρρεν φύλο¹¹⁴.

Το 1985 στην Πανορθόδοξη Διάσκεψη της Βοστώνης συζητήθηκε η περίπτωση ενεργής συμμετοχής των γυναικών στη λατρευτική ζωή της εκκλησίας, καθώς και η αναβίωση του θεσμού των διακονισσών¹¹⁵.

¹¹¹ Θεοδώρου Δ. Ευάγγελος, «Ηρωίδες της χριστιανικής αγάπης, διακόνισσαι δια των αιώνων», 1949 σελ.135-171.

¹¹² Behr-Sigel Elizabeth, «Το λειτούργημα της γυναίκας στην εκκλησία», 1987.

¹¹³ Καρμίρης Ν. Ιωάννης, «Η θέσις και η διακονία των δυναμικών εν τη Ορθόδοξω εκκλησία», Αθηνά 1978, σελ.51.

¹¹⁴ Γιοκαρίνης Ν. Κωνσταντίνος, «Η ιεροσύνη των γυναικών στο πλαίσιο της οικουμενικής κίνησης», Εκδόσεις Επέκταση, Α έκδοση, Κατερίνη Απρίλιος 1995 .

Το Οικουμενικό Πατριαρχείο συγκάλεσε διορθόδοξο συνέδριο στη Ρόδο το Νοέμβριο του 1988, με αποκλειστικό θέμα «τη θέση της γυναίκας στην Ορθόδοξη Εκκλησία και τα περί χειροτονίας των γυναικών» και έγινε λόγος για την αναγκαιότητα αποκατάστασης από την Ορθόδοξη εκκλησία του θεσμού των διακονισσών¹¹⁶.

Η εξαίρεση των γυναικών από τη μυστηριακή ιεροσύνη θεμελιώνεται στην ερμηνεία της αγιογραφικής μαρτυρίας και το κύρος της πατερικής παράδοσης της εκκλησίας¹¹⁷. Γενικότερα η ορθόδοξη άποψη, για το συγκεκριμένο θέμα υποστηρίζει τα εξής:

- α) Αποκλείεται η μυστηριακή ιεροσύνη για τη γυναίκα.
- β) Η χρήση ιερειών πραγματοποιείται στον εθνικό κόσμο.
- γ) Ο Χριστός είχε αποκλείσει τις γυναίκες από τη μυστηριακή ιεροσύνη, επικαλούμενοι την «του Χριστού διάταξη»¹¹⁸.

6.3.6. Η Διακονία στη Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία

Στη Δύση ο εν λόγω θεσμός δεν είχε μεγάλη ανάπτυξη. Η παρακμή του άρχισε νωρίς, διότι ευσεβείς κυρίες ασκούσαν έργα ελέους, αλλά και γιατί οι παρθένες και οι χριστιανές που αφιέρωναν τη ζωή τους στη θρησκεία, αποσύρονταν στα μοναστήρια, δεδομένου του γεγονότος ότι ο δυτικός μοναχισμός βρίσκεται σε μεγάλη ακμή¹¹⁹.

Στις γαλλικές περιοχές η ονομασία «διακόνισσα» κατήντησε απλός τιμητικός τίτλος τον οποίο διεκδικούσαν οι χήρες, οι ευσεβείς κύριες και οι μοναχές. Πολλές σύνοδοι κατήργησαν τη χειροτονία των διακονισσών, όπως λ.χ. η συνοδός της Οράγγης το 441, ενώ και ο 21^{ος} κανόνας της Εραση συνοδού το 517, απαγόρευσε την καθιέρωση των χηρών τις οποίες ονόμαζαν διακόνισσες, καθώς και ο 18^{ος} κανόνας της συνοδού της Ορλεάνης το 533, είχε συναφές περιεχόμενο. Όμως τα παραπάνω συνοδικά μέτρα δεν είχαν καθολική απήχηση σε όλη τη δυτική εκκλησία, καθώς τους μετέπειτα αιώνες υπήρξαν μαρτυρίες περί διακονισσών. Τρεις πάπες του ενδεκάτου αιώνα, ο Βενέδικτος ο 8^{ος}, ο Ιωάννης ο 20^{ος} και ο Λέων ο 9^{ος}, αλληλογραφώντας με

¹¹⁵ Γιοκαρίνης Ν. Κωνσταντίνος, «Η ιερωσύνη των γυναικών στο πλαίσιο της οικουμενικής κίνησης», Εκδόσεις Επέκταση, Α έκδοση, Κατερίνη Απρίλιος 1995.

¹¹⁶ Γιοκαρίνης Ν. Κωνσταντίνος, «Η ιερωσύνη των γυναικών στο πλαίσιο της οικουμενικής κίνησης», Εκδόσεις Επέκταση, Α έκδοση, Κατερίνη Απρίλιος 1995.

¹¹⁷ Γιοκαρίνης Ν. Κωνσταντίνος, «Η ιερωσύνη των γυναικών στο πλαίσιο της οικουμενικής κίνησης», Εκδόσεις Επέκταση, Α έκδοση, Κατερίνη Απρίλιος 1995.

¹¹⁸ Καλογεροπούλου-Μετταληνού Β, «Η γυναίκα στην καθ' ημάς Ανατολή», Εκδόσεις Αρμός, Α έκδοση, Αθήνα Φεβρουάριος 1992, σελ.48.

¹¹⁹ Θεοδώρου Δ. Ευάγγελος, «Ηρωίδες της χριστιανικής αγάπης, διακόνισσαι διά των αιώνων», 1949 σελ.37.

επίσκοπους αναγνώριζαν σε αυτούς το δικαίωμα να χειροτονούν διακόνισσες¹²⁰. Και η 2^η σύνοδος, στην Ορλεάνη(533) απαγόρευσε τη χειροτονία των διακονισσών αν και μέχρι το ΙΑ΄ αιώνα υπήρχαν διακόνισσες στη Δύση, όταν π.χ. τον 6^ο αιώνα χειροτονήθηκε διακόνισσα η αγία Radegunde, η οποία υπήρξε και ηγουμένη μοναστηριού¹²¹.

Στη Δύση εντούτοις επίσημα από τον Θ΄ αιώνα δεν υπήρχαν διακόνισσες, παρά μόνο μερικές ηγουμένες μοναστηριών που αναφέρονταν με τον τίτλο της διακόνισσας¹²².

Ενδεικτικό είναι το παράδειγμα της αγίας Χίλντεγκαρντ (1089-1179) δυναμικής πάπισσας, η οποία αποσχίστηκε από την αρσενική κοινότητα των Ντισιμπόντ και ίδρυσε τάγμα στις όχθες του Ρήνου, κοντά στην πόλη Μπινγκεν¹²³.

Στη ρωμαιοκαθολική εκκλησία η γυναικεία διακονία αναζωογονήθηκε κατά τα χρόνια της Μεταρρύθμισης και της Αντιμεταρρύθμισης. Το 1535 ιδρύθηκε το τάγμα των Ουρσουλινών. Κατόπιν ο Άγιος Φραγκίσκος της Σάλης ίδρυσε στη Γαλλία το τάγμα των Βιζιταντινών και Σαλεσιανών¹²⁴.

Το 1535 λοιπόν ιδρύθηκε το τάγμα των Ουρσουλινών με σκοπό την περίθαλψη των ασθενών και την εκπαίδευση τους. Επίσης και οι Μοντανιστές της Ολλανδίας ήδη από το 16^ο αιώνα είχαν στις ενορίες τους διακόνισσες. Σε αντίθεση με άλλα τάγματα της Δύσης, «οι αδελφές του Ελέους», δεν είχαν ισόβια αφιέρωση, ούτε αυστηρό περιορισμό ή αποκλεισμό από την κοσμική ζωή. Τα εν λόγω τάγματα αποτέλεσαν ένα από τα κυριότερα πρότυπα τα οποία μιμήθηκαν οι προτεσταντικές αδελφότητες των διακονισσών¹²⁵.

Επίσης ο Άγιος Βικέντιος του Παύλου(1580-1660), συνέβαλε αποφασιστικά στην ίδρυση του τάγματος των «θυγατέρων της χριστιανικής αγάπης» στο οποίο ο λαός είχε δώσει το όνομα «αδελφαί του ελέους». Το 1688 επί πάπα Κλήμεντος του

¹²⁰ Θεοδώρου Δ. Ευάγγελος, «Ηρωίδες της χριστιανικής αγάπης, διακόνισσαι διά των αιώνων», 1949 σελ.37-38.

¹²¹ Διορθοδοξον Θεολογικόν Συνέδριον, «Η θέση της γυναικός εν τη Ορθοδόξω εκκλησία και τα περί χειροτονίας των γυναικών», Εκδόσεις «Τέρτιος» Κατερίνη, Ρόδος 30 Οκτωβρίου-7 Νοεμβρίου 1988 σελ.314.

¹²² Διορθοδοξον Θεολογικόν Συνέδριον, «Η θέση της γυναικός εν τη Ορθοδόξω εκκλησία και τα περί χειροτονίας των γυναικών», Εκδόσεις «Τέρτιος» Κατερίνη, Ρόδος 30 Οκτωβρίου-7 Νοεμβρίου 1988, σελ.81.

¹²³ Catherine Clement, Julia Kristeva, « Το θήλυ και το Ιερό», Εκδόσεις Ψυχογιός, Αθήνα 2001, σελ. 68

¹²⁴ Θεοδώρου Δ. Ευάγγελος, «Ηρωίδες της χριστιανικής αγάπης, διακόνισσαι διά των αιώνων», 1949, σελ.82-83.

¹²⁵ Θεοδώρου Δ. Ευάγγελος, «Ηρωίδες της χριστιανικής αγάπης, διακόνισσαι διά των αιώνων», 1949, σελ.37.

9^ο, ο οποίος συντέλεσε καθοριστικά, η αδελφότητα αυτή κατέστη ένα αναγνωρισμένο εκκλησιαστικώς τάγμα¹²⁶.

Το 1911 ιδρύθηκε η οργάνωση St.Joan's International Alliance με σκοπό τη διεκδίκηση ίσων δικαιωμάτων για τις γυναίκες εντός της εκκλησίας. Αποτέλεσμα της κινητικότητας αυτής ήταν η πρωτοβουλία που ανέλαβε το Ολλανδικό Ποιμαντικό Συμβούλιο(Dutch Pastoral Council) να προτείνει τη χειροτονία διακονισσών παράλληλα με εκείνη των διακόνων, πρόταση την οποία το Βατικανό απέρριψε¹²⁷.

Στις Η.Π.Α. πραγματοποιήθηκαν δύο συνέδρια με πρωτοβουλία των μελών της φιλελεύθερης πτέρυγας της Ρωμαιοκαθολικής εκκλησίας, που συγκροτήθηκε μετά τη δεύτερη Βατικανή Σύνοδο το 1976 και το 1977, των οποίων τη σύγκληση προκάλεσε η διακήρυξη του Βατικανού για την είσοδο των γυναικών στη μυστηριακή ιεροσύνη. Έτσι επαναβεβαιώθηκε η άρνηση της να επιτρέψει τη χειροτονία των γυναικών¹²⁸.

Οι γυναίκες που είναι στα μοναστικά τάγματα συνήθως δεν ασκούν καθόλου ή πολύ λίγη εξουσία στα πλαίσια της εκκλησιαστικής ιεραρχίας, αν και υπάγονται σε αυτήν. Η ύπαρξη γυναικείων ταγμάτων δεν έδωσε ποτέ στις γυναίκες κάποια άμεση εξουσία στις ευρύτερες θρησκευτικές οργανώσεις οι οποίες στην Καθολική και την Αγγλικανική Εκκλησία κυριαρχούνται τελείως από άνδρες, αν και οι γυναικείες οργανώσεις ασκούν πλέον σοβαρές πιέσεις. Το 1977 η Ιερά Σύνοδος για το Δόγμα της Πίστες στη Ρώμη, διακήρυξε επίσημα ότι οι γυναίκες δεν μπορούν να γίνουν δεκτές στην καθολική ιεροσύνη. Η εξήγηση που δόθηκε ήταν ότι ο Ιησούς δεν κάλεσε καμιά γυναίκα να γίνει μαθητής του (Noel 1980).

Στο πιο πρόσφατο παρόν σε μια επιστολή του, που δημοσιεύτηκε τον Μάη του 1994, ο Πάπας Ιωάννης Παύλος Β' επανέλαβε την απαγόρευση της χειροτονίας γυναικών από την Καθολική Εκκλησία¹²⁹.

Τέλος στην Παλαιοκαθολική εκκλησία υπάρχει έντονη η άρνηση αποδοχής του θεσμού.

6.3.7. Οι Διακόνισσες στην Προτεσταντική Εκκλησία

¹²⁶ Θεοδώρου Δ. Ευάγγελος, «Ηρωίδες της χριστιανικής αγάπης, διακόνισσαι δια των αιώνων», 1949, σελ.37.

¹²⁷ Giddens Anthony, «Κοινωνιολογία», Εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα 2002, σελ 590-591.

¹²⁸ Γιοκαρίνης Ν. Κωνσταντίνος, «Η ιεροσύνη των γυναικών στο πλαίσιο της οικουμενικής κίνησης», Εκδόσεις Επέκταση, Α' έκδοση, Κατερίνη Απρίλιος 1995.

¹²⁹ Giddens Anthony, «Κοινωνιολογία», Εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα 2002, σελ. 525.

Το πρόβλημα της ιεροσύνης των γυναικών αναβίωσε μετά από δεκαοχτώ περίπου αιώνες και εντός της διηρημένης Χριστιανικής εκκλησίας και συγκεκριμένα στο χώρο της Αγγλικανικής και της Προτεσταντικής¹³⁰.

Το θέμα της χειροτονίας δεν εμφανίζεται σήμερα ως αίτημα των φεμινιστικών κινημάτων, αλλά ως πραγματικότητα, τουλάχιστον στους δύο αυτούς χώρους, ενώ το θέμα της εισδοχής των γυναικών στην ιεροσύνη έχει γίνει εν μέρει δεκτό από τους Αγγλικανούς, τους Λουθηρανούς και τους Μεταρρυθμιστές¹³¹. Ο Λούθηρος συγκεκριμένα υποστήριξε το πνεύμα της διακονίας, όμως πολέμησε την εξάσκηση της εντός των μοναστηριών.

Η θέση του Λούθηρου για τη γενική ιεροσύνη συνίσταται στην άποψη ότι όλη η κοινότητα των πιστών, άνδρες και γυναίκες, συγκροτούν μία ιεροσύνη. Και εφ' όσον η γενική ιεροσύνη των πιστών συμπεριλαμβάνει άνδρες και γυναίκες και η «μυστηριακή ιεροσύνη» μπορεί να ασκηθεί και από γυναίκες¹³².

Αποφασιστικό ρόλο στη συστηματική οργάνωση της γυναικείας διακονίας έπαιξε το φωτεινό παράδειγμα των ηρωίδων της χριστιανικής αγάπης, Elizabeth Fry και Amalie Sieveking. Η πρώτη αδελφότητα διακονισσών ιδρύθηκε το 1836 σε μια περιοχή νότια του Dusseldorf, ιδρυτής της οποίας ήταν ο ιερέας Theodor Fliedner. Στην εξάπλωση της γυναικείας διακονίας σπουδαία απεδείχθη η ίδρυση μητρικών οίκων διακονισσών. Ιδιαίτερη υπήρξε η εξάπλωση στη Γερμανία, στη Γαλλία, στην Αγγλία, στην Ελβετία, στην Ολλανδία¹³³.

Οι γυναίκες πάστορες αποτελούν ένα μικρό ποσοστό του προτεσταντικού κλήρου. Οι χειροτονημένες γυναίκες υπηρετούν ως ενοριακοί πάστορες, ως υπεύθυνοι για τη θρησκευτική εκπαίδευση, ως εφημέριοι νοσοκομείων¹³⁴.

Γύρω στο 1930 όλο και περισσότερες θεολογικές σχολές, προτεσταντικές αλλά και μερικές ορθόδοξες (Ρουμανία), δέχονταν φοιτήτριες που αποκτούσαν τα διπλώματα τα γενικώς απαιτούμενα από τους υποψήφιους για το λειτούργημα του πάστορα στις μεταρρυθμιστικές προέλευσης εκκλησίες. Μερικές προτεσταντικές κοινό-

¹³⁰ Γιοκαρίνης Ν. Κωνσταντίνος, «Η ιεροσύνη των γυναικών στο πλαίσιο της οικουμενικής κίνησης», Εκδόσεις Επέκταση, Α' έκδοση, Κατερίνη Απρίλιος 1995.

¹³¹ Γιοκαρίνης Ν. Κωνσταντίνος, «Η ιεροσύνη των γυναικών στο πλαίσιο της οικουμενικής κίνησης», Εκδόσεις Επέκταση, Α' έκδοση, Κατερίνη Απρίλιος 1995.

¹³² Διορθόδοξον Θεολογικόν Συνέδριον, «Η θέση της γυναικός εν τη Ορθοδόξω εκκλησία και τα περί χειροτονίας των γυναικών», Εκδόσεις «Τέρτιος» Κατερίνη, Ρόδος 30 Οκτωβρίου-7 Νοεμβρίου 1988, σελ.54.

¹³³ Θεοδώρου Δ. Ευάγγελος, «Ηρωίδες της χριστιανικής αγάπης, διακόνισσαι διά των αιώνων», 1949, σελ.99.

¹³⁴ Γιοκαρίνης Ν. Κωνσταντίνος, «Η ιεροσύνη των γυναικών στο πλαίσιο της οικουμενικής κίνησης», Εκδόσεις Επέκταση, Α' έκδοση, Κατερίνη Απρίλιος 1995.

τητες, κυρίως στη Βόρεια Αμερική, άρχισαν να χειροτονούν γυναίκες. Στη Γαλλία, η μικρή εκκλησία της Μεταρρύθμισης Αλσατίας-Λορραίνης έκανε βήματα με την ανάθεση θέσεων παστόρων σε γυναίκες¹³⁵. Επίσης είναι γνωστό ότι πλέον οι προτεσταντικές εκκλησίες έχουν προχωρήσει στη χειροτονία όχι μόνο ιερέων γυναικών, αλλά και επίσκοπων¹³⁶.

6.3.8. Αγγλικανοί και Διακονία

Η Ανατολική και η Δυτική εκκλησία, καθώς και μέρος της Αγγλικανικής, εμμένουν στην πίστη της καθολικής εκκλησίας ότι η μυστηριακή ιεροσύνη μπορεί να αναληφθεί μόνο από τα άρρενα μέλη του Χριστεπώνυμου πληρώματος. Στη δυτική εκκλησία ανήκουν η φιλελεύθερη πτέρυγα της Αγγλικανικής κοινότητας και οι εκκλησίες του προτεσταντικού χώρου, οι οποίες επικαλούνται τη διακηρυγμένη ισότητα των δυο φύλων και τη γενική ιεροσύνη των πιστών¹³⁷.

Στην Αγγλικανική εκκλησία ο θεσμός των διακονισσών είχε ιδιότυπη εξέλιξη και μορφή, αφού αυτή η θέση που είχαν στις τάξεις του κλήρου ήταν ανάλογη της θέσης που οι διακόνισσες είχαν κατά τους βυζαντινούς χρόνους.

Η συντηρητική Ευαγγελική πτέρυγα της Αγγλικανικής εκκλησίας είναι κατά της χειροτονίας των γυναικών, ως μη θεμελιούμενης στην αγιογραφική μαρτυρία. Όμως παράλληλα η φιλελεύθερη πτέρυγα, στην οποία ανήκει ο μέσος Αγγλικανός, όπως και οι Αγγλικανοί υποστηρίζουν ότι στην Αγία Γραφή δεν υπάρχει χωρίο, το οποίο να μην είναι δεκτικό διαφοροποιημένης ερμηνείας¹³⁸.

Σύμφωνα με την πεποίθηση μελών της Αγγλικανικής εκκλησίας δεν υπάρχουν θεμελιώδεις αντιρρήσεις στην Ιερή παράδοση και την Αγία Γραφή για τη μυστηριακή ιεροσύνη. Επίσης αναφέρεται ότι ορισμένες Αγγλικανικές επαρχίες προχώρησαν στη χειροτονία γυναικών με την πεποίθηση ότι η παράδοση παρέχει τη δυνατότητα για περαιτέρω ανάπτυξη της¹³⁹.

Η αναβίωση του θεσμού έγινε υπό την επίδραση του παραδείγματος της αδελφότητας του Καϊζερσβέρτ του 1862.

¹³⁵ Behr-Sigel Elizabeth, «Το λειτούργημα της γυναίκας στην εκκλησία», 1987.

¹³⁶ Πέτρου Σ. Ιωάννης, «Χριστιανισμός και κοινωνία», Εκδόσεις Βάνιας, Θεσσαλονίκη 2004, σελ403.

¹³⁷ Γιοκαρίνης Ν. Κωνσταντίνος, «Η ιεροσύνη των γυναικών στο πλαίσιο της οικουμενικής κίνησης», Εκδόσεις Επέκταση, Α΄ έκδοση, Κατερίνη Απρίλιος 1995.

¹³⁸ Γιοκαρίνης Ν. Κωνσταντίνος, «Η ιεροσύνη των γυναικών στο πλαίσιο της οικουμενικής κίνησης», Εκδόσεις Επέκταση, Α΄ έκδοση, Κατερίνη Απρίλιος 1995.

¹³⁹ Γιοκαρίνης Ν. Κωνσταντίνος, «Η ιεροσύνη των γυναικών στο πλαίσιο της οικουμενικής κίνησης», Εκδόσεις Επέκταση, Α΄ έκδοση, Κατερίνη Απρίλιος 1995.

Το 1871 δύο επίσκοποι διακήρυξαν ότι η διακόνισσα είναι μία γυναίκα εγκατεστημένη από τον επίσκοπο προκείμενου να υπηρετεί την εκκλησία. Το 1891 η Convocation του Canterbury αναγνώρισε πλήρως την τάξη τους, ενώ το ίδιο συνέβη και το 1897 στη συνδιάσκεψη στο Λάμπεθ. Επανάληψη της ίδιας συνδιάσκεψης το 1920 αποτέλεσε σταθμό για την εξέλιξη του θεσμού, αφού στις αποφάσεις που ελήφθησαν γινόταν λόγος για την ανάγκη της πλήρως κανονικής αναβίωσης του θεσμού¹⁴⁰.

Η αγγλικανή διακόνισσα πρέπει να διακρίνεται από ικανοποιητική θεολογική μόρφωση και κυρίως γνώση της Βίβλου, των δογμάτων, της ιστορίας της εκκλησίας και του ευχολογίου¹⁴¹.

Μέχρι το 1992 στην Αγγλικανική εκκλησία οι γυναίκες μπορούσαν να είναι διακόνισσες, όχι όμως και ιερείς, επισήμως ήταν λαϊκά μέλη και δεν τους επιτρεπόταν να τελέσουν ορισμένες στοιχειώδεις θρησκευτικές τελετουργίες, όπως να διαβάζουν ευχές ή να ιεουργούν σε γάμους. Τότε η Αγγλικανική Εκκλησία ψήφισε το άνοιγμα του κλήρου στις γυναίκες. Πολλές ομάδες αντέδρασαν στην απόφαση αυτή, συμπεριλαμβανομένης και της οργάνωσης «Γυναίκες Κατά της Χειροτονίας των Γυναικών», που ιδρύθηκε από την κυρία Μάργκαρετ Μπράουν. Σύμφωνα με την κυρία Μπράουν, όπως και μερικές ανδρικές αγγλικανικές ομάδες η πλήρης αποδοχή των γυναικών αποτελεί μια βλάσφημη εκτροπή από την αλήθεια που αποκαλύφθηκε από τη Βίβλο¹⁴².

Από την άλλη μεριά, με την διεύθυνση ενός ιερέα, μια διακόνισσα μπορούσε να τελέσει, μεταξύ των άλλων καθηκόντων της ορισμένα μυστήρια και να ιεουργήσει βαπτίσεις. Το 1986 δημοσιεύτηκε μια έκθεση της μόνιμης Επιτροπής της Διαρκούς Ιεράς Συνόδου που είναι το όργανο διοίκησης της Αγγλικανικής Εκκλησίας και είχε συγκροτηθεί για να εξετάσει την νομοθεσία που θα απαιτείτο προκειμένου να γίνουν οι γυναίκες δεκτές στον κλήρο. Η ομάδα αποτελούνταν από δέκα άνδρες και δύο γυναίκες. Το έργο τους ήταν να εξετάσουν τις «εγγυήσεις» που είναι αναγκαίες για να κάμψουν τις αντιρρήσεις «εκείνων των μελών της Αγγλικανικής Εκκλησίας

¹⁴⁰ Θεοδώρου Δ. Ευάγγελος, «Ηρωίδες της χριστιανικής αγάπης, διακόνισσαι διά των αιώνων», 1949, σελ.202.

¹⁴¹ Θεοδώρου Δ. Ευάγγελος, «Ηρωίδες της χριστιανικής αγάπης, διακόνισσαι διά των αιώνων», 1949, σελ. 208-209.

¹⁴² Giddens Anthony, «Κοινωνιολογία», Εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα 2002, σελ. 591.

που δεν μπορούν, για τον έναν τον άλλο λόγο, να δεχτούν την χειροτονία, των γυναικών ως ιερέων»¹⁴³.

Υπάρχει λοιπόν χειροτονία και στους τρεις βαθμούς ιεροσύνης στην Αγγλικανική εκκλησία, όμως υπό την απειλή σχίσματος εξαιτίας του ζητήματος, το οποίο αποτελεί κεντρικό σημείο ενδιαφέροντος της Επισκοπιανής εκκλησίας των Η.Π.Α., δεδομένου ότι σήμερα εκεί υπάρχουν πάνω από διακόσιες γυναίκες που έχουν χειροτονηθεί στην επισκοπιανή εκκλησία.

6.3.9. Συζητήσεις και Συνέδρια

6.3.9.1. Η έναρξη των συζητήσεων

Η επιτροπή «πίστεως και τάξεως» κατά τη συνεδρίαση της στη Λουβέν, το 1971, εστίασε το ενδιαφέρον της στο θέμα της ιεροσύνης των γυναικών και αποφασίστηκε ότι υπάρχουν και άλλα θέματα να ληφθούν υπόψη¹⁴⁴.

Στην Άκρα, το 1974, και πάλι η επιτροπή «πίστεως και τάξεως» στο κείμενο που συνέταξε συμπεριέλαβε ειδική αναφορά για τη χειροτονία των γυναικών η οποία προέκυψε από μια σχετική μελέτη με τίτλο «Η ενότητα της εκκλησίας και η ενότητα του ανθρωπίνου γένους». Ήταν η αφετηρία του διαλόγου των εκκλησιών μελών του Παγκόσμιου Συμβουλίου των εκκλησιών, το 1975¹⁴⁵.

Συνέδρια έγιναν στο Στρασβούργο-Κλίνγκενταλ(1978-1979) με θέμα τη χειροτονία των γυναικών, καθώς και συνοδός στο Σέφιλντ(1981)για το ζήτημα της χειροτονίας των γυναικών¹⁴⁶.

6.3.9.2. Συνέδρια περί του θέματος

Το 1927 στο πρώτο παγκόσμιο συνέδριο της επιτροπής «πίστεως και τάξεως» της Λοζάννης, κατατέθηκε πρόταση από μέρους των γυναικών συνέδρων για τη συμπερίληψη του θέματος του ρόλου των γυναικών στην ιεροσύνη και την εκκλησία.

Το 1948, στο πλαίσιο ίδρυσης του Παγκοσμίου Συμβουλίου των εκκλησιών (World Churches Council),στο Άμστερνταμ, επαναλήφθηκε το θέμα της ιεροσύνης των γυναικών, χωρίς να υπάρξει ανταπόκριση. Το 1961, το Παγκόσμιο Συμβούλιο

¹⁴³ Γιοκαρίνης Ν. Κωνσταντίνος, «Η ιεροσύνη των γυναικών στο πλαίσιο της οικουμενικής κίνησης», Εκδόσεις Επέκταση, Α έκδοση, Κατερίνη Απρίλιος 1995.

¹⁴⁴ Γιοκαρίνης Ν. Κωνσταντίνος, «Η ιεροσύνη των γυναικών στο πλαίσιο της οικουμενικής κίνησης», Εκδόσεις Επέκταση, Α έκδοση, Κατερίνη Απρίλιος 1995.

¹⁴⁵ Γιοκαρίνης Ν. Κωνσταντίνος, «Η ιεροσύνη των γυναικών στο πλαίσιο της οικουμενικής κίνησης», Εκδόσεις Επέκταση, Α έκδοση, Κατερίνη Απρίλιος 1995.

¹⁴⁶ Γιοκαρίνης Ν. Κωνσταντίνος, «Η ιεροσύνη των γυναικών στο πλαίσιο της οικουμενικής κίνησης», Εκδόσεις Επέκταση, Α έκδοση, Κατερίνη Απρίλιος 1995.

των εκκλησιών πραγματοποίησε τη Γ΄ Συνέλευση στο Νέο Δελχί με τη συμμετοχή και της Ορθόδοξης εκκλησίας. Το 1963 η επιτροπή «πίστεως και τάξεως» έκανε το συνέδριο της στο Μόντρεαλ, όμως δεν παρουσιάστηκε καμία πρόοδος, ενώ η επόμενη συνεδρίαση της έγινε στο Μπρίστολ το 1967. Το 1968 κατά τη Δ΄ Γενική Συνέλευση του Π.Σ.Ε. στην Ουψάλα αποφασίστηκε η συνέχιση μελέτης του ζητήματος, ψηφίστηκε πρόταση η οποία συνιστά τη μελέτη του προβλήματος της χειροτονίας των γυναικών με θεολογική και οικουμενική προοπτική, ενώ τέθηκε ως οικουμενικό πρόβλημα και στην Ε΄ συνέλευση στο Ναϊρόμπι το 1975, όπου ψηφίστηκε μια πρόταση που ζητούσε από τις εκκλησίες να συμπεριλάβουν γυναίκες στα κέντρα λήψεως αποφάσεων¹⁴⁷.

Το 1975 η Γενική Συνοδός της Εκκλησίας της Αγγλίας δήλωσε ότι δεν αναγνωρίζει την ύπαρξη θεολογικών εμποδίων για τη χειροτονία των γυναικών στο βαθμό των πρεσβυτέρων. Το 1976 εκφράστηκε παρόμοια αντίληψη με την επίσημη απόφαση της Γενικής Συνέλευσης της Προτεσταντικής Επισκοπιανής εκκλησίας των Η.Π.Α. Επίσης οι Πατριάρχες της Ανατολής και ο Πάπας της Δύσης με βάση την πράξη του Χριστού και των Αποστόλων, καθώς και τη μακραίωνη εμπειρία της Μίας, Αγίας και Αποστολικής Εκκλησίας, απάντησαν ότι η χειροτονία των γυναικών δεν είναι σύμφωνη με την πράξη της εκκλησίας, από την εποχή της αρχαίας μέχρι και σήμερα¹⁴⁸.

Επίσης το Σεπτέμβριο του 1976 στη μονή Agapia στη Ρουμανία έγινε «Διάσκεψη των ορθόδοξων γυναικών» που διοργάνωσαν από κοινού το παγκόσμιο Συμβούλιο των Εκκλησιών. Τέλος το παγκόσμιο συμβούλιο εκκλησιών και το τμήμα «πίστης και τάξης» δημοσίευσαν από κοινού το 1977 τη «Μελέτη στο θέμα της κοινότητας γυναικών και ανδρών της εκκλησίας»¹⁴⁹.

Στους κόλπους του Ο.Η.Ε. λειτουργεί μια διεθνής ομάδα με την επωνυμία «Γυναίκες και Άντρες στην Εκκλησία». Τα μέλη της ομάδας αυτής καταβάλλουν προσπάθειες για την πρόσβαση της γυναίκας στο χώρο της εκκλησίας. Σύμφωνα με μια επιχειρηματολογία που βασίζεται σε μελέτες του ΟΗΕ και στη σύνοδο των επισκόπων του 1971, η ομάδα τάσσεται υπέρ ενός προγράμματος, στο πλαίσιο του οποίου άντρες και γυναίκες θα είναι ισότιμοι εταίροι. Και συμπερασματικά υποστηρίζει ότι μία μόνο ανανεωμένη αντίληψη της ίσης αξιοπρέπειας και ευθύνης του άντρα και

¹⁴⁷ Behr-Sigel Elizabeth, «Το λειτούργημα της γυναίκας στην εκκλησία», 1987.

¹⁴⁸ Γιοκαρίνης Ν. Κωνσταντίνος, «Η ιερωσύνη των γυναικών στο πλαίσιο της οικουμενικής κίνησης», Εκδόσεις Επέκταση, Α έκδοση, Κατερίνη Απρίλιος 1995.

¹⁴⁹ Behr-Sigel Elizabeth, «Το λειτούργημα της γυναίκας στην εκκλησία», 1987.

της γυναίκας, τόσο μέσα στην οικογένεια όσο και μέσα στην κοινωνία, μπορεί να εδραιώσει μια εικόνα της οικογένειας που να είναι αποδεκτή στη εποχή μας. Η ομάδα σε έκκληση της για τα ίσα δικαιώματα αντρών και γυναικών στο χώρο της εκκλησίας μεταξύ άλλων σημειώνει: «η εκκλησία δεν μπορεί πλέον να αγνοεί τα ανθρώπινα δικαιώματα που αφορούν τις γυναίκες»¹⁵⁰.

6.3.9.3. Αποφάσεις και αποτελέσματα των διασκέψεων

1944. Χειροτονείται η πρώτη γυναίκα ιερέας της Αγγλικανικής Εκκλησίας.

1948. Η γυναικεία χειροτονία εγκρίνεται από την African Episcopal Church των Μεθοδιστών (Η.Π.Α.).

1958. Οι Λουθηριανοί των Η.Π.Α. χειροτονούν τις πρώτες γυναίκες πάστορες.

1975. Αμερικάνοι Ρωμαιοκαθολικοί πρωτοστατούν στη σύγκληση « Διάσκεψης για τη χειροτονία γυναικών».

1980. Η Αμερικανίδα Mathews γίνεται η πρώτη γυναίκα επίσκοπος των Μεθοδιστών.

1989. Η Barbara Harris ενθρονίζεται στη Βοστώνη ως η πρώτη γυναίκα επίσκοπος των Αγγλικανών.

1992. Η εκκλησία της Αγγλίας εγκρίνει τη χειροτονία γυναικών στις 11 Νοεμβρίου¹⁵¹.

Εικόνα 6.5: Γυναίκες ιερείς

¹⁵⁰ Τάκαρη Ντίνα, «Η γυναίκα από την αρχαιότητα ως την τεχνολογική επανάσταση». Αθήνα 1984, σελ. 347.

¹⁵¹ Γιοκαρίνης Ν. Κωνσταντίνος, «Η ιερωσύνη των γυναικών στο πλαίσιο της οικουμενικής κίνησης», Εκδόσεις Επέκταση, Α έκδοση, Κατερίνη Απρίλιος 1995.

6.3.10. Συμπεράσματα

Γενικώς γίνεται κατανοητό ότι η τάξη των διακονισσών ήκμασε κυρίως στη δυτική εκκλησία. Ο θεσμός της διακονίας στην ανατολή υφίστατο μέχρι το τέλος του βυζαντινού κράτους, εφόσον μετά την καθιέρωση του νηπιοβαπτισμού οι διακόνισσες αφιερώθηκαν στο κοινωνικό έργο της εκκλησίας, ενώ στη Δύση μέχρι τον ενδέκατο αιώνα.

Εντούτοις αποτελεί πλέον πραγματικότητα η χειροτονία γυναικών από τους Προτεστάντες, πρόσφατα και από τους Αγγλικανούς. Στον χριστιανισμό η σημερινή έλλειψη του θεσμού της διακόνισσας είναι ιδιαίτερα έκδηλη, αν και καταβάλλονται προσπάθειες αναπλήρωσης του κενού μέσω της προσφοράς έργου από τις γυναίκες μοναχές και από τις λειτουργικές θέσεις που αφορούν στα θρησκευτικά δρώμενα και είναι κατοχυρωμένες και νομοθετικά (π.χ. θεολόγοι γυναίκες, κατηγήτριες, γυναίκες οικονόμοι Ιέρων ναών).

6.4. Θήλυ και Φεμινιστική Θεολογία

Συνυφασμένος με το θέμα της εισδοχής των γυναικών στο διακονικό αξίωμα είναι ο αναπτυσσόμενος, κυρίως κατά τον εικοστό αιώνα, με ρίζες στον προηγούμενο (δέκατο ένατο), κλάδος της φεμινιστικής θεολογίας. Στα πλαίσια του οποίου γενικότερα τίθεται ως θέμα η υποτίμηση του θηλυκού φύλου. Η προσπάθεια αποβλέπει στην ανάδειξη της φύσης της γυναίκας, στην αποτίναξη των προκαταλήψεων και των αποκλεισμών στο χώρο κυριότερα της θρησκείας, αν και σε ορισμένες απόψεις η υπερβολή και το απόλυτο της έκφρασης είναι ιδιαίτερα έκδηλα.

Η φεμινιστική θεολογία επηρεάζεται από τη φεμινιστική κριτική και την αναδιαμόρφωση των γενικότερων παραδειγμάτων στο χώρο της θεολογίας. Τίθενται ερωτήματα για δομές της θεολογίας που νομιμοποιούν την κυριαρχία και την επιβολή του αρσενικού και την υποβάθμιση του θηλυκού, όπως είναι η αποκλειστικότητα της «αρσενικής» γλώσσας για τον Θεό, η άποψη ότι οι άνδρες, προσιδιάζουν περισσότερο στο ύψιστο. Ον παρά οι γυναίκες, το γεγονός ότι μόνο αυτοί μπορούν να αποτελούν εκπροσώπους του στην εκκλησία και στην κοινωνία ή το ό,τι οι γυναίκες δημιουργήθηκαν προκειμένου να συνοδεύουν και να συμπαρίστανται στους άνδρες¹⁵².

Επίσης οι φεμινίστριες θεολόγοι επιζητούν την αναμόρφωση των βασικών θεολογικών συμβόλων τόσο για τον Θεό, όσο και για το θηλυκό και το άρρεν, τη δημιουργία, την πτώση, την αμαρτία και την εκκλησία, με στόχο τον προσδιορισμό τους με έναν τρόπο πιο αντιπροσωπευτικό για όλους. Οι φεμινίστριες θεολόγοι συμπεριλαμβάνουν σε αυτή την κριτική στοιχεία, μέσω της αρτιγέννεσης και της τοποθέτησης θετικών θηλυκών στοιχείων στη χριστιανική παράδοση, και τα παρουσιάζουν με νέους τρόπους, όπως: τη θηλυκή συμβολή της θεότητας, την κοινή δημιουργία και των δύο φύλων από τον Θεό, την αναφορά και των δύο στην προφητεία (Γαλάτες 3:28)¹⁵³.

Χαρακτηριστικός είναι ο εννοιολογικός προσδιορισμός ενός όρου που χρησιμοποιείται στον κλάδο, δηλαδή της λέξης «Θεολογία», που χρησιμοποιείται για να δηλώσει την κατανόηση του θείου με θηλυκούς ή φεμινιστικούς όρους. Η λέξη λοιπόν σημαίνει: α) το λόγο για τη/τις Θεά/ες β) το λόγο για τις θηλυκές ιδιότητες που

¹⁵² Parsons F. Susan, «Feminist Theology», Cambridge University Press, 2002, σελ.3.

¹⁵³ Parsons F. Susan, «Feminist Theology», Cambridge University Press, 2002, σελ.4.

αποδίδονται στον Θεό γ) τον κλάδο που ασχολείται με τον ανδροκεντρισμό που υπάρχει στη θεολογία¹⁵⁴.

Οι πρώτες προσπάθειες θεολογικής ανάλυσης, ερμηνευτικής, στα πλαίσια του φεμινιστικού κινήματος, ξεκίνησαν στα τέλη του 19^{ου} αιώνα. Ως σημαντικότερη προσπάθεια θεωρείται η «Woman's Bible» της Candy Stanton, που κυκλοφόρησε το 1885¹⁵⁵.

Η Stanton διαχωρίζει τη διδασκαλία του Ιησού από το λοιπό σύστημα εφόσον, κατά την άποψη της, εξέφραζε με το κήρυγμα και την πράξη του τη ριζοσπαστική για την εποχή, ισοτιμία ανδρών και γυναικών. Η ερμηνευτική της προσέγγιση στηρίζεται σε δυο βασικές αρχές: α) η Αγία Γραφή δεν αποτελεί ένα ουδέτερο βιβλίο, αλλά βιβλίο με πολιτική σημασία που δύναται να υπονομεύσει κάθε απελευθερωτικό κίνημα και ιδιαίτερα στον αγώνα των γυναικών για ισότητα και β) το παραπάνω χαρακτηριστικό της Αγίας Γραφής οφείλεται στο γεγονός ότι αποτελεί αποτύπωμα ανδρών¹⁵⁶.

Επίσης υπογραμμίζει τρεις λόγους για τους οποίους η ιστορική σε συνδυασμό με τη φεμινιστική ερμηνεία του βιβλίου είναι απαραίτητη: α) Κατά τη διάρκεια της ιστορίας, και ειδικότερα τη νεότερη εποχή, η Αγία Γραφή και κυριότερα η Καινή Διαθήκη χρησιμοποιήθηκε για να κρατήσει τις γυναίκες στο περιθώριο και να εμποδίσει την κοινωνική και οικονομική ανεξαρτησία και πρόοδο. β) Οι γυναίκες, σε μεγαλύτερο βαθμό από τους άνδρες, θεωρούν ότι το ιερό βιβλίο αποτελεί λόγο του Θεού και άρα απορρέει από αυτό δύναμη και εξουσία τόσο σε προσωπικό όσο και σε κοινωνικό επίπεδο. γ) Καμία αλλαγή δεν είναι δυνατή σε μία πλευρά της κοινωνικής πραγματικότητας, αν δεν ακολουθείται και από άλλες. Πιο συγκεκριμένα δεν μπορεί να αλλάξει κάποιος τους νόμους και τους πολιτιστικούς μηχανισμούς, χωρίς παράλληλα να προσπαθήσει και την αλλαγή των αντιλήψεων της θρησκευτικής σφαίρας¹⁵⁷.

Σημαντική όμως αφορμή για τη μετά τη δεκαετία του '70 ανάπτυξη της σύγχρονης Φεμινιστικής Θεολογίας και Ερμηνευτικής έδωσε η Mary Daly που ζήτησε τη ριζική απόρριψη του χριστιανισμού ως αδιάλλακτα πατριαρχικού. Οι αρνητικές αυτές

¹⁵⁴ Κασσελούρη- Χατζηβασιλειάδη Β Ελενη, «ΦΕΜΙΝΙΣΤΙΚΗ ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΗ:Ο Παραγοντας “Φυλο” Στη Συγχρονη Βιβλικη Ερμηνευτικη», Εκδοσεις Πουρναρας, Θεσσαλονικη 2003, σελ.173.

¹⁵⁵ Κασσελούρη- Χατζηβασιλειάδη Β Ελενη, «ΦΕΜΙΝΙΣΤΙΚΗ ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΗ:Ο Παραγοντας “Φυλο” Στη Συγχρονη Βιβλικη Ερμηνευτικη», Εκδοσεις Πουρναρας, Θεσσαλονικη 2003, σελ.33.

¹⁵⁶ Κασσελούρη- Χατζηβασιλειάδη Β Ελενη, «ΦΕΜΙΝΙΣΤΙΚΗ ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΗ:Ο Παραγοντας “Φυλο” Στη Συγχρονη Βιβλικη Ερμηνευτικη», Εκδοσεις Πουρναρας, Θεσσαλονικη 2003, σελ.35.

¹⁵⁷ Κασσελούρη- Χατζηβασιλειάδη Β Ελενη, «ΦΕΜΙΝΙΣΤΙΚΗ ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΗ:Ο Παραγοντας “Φυλο” Στη Συγχρονη Βιβλικη Ερμηνευτικη», Εκδοσεις Πουρναρας, Θεσσαλονικη 2003, σελ.35.

θέσεις οδήγησαν τις επιστήμονες γυναίκες θεολόγους στο να διαμορφώσουν πιο συνειδητά μία φεμινιστική βιβλική ερμηνευτική, που μόλις στην πρόσφατη εικοσαετία παρουσίασε τρία στάδια εξέλιξης : Στο πρώτο στάδιο επικρατεί η *αναθεωρητική τάση* με εκπρόσωπο τη Phyllis Trible, η οποία στρέφεται κατά του ριζοσπαστικού φεμινιστικού κινήματος, καθώς απορρίπτει κατηγορηματικά τις βιβλικές πηγές ως προϊόντα του πατριαρχικού πολιτισμού. Η αναθεωρητική μέθοδος προσπαθεί να αποδείξει ότι η ίδια η Αγία Γραφή, ως προφητικό βιβλίο μπορεί πράγματι να δώσει το απελευθερωτικό της μήνυμα μέσα σε έναν πατριαρχικό πολιτισμό.

Το δεύτερο στάδιο της φιλελεύθερης φεμινιστικής ερμηνευτικής, που εκπροσωπούν η Letty Russel και η Rosmary Ruether, αναπτύσσεται στα πλαίσια της φιλελεύθερης θεολογίας. Ενώ ακολουθεί την αναθεωρητική γραμμή, υποστηρίζει επιπλέον ότι η Αγία Γραφή είναι προϊόν των ανδρών και σκοπό έχει να καθιερώσει την κυριαρχία του άνδρα στη γυναίκα. Γι' αυτό διαβάζει την Αγία Γραφή στην προοπτική της φεμινιστικής κριτικής των πατριαρχικών κοινωνικών δομών και σκοπεύει με τη βοήθεια της αναθεωρητικής μεθόδου να συνδέσει την Αγία Γραφή με τον κόσμο, ώστε να τον μεταμορφώσει. Η μέθοδος αυτή κρίθηκε για τη φύση του βιβλικού κειμένου που εισάγει, για τις επαναστατικές απαιτήσεις και την αυθεντία που διεκδικεί.

Υπάρχει και το τρίτο στάδιο της *θεολογικής αναδόμησης της πρωτοχριστιανικής ιστορίας* που εκπροσωπεί η E. Schussler Fiorenza με το μνημειώδες έργο της «In Memory of her», και προσπαθεί να ανακαλύψει το ρόλο της γυναίκας γύρω από τον ιστορικό Ιησού και τις πρωτοχριστιανικές παύλειες κοινότητες¹⁵⁸.

Η πλέον έντονη δραστηριοποίηση των ανθρώπων του εν λόγω κλάδου έλαβε χώρα στα τέλη της δεκαετίας του 1960. Στη συνέχεια τη δεκαετία του 1980 ακούστηκαν έντονες φωνές από Ευρωπαίες, Λατινοαμερικάνες, Αφρικανές, Ασιάτισσες γυναίκες που εκπροσωπούσαν τη φεμινιστική θεολογία. Το 1982 ορισμένοι καθολικοί Αμερικανοί άρχισαν να διαμορφώνουν την «κίνηση της γυναίκας στην εκκλησία», μία λειτουργικά ελεύθερη κοινότητα, που απέβλεπε στην εδραίωση της πνευματικής, επαγγελματικής και κοινωνικής υπηρεσίας των φεμινιστριών. Αυτές οι κοινότητες σύμφωνα με τη Rosemary Rulther και τη Mary Hunt αποτέλεσαν ομάδες για την ενδυνάμωση της φεμινιστικής θεολογίας και λειτουργίας¹⁵⁹.

¹⁵⁸ Αδαμτζιλόγλου Χ. Ευανθία, «Ήσαν δε εκεί Γυναίκες Πολλαί...», Εκδόσεις Simbo, Θεσσαλονίκη 1997, σελ 110-111.

¹⁵⁹ Parsons F. Susan, «Feminist Theology», Cambridge University Press, 2002, σελ.8.

Το 1986 η Letha Sanzoni και η Nancy Hardesty, της Ευαγγελικής εκκλησίας, παρουσίασαν μια προσέγγιση της γυναικείας ελευθερίας στο έργο τους « *όλα όσα ήταν γραμμένο να γίνουμε*», παραθέτοντας τον υφιστάμενο ρατσισμό ανάμεσα στα δύο φύλα που ενυπάρχει τόσο στην κοινωνία, όσο και στην εκκλησία. Δραστηριοποίηση των εκπροσώπων της φεμινιστικής θεολογίας όμως είχε ήδη παρουσιαστεί στα τέλη του 1960 στις Η.Π.Α. από καθολικές, ευαγγελικές και προτεστάντριες χριστιανές. Επίσης Αφρικανές, Ασιάτισσες, Ισπανόφωνες (κυρίως Μεξικάνες), δραστηριοποιήθηκαν στα πλαίσια αυτού του κινήματος¹⁶⁰.

Πιο συγκεκριμένα η γυναικεία οπτική θεώρηση, που παρεμβαίνει στη δυτική θεολογική σκέψη για όλα αυτά τα ζητήματα ενδεικτικά έχει ως εξής:

1. *Η περί Θεού ιδέα*: Η φεμινιστική θεολογία στρέφεται ενάντια σε ένα Θεό που ανταποκρίνεται στο ανδρικό μοντέλο και είναι αυτάρκης με τον εαυτό του, παντοδύναμος, παντογνώστης και αποκλειστικά υπερβατικός. Αντίθετα δέχεται τον Θεό που βρίσκεται σε αμοιβαιότητα με τους ανθρώπους, στρέφεται προς αυτούς με αγάπη, ευαισθησία και τρυφερότητα, σκύβει κοντά τους, επικοινωνεί με δημιουργική και προσωπική αγάπη.

2. *Η περί Θεού εικόνα*: Είναι πλέον γνωστό ότι η φεμινιστική θεολογία διαμαρτύρεται και δε δέχεται έναν ανδρικό πατριαρχικό Θεό. Ο Θεός του Ισραήλ αποκαλύπτεται ως ο υπάρχων, ως εκείνος που υπάρχει μαζί μας. Αρχή, πηγή και θεμέλιο του «είναι». Ο Θεός δεν είναι στατικός, αλλά δυναμικός, πηγή της κίνησης και της δημιουργίας¹⁶¹.

3. *Χριστολογία*: Η προφητική στάση του Ιησού προς τους ανθρώπους, περιθωριακούς και μη, όπως και στις γυναίκες αποδεικνύει την ευσπλαχνία, την αγάπη και προσοχή του Θεού προς όλους αδιακρίτως. Αυτό αποτελεί μέτρο σύγκρισης για να αποκατασταθούν σύγχρονα λάθη. Η φεμινιστική όμως διαμαρτυρία πηγαίνει βαθύτερα. Πιστεύει ότι δεν τελείωσε η αποκάλυψη του Θεού με τη ζωή, το θάνατο και την ανάσταση του Ιησού Χριστού, ώστε η Θεολογία να γίνεται μία μαγική επίκληση σωτηρίας μέσα σε έναν οργανισμό που λειτουργεί μόνο με δομές εξουσίας. Η φεμινιστική θεολογία πιστεύει ότι η ενσάρκωση του Θεού συνεχίζεται και φέρνει καινούργια γέννα, για να αποκτήσει κάθε καταπιεσμένος και κάθε γυναίκα φωνή και πρόσωπο στη νέα έκφραση της πίστης.

¹⁶⁰ Parsons F. Susan, «Feminist Theology», Cambridge University Press, 2002, σελ.11.

¹⁶¹ Αδαμτζιλόγλου Χ. Ευανθία, «*Ησαν δε εκεί Γυναίκες Πολλά...*», Εκδόσεις Simbo, Θεσσαλονίκη 1997, σελ 155.

4. *Η πνευματολογία*: Το πνεύμα είναι θηλυκού γένους στις σημερινές γλώσσες και στην πορεία έγινε ουδέτερο για να καταλήξει στα λατινικά αρσενικό, με αποτέλεσμα η Αγία Τριάδα να προσλάβει ανδρικά χαρακτηριστικά. Η φεμινιστική θεολογία είναι κυρίως μία πνευματολογική θεολογία, που φέρει στο φως τη δράση του Θεού εν Πνεύματι. Αν τεθούν στη σειρά τα τρία είδη της αποκάλυψης του Θεού, η θεολογία της δημιουργίας, η χριστολογία και η πνευματολογία, φαίνεται ότι η τελευταία υποτιμήθηκε. Οι γυναίκες επιθυμούν να αποκαταστήσουν την έλλειψη αυτή ως προς την Αγία Τριάδα, και ειδικότερα τη σχέση αγάπης και κοινωνίας με το Θεό, κάτι που εναρμονίζει τη μεταφυσική με την ενδοκοσμική φυσική κατάσταση¹⁶².

Η φεμινιστική ερμηνευτική όχι μόνο αναζητά στα κείμενα θηλυκές εικόνες για τον Θεό (π.χ. σοφία), αλλά, επίσης, επαναξιολογεί τη σημασία της παραδοσιακής ανδρικής εικόνας και γλώσσας. Ο Θεός της εβραϊκής και της χριστιανικής παράδοσης δε συνδέεται και δεν εκφράζεται μέσα από βιολογικό φύλο. Για τη φεμινιστική κριτική το πρόβλημα βρίσκεται στον καθημερινό ποιμαντικό λόγο¹⁷⁵. Κάποιες ερευνήτριες έχουν εισαγάγει στα κείμενά τους άλλους χαρακτηρισμούς για τον Θεό, πιο περιεκτικούς, ελαχιστοποιώντας παράλληλα τη χρήση αρσενικών αντωνυμιών. Χρησιμοποιούν επίσης τη θηλυκή αντωνυμία για να δηλώσουν τον Θεό, τονίζοντας κυρίως τη μεταφορικότητα των όρων¹⁶³.

Αν οι γυναίκες μπορούσαν να θεολογήσουν και να εκφράσουν την εμπειρία τους για τον Θεό, τότε τα προσωνύμια του θα αντανάκλουν μεγαλύτερη πληρότητα, δηλαδή θα βίωναν τη θεότητα με πιο ιδιαίτερο και προσωπικό τρόπο. Συμπληρώνουν λέγοντας ότι στην προβιβλική εποχή οι άνθρωποι λάτρευαν τον Θεό σε δύο ξεχωριστές θεότητες: αυτήν του υπερβατικού Πατέρα Θεού Ουρανού και της υπαρκτής θεάς Γης-Μητέρας, ενώ στον Ιουδαϊσμό η Μητέρα Θεά Γη καταπιέστηκε παραμένοντας μονάχα ο Θεός Ουρανός¹⁶⁴.

Οι φεμινίστριες υποστηρίζουν ότι τα παραδοσιακά ονόματα που αποδίδονται στο ύψιστο Ον υποδηλώνουν διακρίσεις φύλου. Ένας Θεός αρσενικού γένους ενδυναμώνει τη θέση των ανδρών σε βάρος των γυναικών, και για αυτό απέρριψαν τα καθιερωμένα ονόματα του και τα αντικατέστησαν με άλλους όρους όπως «Μητέρα»,

¹⁶² Αδαμτζιλόγλου Χ. Ευανθία, «Ήσαν δε εκεί Γυναίκες Πολλαί...», Εκδόσεις Simbo, Θεσσαλονίκη 1997, σελ.156.

¹⁶³ Κασσελούρη- Χατζηβασιλειάδη Β Ελενη, «ΦΕΜΙΝΙΣΤΙΚΗ ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΗ: Ο Παραγοντας “Φύλο” Στη Σύγχρονη Βιβλική Ερμηνευτική», Εκδόσεις Πουρναρας, Θεσσαλονίκη 2003, σελ.44.

¹⁶⁴ Διορθόδοξον Θεολογικόν Συνέδριον, «Η θέση της γυναικός εν τη Ορθοδόξω Εκκλησία και τα περι Χειροτονίας των Γυναικών», Εκδόσεις «Τέρτιος» Κατερίνη, Ρόδος 30 Οκτωμβρίου-7 Νοεμβρίου 1988, σελ.430.

«Γονέας», «Πυρ», «Φως», «Δημιουργός», «Αγιοποιός». Δίνεται επίσης έμφαση από τη μεριά τους στο χωρίο του Ιωάννη 4:24, τονίζοντας ότι ο Θεός είναι πνεύμα και συνεπώς δε μπορεί να περιγραφεί ούτε με αρσενικούς ούτε με θηλυκούς όρους, αλλά προτιμούν τη χρήση ουδέτερων όρων για την Τριάδα όπως, «Λυτρωτής», «Αγιαστής», καθώς και τους προαναφερόμενους¹⁶⁵.

Επιπλέον επισημαίνουν ότι οι πατριαρχικές κοινωνίες που γειτνιάζαν με τους αρχαίους Ισραηλίτες λάτρευαν αρσενικές, αλλά και θηλυκές θεότητες, και ήταν κατά συνέπεια και οι ίδιοι εκτεθειμένοι στη λατρεία θηλυκών θεοτήτων. Τονίζεται σε άλλα σημεία των αναφορών τους ότι στην Παλαιά Διαθήκη σπάνια βρίσκεται αναφορά του Θεού ως Πατέρα. Αντίθετα συχνά αυτοαποκαλείται ως Γιαχβέ, ή εμφανίζεται ως απερίγραφτος «εγώ ειμί ο ων», ενώ και στην Καινή Διαθήκη ο ίδιος ο Κύριος δίδαξε στους μαθητές του ότι ο Θεός είναι πνεύμα και όχι ένα αρσενικό ή θηλυκό δημιούργημα (Ιω. 4:24)¹⁶⁶.

Η απόδοση της εικόνας του Θεού ως αρσενική κρίνεται σαν επιζήμια για τις γυναίκες. Η συγκεκριμένη απόδοση μάλιστα θεωρείται αιτία κατανόησης του αρσενικού ως συνώνυμου της «δύναμης», που παγιώνεται τελικά ως ιεραρχικό κληροδότημα και ως στερεότυπο, εφόσον μάλιστα πρεσβεύουν ότι η θεολογία επηρεάζει τις κοινωνικές δομές και τις συνθήκες της κοινωνίας γενικότερα. Αντιτίθενται σε ορισμένους θεολόγους οι οποίοι συνηγορούν στο ό,τι οι εικόνες της θηλυκής θεότητας είναι ύποπτες, εφόσον παρουσιάζονται σαν να προκύπτουν από άμεσες θεϊκές ενέργειες¹⁶⁷.

Ο κλάδος λοιπόν της φεμινιστικής θεολογίας με ειδίκευση στον Θεό εκφράζει τη δυσαρέσκεια των γυναικών για την εικόνα του άνδρα που παρουσιάζεται μέσω της βιβλικής πίστης¹⁶⁸, κάνοντας αναφορά και στο γεγονός ότι στη φαντασία μεγάλου αριθμού ανθρώπων ο Θεός συχνά ομοιάζει με έναν ηλικιωμένο λευκό άνδρα καθήμενο στο θρόνο του στον ουρανό¹⁶⁹.

Σε άλλες περιπτώσεις ο Κύριος περιγράφεται με όρους που δηλώνουν είτε το άφυλο είτε το δίφυλο. Ο Ιησούς έπρεπε να έρθει στον κόσμο ως άνδρας, διότι σε εκείνες τις ημέρες, ως γυναίκα το μήνυμά του θα περιφρονούταν σε μία ανδροκρατού-

¹⁶⁵ Διορθόδοξον Θεολογικόν Συνέδριον, «Η θέση της γυναίκος εν τη Ορθοδόξω Εκκλησία και τα περί Χειροτονίας των Γυναικών», Εκδόσεις «Τέρτιος» Κατερίνη, Ρόδος 30 Οκτωμβρίου-7 Νοεμβρίου 1988, σελ.432.

¹⁶⁶ Διορθόδοξον Θεολογικόν Συνέδριον, «Η θέση της γυναίκος εν τη Ορθοδόξω Εκκλησία και τα περί Χειροτονίας των Γυναικών», Εκδόσεις «Τέρτιος» Κατερίνη, Ρόδος 30 Οκτωμβρίου-7 Νοεμβρίου 1988, σελ.433.

¹⁶⁷ Parsons F. Susan, «Feminist Theology», Cambridge University Press, 2002, σελ.82.

¹⁶⁸ Parsons F. Susan, «Feminist Theology», Cambridge University Press, 2002, σελ. 83.

¹⁶⁹ Parsons F. Susan, «Feminist Theology», Cambridge University Press, 2002, σελ.86.

μενη κοινωνία. Επίσης ο ίδιος ποτέ δεν ενήργησε κατά ένα στερεότυπο «ανδροπρεπή» τρόπο, αλλά μάλλον συνδύασε μέσα του τις καλύτερες από όλες τις ανθρώπινες ιδιότητες. Η θεολογία ενός ανδρόγυνου Ιησού χρησίμευσε ως βάση για αρκετές φεμινίστριες θεολόγους που συνηγορούν στη χειροτονία των γυναικών και την είσοδο τους στην ιεροσύνη. Το σώμα του Χριστού εκλαμβάνεται σαν ένα «παροδικό δοχείο» που ήταν απαραίτητο για το λειτούργημα του επάνω στη γη¹⁷⁰.

Επισημαίνεται επίσης ότι ο Χριστιανισμός και ο Ιουδαϊσμός έχουν εξαιρέσει το «θηλυκό» από τη θεολογία και τη θεολογική πράξη. Ο αντιφεμινισμός των Ιουδαίων συγκεκριμένα τρεφόταν από την ιδέα ότι η γυναίκα εξήλθε από τον άνδρα. Οι σχετικές τελετές, που καθορίζονται από το Λευϊτικό, απαιτούν διπλό καθαρισμό από μία γυναίκα, όταν γεννήσει κορίτσι. Επίσης η μίξη των αγγέλων με τις γυναίκες ενέχει το στοιχείο του μολυσμού¹⁷¹. Ο Αζαήλ, ο δέκατος των αρχόντων, κατά το Σύγκελλο, διδάσκει στους μεν άνδρες την τέχνη του πολέμου, ενώ στις γυναίκες την τέχνη να βάζονται και να καλλωπίζονται προκειμένου να ξεγελούν τους άνδρες (8,1). Η διάκριση του πνευματικού κόσμου από το γήινο, σαρκικό και ανθρώπινο, εντάσσει τη γυναίκα μόνιμα στο κατώτερο επίπεδο, ενώ το ουράνιο μένει για το αρσενικό¹⁷².

Οι γυναίκες φεμινίστριες υπό αυτό το πρίσμα σπεύδουν να καταδείξουν ότι υπάρχουν αναφορές, τόσο στην Αγία Γραφή, όσο και στην Παράδοση του Θεού με γυναικείους όρους.

Στις πρώτες προσπάθειες φεμινιστικής ερμηνευτικής του 19^{ου} αιώνα εντάσσεται και η ανάδειξη μέσα από κείμενα σημαντικών γυναικείων προσωπικοτήτων, κυρίως της Παλαιάς Διαθήκης, όπως η Δεββώρα, η Ρουθ, η Ιουδίθ. Οι γυναικείες αυτές φυσιογνωμίες θα μπορούσαν να αποτελέσουν διαχρονικά πρότυπα για τις γυναίκες όλων των εποχών¹⁷³.

Η Daly στη συνέχεια μέσω της ετυμολογικής και σημειολογικής ανάλυσης δεν αναζητά μόνο μια νέα γλώσσα για τις γυναίκες, αλλά επίσης να αποκαλύψει το γεγονός της έμμεσης εξαφάνισης της «Θεάς» και των γυναικείων θεοτήτων, ως μία γενι-

¹⁷⁰ Διορθόδοξον Θεολογικόν Συνέδριον, «Η θέση της γυναίκος εν τη Ορθοδόξω Εκκλησία και τα περί Χειροτονίας των Γυναικών», Εκδόσεις «Τέρτιος» Κατερίνη, Ρόδος 30 Οκτωβρίου-7 Νοεμβρίου 1988, σελ.440.

¹⁷¹ Ευδοκίμωφ Παύλος, «Η γυναίκα και η Σωτηρία του Κόσμου», Εκδόσεις Casterman, Παρίσι 1958, σελ.21.

¹⁷² Αδαμτζιλόγλου Χ. Ευανθία, «Ήσαν δε εκεί Γυναίκες Πολλαί...», Εκδόσεις Simbo, Θεσσαλονίκη 1997, σελ.22.

¹⁷³ Κασσελούρη- Χατζηβασιλειάδη Β Ελενη, «ΦΕΜΙΝΙΣΤΙΚΗ ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΗ:Ο Παραγοντας “Φυλο” Στη Συγχρονη Βιβλικη Ερμηνευτικη», Εκδοσεις Πουρναρας, Θεσσαλονικη 2003, σελ.37.

κότερη προσπάθεια εξάλειψης του γυναικείου στοιχείου από τον πολιτισμό και την ιστορία, κυρίως μέσω της θρησκείας¹⁷⁴.

Στις παραδοσιακές χριστιανικές θεολογίες η ανθρωπότητα νοείται ως έκπτωτη εξαιτίας του αμαρτήματος της Εύας και του Αδάμ και μάλιστα το κύριο μέρος της ευθύνης το φέρει η Εύα. Ο άνδρας δελεάστηκε από τη γυναίκα η οποία εισήγαγε τελικά την αμαρτία και το θάνατο στον κόσμο¹⁷⁵. Εντούτοις το σώμα της γυναίκας πρέπει να θεωρείται όχι απειλή και πειρασμός, αλλά μέσο που γεννά τη ζωή, η οποία είναι ιερή, και αντανακλά τη δημιουργική δύναμη του Θεού ως ζωοδότη¹⁷⁶.

Προκειμένου να μετριαστεί η ανδρική δύναμη που απορρέει από τους βιβλικούς χαρακτηρισμούς της τριάδας, δόθηκε έμφαση στη συμβολική απόδοση θήλειων χαρακτηριστικών στο Πνεύμα το οποίο εκλαμβάνεται ως η μητρική όψη της θεότητας που επωάζει, θρέφει και ανατρέφει τα νέα μέλη της εκκλησίας μέσω του βαπτίσματος¹⁷⁷.

Το παγκόσμιο συμβούλιο εκκλησιών τέλος αποτελεί σημαντικό καταλύτη διασποράς της φεμινιστικής θεολογίας. Οι διεργασίες, οι δημοσιεύσεις και οι παρουσιάσεις που πραγματοποιήθηκαν στους κόλπους του παρείχαν σημαντική βοήθεια στις απανταχού της γης χριστιανές γυναίκες, ανά τους χρόνους, συμβάλλοντας επίσης στη διευκρίνιση πολλών αναφορών σχετικά με τις γυναίκες που αποτελούσαν tabu αλλά και αιτίες διαφυλικών διακρίσεων¹⁷⁸.

¹⁷⁴ Κασσελούρη- Χατζηβασιλειάδη Β Ελενη, «ΦΕΜΙΝΙΣΤΙΚΗ ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΗ:Ο Παραγοντας “Φυλο” Στη Σύγχρονη Βιβλική Ερμηνευτική», Εκδοσεις Πουρναρας, Θεσσαλονικη 2003, σελ.51.

¹⁷⁵ Parsons F. Susan, «Feminist Theology», Cambridge University Press, 2002, σελ.90.

¹⁷⁶ Parsons F. Susan, «Feminist Theology», Cambridge University Press, 2002, σελ.91.

¹⁷⁷ Parsons F. Susan, «Feminist Theology», Cambridge University Press, 2002, σελ.141.

¹⁷⁸ Mainz Grunewlad, Kampen Kork Pharos «Feminist theology in a European Context», European Society of Women in Theological Research 1993, σελ. 232.

6.5. Απόδοση Θηλυκών Στοιχείων στο Άγιο Πνεύμα και στη Σοφία του Θεού

Στα πλαίσια της χριστιανικής πίστης εντοπίζονται θεωρίες περί ύπαρξης θηλυκής υπόστασης και εντός της Αγίας Τριάδας. Αποτελούν μεμονωμένες θεωρίες και ισχυρισμούς και ίσως συναρτώνται με υποθέσεις και παραθεωρήσεις αρχαίων κειμένων, στα οποία η απόδοση του θηλυκού γένους αποτελούσε ανάγκη λόγω γλωσσικών και γραμματικών ιδιαιτεροτήτων ή προέκυψαν απλά εξαιτίας αλληγορικών εκφράσεων. Ίσως επίσης αποτελούν προσπάθειες συμμετοχής του θηλυκού φύλου στην Αγία Τριάδα.

Η γυναικεία γλώσσα που χρησιμοποιείται για το Άγιο Πνεύμα εντοπίζεται κυρίως σε αρχαία χριστιανικά κείμενα συριακής προέλευσης, γεγονός που θα μπορούσε να ερμηνευτεί από το θηλυκό γένος της λέξης *rouah*, που στις σημιτικές γλώσσες σημαίνει πνοή, αλλά και πνεύμα.

Στη Διδασκαλία των Αποστόλων, σε γραπτό συριακής προέλευσης του τέλους του 3^{ου} αιώνα, υπάρχει η εξής προτροπή: «τίμα το διάκονο σαν να ήταν ο Χριστός, τίμα τη διακόνισσα σαν το Άγιο Πνεύμα». Ο σύριος συγγραφέας και Επίσκοπος Σύριας Αφραάτ, συνιστούσε να απευθύνονται οι Χριστιανοί στο Άγιο Πνεύμα όπως σε μία μητέρα, αγνοώντας προφανώς ότι στη συριακή γλώσσα δεν υπάρχει ουδέτερο γένος ώστε να αποδοθεί η ελληνική λέξη «πνεύμα»¹⁷⁹.

Αγνοώντας την εκ του Πατρός εκπόρευση του Αγίου Πνεύματος, οι Μουσουλμάνοι πιστεύουν ότι οι Χριστιανοί έθεσαν στο πλάι του Θεού την *ruah*, δηλαδή κάποιο θηλυκό πνεύμα¹⁸⁰.

Μία άλλη ομάδα ήταν οι Ελκεσαίοι, που πήραν το όνομά τους από τον Ελκεσαίο, τον αρχηγό τους. Η διδασκαλία τους αφορούσε στον Θεό, τον Υιό και το Άγιο Πνεύμα, σύμφωνα με την οποία ο Υιός ταυτιζόταν μ' έναν αρσενικό άγγελο και το Άγιο Πνεύμα μ' έναν θηλυκό¹⁸¹.

Η θεωρία της Τριάδας είναι στον ίδιο βαθμό ακατανόητη για τους Ιουδαίους και τους Μουσουλμάνους, και την απαντά κανείς σε πολυάριθμες θρησκείες. Το πιο χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η συριακή τριάδα του Θεού (Μπαάλ), της θεάς (Μπααλάθ) και του παιδιού, ή του Όσιρι, της Ίσιδος και του Ωρου. Σ' αυτή την περι-

¹⁷⁹ Glasenapp H.De, «Παγκόσμιος Ιστορία των Θρησκειών», Εκδόσεις Βιβλιοαθηναϊκή, Αθήνα, σελ.122.

¹⁸⁰ Ζιάκας Δ. Γρηγόριος, «Ιστορία των Θρησκευμάτων Β' Το Ισλάμ», Ε' έκδοση, Εκδόσεις Πουρναράς, Θεσσαλονίκη 1988, σελ.241.

¹⁸¹ <http://ecclessias.blogspot.com>

πτωση η θεά έχει γίνει το Άγιο Πνεύμα το οποίο πολυάριθμοι Χριστιανοί στους αρχαίους χρόνους το εκλάμβαναν ως μία γυναικεία μορφή. Αναπαραστάσεις θείων τριάδων υπάρχουν επίσης σε πολυάριθμους λαούς, αν και σε αυτούς, πατέρας και υιός δεν συγκαταλέγονται ανάμεσα στα μέλη μιας τριάδος¹⁸².

Ψήγματα ενδεχόμενης απόδοσης θήλειων στοιχείων στην Τριάδα βρίσκονται και στη ρήξη μεταξύ των ορθόδοξων και των καθολικών χριστιανών το 1054 μ.Χ , που υπήρξε απόρροια και του επίμαχου δόγματος των ρωμαιοκαθολικών του «filio-que», όπου γίνεται αναφορά και στο τρίτο πρόσωπο της Αγίας Τριάδας, το οποίο παρουσιάζεται να έχει μητρική εικόνα , εφόσον στη βασική ιδέα του δόγματος ξεκάθαρα διευκρινίζεται ότι ο πατέρας Θεός, ο ενσαρκωμένος Υιός και το Πνεύμα μητέρα αποτελούν το μυστήριο της αδιαίρετης Τριάδας. Επίσης αναφέρεται ότι ο Υιός δημιουργήθηκε προαιώνια μέσω της μυστηριακής ένωσης της θηλυκής και της αρσενικής όψης της θεότητας¹⁸³.

Υπάρχει ένας βαθύς δεσμός ανάμεσα στο Άγιο Πνεύμα, τη σοφία, την Παρθένο και το γυναικείο στοιχείο. Στη σημιτική γλώσσα, το πνεύμα έχει δυο γένη, ίσως να είναι και γένος θηλυκού. Στα συριακά κείμενα το Άγιο Πνεύμα αναφέρεται ως «Παρακλήτρια». Το Κατά Εβραίους Ευαγγέλιο θέτει, στο στόμα του Χρίστου την έκφραση «Η μητέρα μου, το Άγιο Πνεύμα ». Κατά την έκφραση του πατρός Boulgakoff είναι η υποστατική μητρότητα που αποκαλύπτει τον Υιό στον Πατέρα και τον Πατέρα στον Υιό¹⁸⁴.

Από την ομοιότητα των πράξεων του Λόγου και του Αγίου Πνεύματος, πιο συγκεκριμένα από τη μητρική πράξη της επικλήσεως του Αγίου Πνεύματος σε κάθε μορφή της ενανθρωπήσεως, εξηγείται ο οντικός δεσμός του γυναικείου στοιχείου με το Πνεύμα. Η βιβλική διήγηση της δημιουργίας δείχνει ότι το Άγιο Πνεύμα ήδη επιτελούσε τη λειτουργία της «επώάσεως» της αβύσσου, απ' όπου αναπήδησε ο κόσμος (Γεν. 1,2), η Εκκλησία και το σώμα του Χρίστου με δύναμη. Το Άγιο Πνεύμα κατέρχεται στην Παρθένο και η πράξη αυτή είναι η γέννηση του Χρίστου¹⁸⁵.

Ορθόδοξοι θεολόγοι αναγνώρισαν ένα ιδιαίτερο «θηλυκό» στοιχείο στην οικονομία και τη φύση του τρίτου προσώπου, χωρίς αυτό να υποδηλώνει ότι το Άγιο

¹⁸² Glasenapp H.De, «Παγκόσμιος Ιστορία των Θρησκειών», Εκδόσεις Βιβλιοαθηναϊκή, Αθήνα, σελ.326.

¹⁸³ www.metalog.org/files/f_spirit.html

¹⁸⁴ Ευδοκίμωφ Παύλος, «Η γυναίκα και η Σωτηρία του Κόσμου», Εκδόσεις Casterman, Παρίσι 1958, σελ. 320-321.

¹⁸⁵ Ευδοκίμωφ Παύλος, «Η γυναίκα και η Σωτηρία του Κόσμου», Εκδόσεις Casterman, Παρίσι 1958 σελ 323-324.

Πνεύμα είναι κατά κάποιο τρόπο μία μορφή θεάς. Καθώς συνδέεται περισσότερο με θηλυκά χαρίσματα το Άγιο Πνεύμα εκτελεί μάλλον το θέλημα του Θεού Πατέρα (Λκ 1,35) και συνδέεται στενά με μητρικά χαρακτηριστικά όπως την παραμυθία, την καθοδήγηση, τη μεσιτεία και τη συμβουλή (Ιω 16,1-15)¹⁸⁶.

Η ιδιαιτερότητα της τυπολογικής σχέσεως του Αγίου Πνεύματος και της γυναίκας πηγάζει από το φύλο της γυναίκας, όπως προτείνει η ρωσική θεολογούσα διανόηση και εκφράζεται για αυτούς μέσω της υπόθεσης περί της άμεσης ή έμμεσης, μέσω του Αγίου Πνεύματος, υποστατικής έκφρασης του θήλεως μέσα στο όλο μυστήριο της Αγίας Τριάδας. Αποψη η οποία είναι άγνωστη στην ορθόδοξη πατερική παράδοση και πίστη, εφόσον είναι αδιανόητη η ιδέα περί της υποστατικής διάκρισης αρσενικού και θηλυκού εντός αυτής¹⁸⁷.

Κατά τη σοφιολογική θεωρία το Άγιο Πνεύμα δύναται να θεωρηθεί ως το αρχέτυπο του θήλεως στην τριαδική Θεότητα και το εν αυτής υποστατική μητρότητα. Υπάρχει τυπολογική φυλετική σχέση του Αγίου Πνεύματος προς την παρθένο Μαρία, διότι η υποστατική μητρότητα του Αγίου Πνεύματος προεκτείνεται στην παρθενική μητρότητα της Θεοτόκου και προεικονίζει το ρόλο της γυναίκας στην πνευματική μητρότητα¹⁸⁸.

Για τον Boulgakoff επίσης το Άγιο Πνεύμα παρουσιάζεται να έχει θήλεια υπόσταση αλλά και η Σοφία να είναι το αιώνιο θήλυ. Άγιο Πνεύμα και Λόγος αποκαλύπτουν στον κόσμο τον Πατέρα και τη Σοφία, αλλά και ο Λόγος και το Άγιο Πνεύμα αποκαλύπτονται δια της Σοφίας¹⁸⁹.

Επίσης ο Παύλος Ευδοκίμοφ και ο πατήρ Θωμάς Χόπκο στις Η.Π.Α. προβάλλουν θεωρίες για τη θηλυκότητα του Αγίου Πνεύματος προς το οποίο συγγενεύει ιδιαίτερα η γυναίκα. Για τον Παύλο Ευδοκίμοφ το Άγιο Πνεύμα θεωρείται το θεϊκό αρχέτυπο μίας γυναικείας ιδιότητας που ορίζεται ως δυναμισμός ζωής και αγιασμού,

¹⁸⁶ Διορθοδοξον Θεολογικόν Συνέδριον, «Η θέση της γυναικός εν τη Ορθοδόξω εκκλησία και τα περί χειροτονίας των γυναικών», Εκδόσεις «Τέρτιος» Κατερίνη, Ρόδος 30 Οκτωβρίου-7 Νοεμβρίου 1988, σελ. 435.

¹⁸⁷ Διορθοδοξον Θεολογικόν Συνέδριον, «Η θέση της γυναικός εν τη Ορθοδόξω εκκλησία και τα περί χειροτονίας των γυναικών», Εκδόσεις «Τέρτιος» Κατερίνη, Ρόδος 30 Οκτωβρίου-7 Νοεμβρίου 1988, σελ. 269,271.

¹⁸⁸ Διορθοδοξον Θεολογικόν Συνέδριον, «Η θέση της γυναικός εν τη Ορθοδόξω εκκλησία και τα περί χειροτονίας των γυναικών», Εκδόσεις «Τέρτιος» Κατερίνη, Ρόδος 30 Οκτωβρίου-7 Νοεμβρίου 1988, σελ. 268.

¹⁸⁹ Παπουλίδης Κ. Κωνσταντίνος, «Σοφιολογία και Πνευματολογία», Αθήνα 1970.

ως υποστατική μητρότητα. Η Μητέρα του Θεού, η Θεοτόκος, θεωρείται η προσωποποίηση αυτής της αγίας γυναικείας ιδιότητας στο ανθρώπινο επίπεδο¹⁹⁰.

Η σοφία εμφανίζεται στον κόσμο, όπως η χαρά του Θεού και τα παιδιά του ανθρώπου (Παροιμ. 8, 30 - 31) και, ως πλαστοουργός του κόσμου, τίθεται στην υπέρτατη εντελέχειά του. Άλλα προπαντός αποκαλύπτει τη γυναικεία όψη των θείων ενεργειών, που δεν εγγίζει την ουσία του Θεού, αλλά εκφράζει μία ορισμένη εσωτερική τονικότητα των εκδηλώσεων της μέσα στον κόσμο. Η αποστολή της είναι να γεννά τις θείες σκέψεις και να τις επενδύει με μορφή ανθρώπινη. Πρόκειται για την ανθρωποποίηση του Γιαχβέ. Με το γυναικείο στοιχείο της σοφίας, η φοβερή μορφή του Γιαχβέ μεταμορφώνεται σε ανθρώπινο πρόσωπο. Η Παρθένος Μαρία γεννά τον Γιαχβέ-άνθρωπο¹⁹¹.

Η σοφολογία ως φιλοσοφικοθεολογική τάση είναι η επιχειρούμενη αναζήτηση θηλυκών στοιχείων στη θεότητα. Αποτελεί φαινόμενο που εντοπίζεται κυρίως στην Ορθόδοξη Ρωσική θεολογική σκέψη, και σχετίζεται με τις κλασσικές θέσεις της διδασκαλίας για το αιώνιο γυναικείο στοιχείο¹⁹².

Παρενθετικά αναφέρεται ότι, με διαφοροποιημένο νόημα και διαστάσεις, ο όρος «Σοφία του Θεού» συναντάται και σε θρησκείες προ χριστιανικές, υποδηλώνοντας την αρχαία προδιάθεση τοποθέτησης θηλυκών στοιχείων στις λατρευόμενες θείκες υπάρξεις. Ο Φαραώ και ως σαρκωμένος Θεός κυβερνούσε τη χώρα του. Με την ενθρόνιση του λαμβάνε στα δεξιά του, όπως είχε και ο Θεός Ρα, το δημιουργικό θεικό Λόγο, ενώ στα αριστερά του έστεκε η Σοφία του Θεού που συνοδευόταν πάντα από τη Μαάτ, τη θεική δικαιοσύνη, για να ξεφεύγει από τις επιβουλές του καταστροφέα της κοσμικής και κοινωνικής τάξης και αρμονίας. Με το θάνατο του Φαραώ, με την ταύτιση του δηλαδή με τον Όσιρι, όλα αυτά τα χαρίσματα μεταβιβάζονταν στον πρωτότοκο υιό και διάδοχο του, που έγινε Ώρος(κατά το 15ο αι. π.Χ.), ενώ υπήρχε και θηλυκός Ώρος¹⁹³. Γεγονός που καταδεικνύει ότι σύμφωνα με τη ρωσική σοφολογία, η άκτιστη Σοφία, αρχέτυπο της θεικής Σοφίας του κόσμου και του της ανθρωπότητας εν τω Θεώ, είναι μία γυναικεία ουσία που έχει τη δυνατότητα να μετουσιώνεται σε μία υπόσταση.

¹⁹⁰ Behr-Sigel Elizabeth, «Το λειτούργημα της γυναίκας στην εκκλησία», 1987.

¹⁹¹ Ευδοκίμωφ Παύλος, «Η γυναίκα και η Σωτηρία του Κόσμου», Εκδόσεις Casterman, Παρίσι 1958, σελ.295.

¹⁹² Γιοκαρίνης Ν. Κωνσταντίνος, «Η Ιεροσύνη των Γυναικών στο Πλαίσιο της Οικουμενικής Κίνησης», Εκδόσεις Επέκταση, Α΄ έκδοση, Κατερίνη Απρίλιος 1995.

¹⁹³ Αδαμτζιλόγλου Χ. Ευανθία, «Ήσαν δε εκεί Γυναίκες Πολλά...», Εκδόσεις Simbo, Θεσσαλονίκη 1997, σελ. 126.

Ο Boulgakoff πριν το 1923, ισχυρίστηκε ότι η Σοφία ήταν το αιώνιο θήλυ, η μητρική γαστήρ του Είναι, όπου η Αγία Τριάδα επεκτείνεται δια των τρίτων υποστάσεων επί του αιώνιου θήλεως, το οποίο μεταβάλλεται σε αρχή του κόσμου. Είναι επίσης η τέταρτη υπόσταση. Είναι η αρχή του κόσμου ή καλύτερα το σύνολο των δημιουργικών ενεργειών της θεότητας. Δεν αποτελεί κατασκευάσμα, αλλά όντας τοποθετημένη μεταξύ Θεού και κόσμου εμπεριέχει θεία δύναμη κατά απόλυτο τρόπο¹⁹⁴.

Υπάρχουν δύο κατηγορίες Σοφίας, η θεία και η κοσμική. Η Σοφία λαμβάνει μέρος στην ενσάρκωση του Λόγου και στη δόξα του Λόγου, ενώ ως δόξα εκλαμβάνεται η ενέργεια του Αγίου Πνεύματος. Σχεδόν παρουσιάζει τη Σοφία αμέσως μετά τον Θεό-Πατέρα, αφού λαμβάνει μέρος στην ενσάρκωση του Λόγου. Άλλοτε παρουσιάζεται ως Σοφία του Θεού, άλλοτε ως δόξα (του Υιού)¹⁹⁵.

Για τον Μπουλγκάκοφ η Σοφία έχει σημαντικό ρόλο στη θέωση του ανθρώπου και μέσω αυτής στη Δευτέρα Παρουσία θα πνευματοποιηθούν τα πάντα και μάλιστα θα σωθεί με τη δική της συμβολή και ο Σατανάς¹⁹⁶.

Στο βιβλίο του, «Φιλοσοφία της οικονομίας» του 1912, η Σοφία αναπόσπαστα συνδέεται με το βάθος του κόσμου. Όπως ακριβώς στον κόσμο υπήρξαν δύο καταστάσεις, μία προ-κόσμια και μία μετά τη δημιουργία, έτσι και η Σοφία διαχωρίζεται. Παρόμοια με τον Πλάτωνα, που διαφοροποιούσε την ουράνια από την επίγεια Αφροδίτη, ο Μπουλγκάκοφ εισήγαγε τη διαφορά μεταξύ ουράνιας Σοφίας και επίγειας (κτιστής) Σοφίας¹⁹⁷.

Η Σοφία αποτελεί « αρχή του κτιστού κόσμου ή σύνολο δημιουργικών ενεργειών της Θεότητας». Τη χαρακτήριζε παράλληλα ως «ψυχή του κόσμου», που συνδέει το επίγειο με το ουράνιο και βρίσκεται στα βάθη της Αγίας Τριάδας. Συνδέεται επίσης με την εκκλησία και με τη Θεοτόκο¹⁹⁸.

Στη σοφιολογική του μεταφυσική προσπαθεί να συνδέσει τη Σοφία με τον Θεό, προσπάθεια που τη μετατρέπει σε υπέρ-θεότητα, η οποία από ημίθεα ύπαρξη που βρίσκεται μεταξύ Θεού και κτίσης γίνεται υπερθετική και με την παρουσία της σκιάζει και απορροφά την Αγία Τριάδα. Η Σοφία όπως και στον Φλορένσκυ λαμβάνει χαρακτηριστικά μύθου, αποτελεί κτίσμα και κόρη του. Το μυστήριο του κόσμου έ-

¹⁹⁴ Παπουλίδης Κ. Κωνσταντίνος, «Σοφιολογία και Πνευματολογία», Αθήνα 1970.

¹⁹⁵ Παπουλίδης Κ. Κωνσταντίνος, «Σοφιολογία και Πνευματολογία», Αθήνα 1970.

¹⁹⁶ Παπουλίδης Κ. Κωνσταντίνος, «Σοφιολογία και Πνευματολογία», Αθήνα 1970.

¹⁹⁷ Διδακτορική διατριβή «Η Σοφία του Θεού κατά την Πατερική Παράδοση και τα Ρωσικά Θεολογικά Ρεύματα του 19^{ου} και του 20^{ου} Αιώνα», Θεσσαλονίκη 2001, σελ.234.

¹⁹⁸ Διδακτορική διατριβή «Η Σοφία του Θεού κατά την Πατερική Παράδοση και τα Ρωσικά Θεολογικά Ρεύματα του 19^{ου} και του 20^{ου} Αιώνα», Θεσσαλονίκη 2001, σελ.231.

γκεται στη θηλυκότητα. Η Σοφία αποτελεί θηλυκή αρχή και μυστήριο της θηλυκότητας του κόσμου.

Ισχυριζόταν ότι οι δημιουργικές δυνάμεις της ύλης βασίζονται στη θεωρία περί της σοφίας, ενώ η ύλη ταυτίζεται με τη θηλυκή αρχή, που γονιμοποιείται από την αρσενική αρχή, δηλαδή το Λόγο, προσπαθώντας με τον τρόπο αυτό να εισαγάγει την αρσενική και τη θηλυκή αρχή στην απλή Θεότητα¹⁹⁹.

Η θεωρία του Μπουλγκάκοβ για τη Σοφία βρίσκεται υπό την άμεση επιρροή του προγενέστερου του Σολοβιόβ, όπως και του συγχρόνου του Φλορένσκυ. Αν και ο Μπουλγκάκοβ αντιμετώπιζε τη θεωρία του Σολοβιόβ ως ανεπαρκώς χριστιανική, παρ' όλα αυτά αποδέχτηκε τις βασικές του φιλοσοφικές ιδέες, την ιδέα της Σοφίας, όπως και την ιδέα του πανενισμού²⁰⁰. Ο Φλορένσκυ συνέδεσε τη Σοφία με τη Μητέρα του Θεού. Έτσι η Σοφία παρουσιάζει δύο τύπους ύπαρξης: τη θεϊκή ή την άκτιστη, που εμφανίζεται στη σχέση της με τον Θεό και την επίγεια ή την κτιστή, που εμφανίζεται σε σχέση με την κτίση. Σε σχέση με τον Θεό η Σοφία είναι «η πλευρά του κτιστού κόσμου, στραμμένη προς την αιωνιότητα», η δημιουργική αγάπη του Θεού, ενώ σε σχέση με την κτίση είναι ο «Άγγελος-Φύλακας της κτίσης», «το Ιδανικό Πρόσωπο του κόσμου», η πραγματοποιημένη κτιστή αγάπη του Θεού²⁰¹.

Αναπόφευκτο κοινό σημείο και στους δύο είναι η απόδοση στη Σοφία μεσολαβητικού ρόλου μεταξύ Θεού και κόσμου και συγχρόνως η αναγνώριση της ως ζωντανής ουσίας που γνωρίζει τον εαυτό της²⁰².

Το σύνολο όλων των λογισμών του Θεού είναι «το ιδανικό πρόσωπο του κόσμου», δηλαδή «η Σοφία του Θεού ή Hokhma ή Premudrost». Η Σοφία είναι «η μεγάλη ρίζα όλης της κτίσης δια της οποίας η κτίση εισέρχεται εντός της Τριαδικής ζωής και λαμβάνει αιώνια ζωή από μία πηγή ζωής»²⁰³.

Θεώρησε τη Σοφία ως πρωτοκόσμιο υποστασιακό σύνολο θεϊκών πρωτοτύπων. Αυτή αποτελεί το τέταρτο υποστατικό στοιχείο της Αγίας Τριάδας, όμως μόνη της διαφοροποιείται σε σχέση με κάθε μία από τις υποστάσεις των άλλων τριών

¹⁹⁹ Διδακτορική διατριβή «Η Σοφία του Θεού κατά την Πατερική Παράδοση και τα Ρωσικά Θεολογικά Ρεύματα του 19^{ου} και του 20^{ου} Αιώνα», Θεσσαλονίκη 2001, σελ.264.

²⁰⁰ Διδακτορική διατριβή «Η Σοφία του Θεού κατά την Πατερική Παράδοση και τα Ρωσικά Θεολογικά Ρεύματα του 19^{ου} και του 20^{ου} Αιώνα», Θεσσαλονίκη 2001, σελ.230.

²⁰¹ Διδακτορική διατριβή «Η Σοφία του Θεού κατά την Πατερική Παράδοση και τα Ρωσικά Θεολογικά Ρεύματα του 19^{ου} και του 20^{ου} Αιώνα», Θεσσαλονίκη 2001, σελ. 229.

²⁰² Διδακτορική διατριβή «Η Σοφία του Θεού κατά την Πατερική Παράδοση και τα Ρωσικά Θεολογικά Ρεύματα του 19^{ου} και του 20^{ου} Αιώνα», Θεσσαλονίκη 2001, σελ.226.

²⁰³ Διδακτορική διατριβή «Η Σοφία του Θεού κατά την Πατερική Παράδοση και τα Ρωσικά Θεολογικά Ρεύματα του 19^{ου} και του 20^{ου} Αιώνα», Θεσσαλονίκη 2001, σελ.227-8.

προσώπων. Εμποτισμένη από την Τριαδική αγάπη, η Σοφία κατά τρόπο θρησκευτικό σχεδόν συνχέεται με το Λόγο, το Πνεύμα και τον Πατέρα, αλλά και με τη Σοφία, τη Βασιλεία και την Πατρότητα του Θεού²⁰⁴. Αναγνώριζε την ενέργεια της Σοφίας παράλληλα με το Άγιο Πνεύμα, ενώ και η έλευση της στον κόσμο έχει γίνει μέσω του Αγίου Πνεύματος²⁰⁵.

Τέλος σύμφωνα με το Σολοβιόβ η Σοφία είναι το σώμα του Θεού, η ύλη της Θεότητας. Η Σοφία, σύμφωνα με τη θεωρία του, είναι η «καθολική ουσία», η «ουσία της Τριαδικής Θεότητας», « το αληθινό αίτιο βάσει του οποίου ο Θεός έκτισε τον ουρανό και τη γη». Αυτή είναι η ουσία του Αγίου Πνεύματος που αιωρούταν πάνω από το υγρό σκότος του κόσμου και το ουράνιο ον, που διαφέρει από τη «σκοτεινή γήινη ύλη»²⁰⁶.

Το πρόσωπο της ανθρωπότητας είναι η αιώνια θηλυκότητα και εδώ ο Σολοβιόβ εντοπίζει την ομοιότητα της με τη Σοφία. Ήθελε να θεμελιώσει την «αιώνια θηλυκότητα» στην αιωνιότητα και να τη συνδέσει με άρρηκτες σχέσεις με τον Θεό. Η «αιώνια θηλυκότητα» είναι απαραίτητη στον Θεό. Ο Σολοβιόβ έχει στόχο τη θέωση της θηλυκής αρχής που οδηγεί στην εξολοκλήρου ταύτιση με τον Θεό²⁰⁷.

Είναι λοιπόν έκδηλο ότι οι προσπάθειες της ρωσικής σοφιολογίας επικεντρώνονται στην πλήρη ένταξη μίας θηλυκής αρχής, ή ακόμη και υπόστασης, στους κόλπους της Τριάδας, η οποία είχε συντελέσει καθοριστικά στη δημιουργία, αλλά, επιπρόσθετα συνεχίζει να επηρεάζει τη ζωή στον κόσμο, όντας σε πλήρη συνάρτηση με όσα αφορούν στον κτιστό κόσμο.

²⁰⁴ Διδακτορική διατριβή «Η Σοφία του Θεού κατά την Πατερική Παράδοση και τα Ρωσικά Θεολογικά Ρεύματα του 19^{ου} και του 20^{ου} Αιώνα», Θεσσαλονίκη 2001, σελ.229.

²⁰⁵ Διδακτορική διατριβή «Η Σοφία του Θεού κατά την Πατερική Παράδοση και τα Ρωσικά Θεολογικά Ρεύματα του 19^{ου} και του 20^{ου} Αιώνα», Θεσσαλονίκη 2001, σελ.304.

²⁰⁶ Διδακτορική διατριβή «Η Σοφία του Θεού κατά την Πατερική Παράδοση και τα Ρωσικά Θεολογικά Ρεύματα του 19^{ου} και του 20^{ου} Αιώνα», Θεσσαλονίκη 2001, σελ.222.

²⁰⁷ Διδακτορική διατριβή «Η Σοφία του Θεού κατά την Πατερική Παράδοση και τα Ρωσικά Θεολογικά Ρεύματα του 19^{ου} και του 20^{ου} Αιώνα», Θεσσαλονίκη 2001, σελ. 224-226.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Αγουρίδης Σ., «Η Ιστορία της Θρησκείας του Ισραήλ», Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 1995.
- Αδαμτζιλόγλου Χ. Ευανθία, «Ήσαν δε εκεί Γυναίκες Πολλαί...», Εκδόσεις Simbo, Θεσσαλονίκη 1997.
- Αλεβιζόπουλος Αντώνιος, «Ρωμαιοκαθολικισμός, Προτεσταντισμός και Ορθοδοξία», Εκδόσεις Επτάλοφος, Αθήνα 1992.
- Andre Chouraqui «Η καθημερινή Ζωή των ανθρώπων της Βίβλου», Εκδόσεις Δημ. Ν. Παπαδήμα, Αθήνα 1992.
- Ανρϋ Λουσιέν, «Καταγωγή των Θρησκειών», Εκδόσεις Αναγνωστίδη.
- Behr-Sigel Elizabeth, «Το Λειτουργήμα της Γυναίκας στην Εκκλησία», 1987.
- Γιαννουλάτος Γ. Αναστάσιος, «Τα πνεύματα Μ Μπαν ντουα και τα Πλαίσια της Λατρείας τους», Αθήνα 1970.
- Γιαννουλάτος Αναστάσιος, «Όψεις Ινδουισμού-Βουδισμού», Εκδόσεις Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών, Αθήνα 1985.
- Γιαννουλάτος Αναστάσιος, «Ίχνη από την Αναζήτηση του Υπερβατικού», Εκδόσεις Ακρίτας, Αθήνα 2004.
- Γιοκαρίνης Ν. Κωνσταντίνος, «Η Ιεροσύνη των Γυναικών στο Πλαίσιο της Οικουμενικής Κίνησης», Εκδόσεις Επέκταση, Α΄ έκδοση, Κατερίνη Απρίλιος 1995.
- Γιούλτση Ευτυχία, «Η Παναγία πρότυπο πνευματικής τελειώσεως», Εκδόσεις Πουρναράς, Θεσσαλονίκη 2001.
- Catherine Clement, Julia Kristeva, « Το θήλυ και το Ιερό», Εκδόσεις Ψυχολογός, Αθήνα 2001.
- Cauvin Jacques, « Η Γέννηση των Θεοτήτων Γέννηση της Γεωργίας», Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, Ηράκλειο 2004.
- Διονυσίατος Θεόκλητος μοναχός, «Μαρία η μητέρα του Θεού», Βιβλιοδετική Μέλισσα, Θεσσαλονίκη 1988.
- Διορθόδοξον Θεολογικόν Συνέδριον, «Η θέση της γυναικός εν τη Ορθόδοξω Εκκλησία και τα περί Χειροτονίας των Γυναικών», Εκδόσεις «Τέρτιος» Κατερίνη, Ρόδος 30 Οκτωμβρίου 7 Νοεμβρίου 1988.

- Dumezil Georges, «Η Αρχαϊκή Ρωμαϊκή Θρησκεία», Εκδόσεις Χατζηνικολή, 2000
- Giddens Anthony, «Κοινωνιολογία», Εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα 2002.
- Glasenapp H.De, «Παγκόσμιος Ιστορία των Θρησκειών», Εκδόσεις Βιβλιοαθηναϊκή, Αθήνα.
- Εγκυκλοπαίδεια Μαλλιάρης Παιδεία Τόμος 11.
- Eckart Peterich, «Από τη Θρησκεία των Αρχαίων Ελλήνων», Εκδόσεις Herder, Freiburg 1943.
- Ευδοκίμωφ Παύλος, «Η γυναίκα και η Σωτηρία του Κόσμου», Εκδόσεις Casterman, Παρίσι 1958.
- Ευτυχιάδου-Σπουρλάκου Αμαλία, «Η Παναγία Θεοτόκος τύπος χριστιανικής αγιότητας», Διδακτορική διατριβή, Αθήνα 1990.
- Ζιάκας Δ. Γρηγόριος, «Η θρησκεία των Προϊστορικών Κοινωνιών και των Αρχαίων Λαών», Εκδόσεις Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη 1990.
- Ζιάκας Δ. Γρηγόριος, «Η Θρησκεία των Προϊστορικών Κοινωνιών και των Λαών της Μεσοποταμίας», Υπηρεσία Εκδόσεων Α.Π.Θ., Θεσσαλονίκη 1987.
- Ζιάκας Δ. Γρηγόριος, «Ιστορία των θρησκευμάτων Α' τα Ινδικά Θρησκευόμενα» Εκδόσεις Πουρναρά, Θεσσαλονίκη 1996.
- Ζιάκας Δ. Γρηγόριος, «Τα Θρησκευόμενα του Θιβέτ και της Κίνας», Εκδόσεις Υπηρεσία Δημοσιευμάτων Α.Π.Θ., Θεσσαλονίκη 1987.
- Ζιάκας Δ. Γρηγόριος, «Ιστορία των Θρησκευμάτων Β' Το Ισλάμ», Ε' έκδοση, Εκδόσεις Πουρναράς, Θεσσαλονίκη 1988.
- Ζιάκας Δ. Γρηγόριος, «Ισλάμ θρησκεία και πολιτεία», Β έκδοση, Εκδόσεις Κορηγλία Σφακιανάκη, Θεσσαλονίκη 2003.
- Θεοδώρου Δ. Ευάγγελος, «Ηρωίδες της χριστιανικής αγάπης, διακόνισσαι δία των αιώνων», 1949.
- Flaceliere Robert, «Ο Δημόσιος και Ιδιωτικός Βίος των Αρχαίων Ελλήνων», Εκδόσεις Παπαδήμα 1971.
- Fromm Erich, «Και Ως Θεοί Έσεσθαι», Εκδόσεις Μπουκουμάνη, Αθήνα 1977.
- Ιωάννη Παύλου Β', «Η μητέρα του λυτρωτή», Εγκύκλιος Επιστολή.

- Καλογεροπούλου-Μεταλληνου Β., «Η Γυναίκα στην καθ' ημάς Ανατολή», Πρώτη Έκδοση, Αθήνα 1992.
- Καλογήρου Ορ. Ιωάννης, «Μαρία: Η Αειπάρθενος Θεοτόκος κατά την Ορθόδοξη πίστη», Εκδόσεις Πουρναράς, Θεσσαλονίκη 1957.
- Καλοκύρης Κωνσταντίνος, «Η Θεοτόκος εις την Εικονογραφίαν Ανατολής και Δύσης», Πατριαρχικό Ίδρυμα Πατερικών Μελετών, Θεσσαλονίκη 1972.
- Καραβιδόπουλος Δ. Ιωάννης, «Απόκρυφα κείμενα Α΄ Απόκρυφα Ευαγγέλια», Εκδόσεις Πουρναράς, Θεσσαλονίκη 1999.
- Καραντζάλης Κ. Τίτος και Δημοσθένης Β. Μαυρουδής, «Η θέσις του Χριστού και της Παναγίας εν τω Κοράνιω», Αθήνα 1990.
- Καρζής Θ, « Η Γυναίκα στους Μακρινούς Πολιτισμούς», Εκδόσεις Φιλippότης, Αθήνα.
- Καρμίρης Ν. Ιωάννης, «Η θέσις και η διακονία των γυναικών εν τη Ορθόδοξω εκκλησία», Αθηνά 1978.
- Κερένυϊ Κ., «Η Μυθολογία των Ελλήνων», Εκδόσεις Εστία 1966.
- Κασσελούρη-Χατζηβασιλειάδη Β. Ελένη, «ΦΕΜΙΝΙΣΤΙΚΗ ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΗ: Ο Παράγοντας “Φύλο” Στη Σύγχρονη Βιβλική Ερμηνευτική», Εκδόσεις Πουρναράς, Θεσσαλονίκη 2003.
- Κορδάτος Γιάννης, «Αρχαίες Θρησκείες και Χριστιανισμός» Έκδοση Ε΄ Εκδόσεις Μπουκουμάνη Αθήνα 1973.
- Λεκατσάς Παναγής, «Η Μητριαρχία», Εκδόσεις Καπανιώτη, Αθήνα 1994.
- Mainz Grunewlad, Kampen Kork Pharos, «Feminist theology in a European Context», European Society of Women in Theological Research 1993.
- Μαρτζέλος Δ. Γεώργιος, «Η Χριστολογία του Βασιλείου Σελευκείας και η οικουμενική σημασία της», Εκδόσεις Πουρναράς, Θεσσαλονίκη 1994.
- Ματσούκας Α Νικόλαος, «Ο Προτεσταντισμός», Γ έκδοση, Εκδόσεις Πουρναράς, Θεσσαλονίκη 2000.
- Μαυροφίδης Σ, «Η Μητέρα του Ιησού στην Καινή Διαθήκη», Εκδόσεις “Πορεία Πνευματική”, Αθήνα 1989.
- Metzger H., Martin R., « Η Θρησκεία των Αρχαίων Ελλήνων», Ινστιτούτο του Βιβλίου-Καρδαμίτσα Μ., Αθήνα 1992.

- Mircea Eliade, «Πραγματεία Πάνω στην Ιστορία των Θρησκειών», Εκδόσεις Χατζηνικολή, Αθήνα 1992.
- Nilsson M. P., «Ιστορία της αρχαίας ελληνικής θρησκείας» Εκδόσεις Παπαδήμα, Αθήνα 1993.
- Ντανιελ Ροπς, «Η καθημερινή Ζωή στην Παλαιστίνη στους Χρόνους του Ιησού», Εκδόσεις Δημ. Ν. Παπαδήμα, Αθήνα 1988.
- Παπαχατζής Δ. Νικόλαος, «Η θρησκεία στην αρχαία Ελλάδα», εκδοτική Αθηνών, Αθήνα 1987.
- Παπουλίδης Κ. Κωνσταντίνος, «Σοφιολογία και Πνευματολογία», Αθήνα 1970.
- Parsons F. Susan, «Feminist Theology», Cambridge University Press, 2002.
- ΠΑΤΡΙΔΟΓΝΩΣΙΑ Τεύχος 10.
- ΠΑΤΡΙΔΟΓΝΩΣΙΑ Τεύχος 19.
- Παχής Παναγιώτης, «Ισις Καρποτόκος Οικουμένη», Εκδόσεις Βάνιας, Θεσσαλονίκη 2003.
- Πέντσμαν Ι., «Οι Ρίζες του Χριστιανισμού», Εκδόσεις Ράππα, Αθήνα 1976.
- Πέτρου Σ. Ιωάννης, «Χριστιανισμός και Κοινωνία», Εκδόσεις Βάνιας, Θεσσαλονίκη 2004.
- Πρακτικά Θεολογικού Συνεδρίου, «Εις τιμήν της Υπεραγίας Θεοτόκου και αιειάρθενου Μαρίας», (15-17 Νοεμβρίου), Θεσσαλονίκη 1991.
- Ρίσπεν Ιωάννης, «Ελληνική Μυθολογία», Τόμος Α' Εκδόσεις «Περγαμηναι», Αθήνα 1954.
- Σταμούλης Α. Χρυσόστομος, «Η Θεοτόκος κατά τον Άγιο Κύριλλο Αλεξανδρείας», Εκδόσεις “το Παλίμνηστον”, Θεσσαλονίκη 1991.
- Σταμούλης Α. Χρυσόστομος, «Θεοτόκος και ορθόδοξο δόγμα», Εκδόσεις “το Παλίμνηστον”, Θεσσαλονίκη 1996.
- Στεφανίδης Δ. Αθανάσιος, «Η γυναίκα στο Ισλάμ. Μύθος και Πραγματικότητα». Εκδόσεις Τέρτιος, Κατερίνη 1994.
- «Τα Θρησκευόμενα του Αρχαίου Κόσμου Αρχαία Ελληνική Θρησκεία», Α.Π.Θ. Θεολογική σχολή τμήμα Θεολογίας, Θεσσαλονίκη 1995.

- Τάκαρη Ντίνα, «Η γυναίκα από την αρχαιότητα ως την τεχνολογική επανάσταση», Αθήνα 1984.
- Τσάμης Μανώλης « Η Ελληνική Θρησκευτική Παράδοση», Εκδόσεις Σέμελη, Αθήνα 2000.
- Τσελεγγίδης Ι. Δημήτριος, «Δυτική θεολογία και πνευματικότητα», Εκδόσεις Πουρναράς, Θεσσαλονίκη 1995.
- Φιλιππίδης Ι. Λεωνίδα, «Πρωτόγονων Θρησκευτική Ζωή», Αθήνα 1964.
- Φλόυντ Ρος-Τυνετ Χίλς, «Οι Μεγάλες Θρησκείες του Κόσμου», Εκδόσεις Άγκυρα, Αθήνα 1974.
- Walter Bunkert, «Αρχαία Ελληνική Θρησκεία», Εκδόσεις Καδαμίτσα, Αθήνα 1993.
- Διδακτορική διατριβή, «Η Σοφία του Θεού κατά την Πατερική Παράδοση και τα Ρωσικά Θεολογικά Ρεύματα του 19^{ου} και του 20^{ου} Αιώνα», Θεσσαλονίκη 2001.
- <http://lilith.abroadplanet.com/biblical.php>
- <http://lilith.abroadplanet.com/goddness.php>
- <http://www.acs.ucalgary.ca>
- www.aegeantimes.gr
- www.archive.gr
- <http://alignment2012.com>
- <http://www.aquafemina.com/black-madonna.html>
- www.blackstate.gr
- <http://www.astrologers.gr>
- <http://3lyk-n-filad.att.sch.gr/fayium/Portraits/Isis.htm>
- <http://ecclessias.blogspot.com>
- <http://el.wikipedia.org/wiki>
- <http://www.e-zine.gr>
- <http://www.focusmag.gr>
- http://www.geocities.com/artofwise/GodsIndex_Greek.html
- <http://www.geocities.com/artofwise/GodSymbols.html>
- http://www.geocities.com/artofwise/GodsIndex_Atzec.html
- http://www.geocities.com/artofwise/GodsIndex_Egyptian.html

- http://www.geocities.com/artofwise/GodsIndex_Japanese.html
- http://www.geocities.com/artofwise/GodsIndex_Chinese.html
- http://www.geocities.com/artofwise/GodsIndex_Tao.html
- http://www.geocities.com/artofwise/GodsIndex_Hindu_ShaktiParvati.html
- http://www.geocities.com/artofwise/GodsIndex_Hindu.html
- http://www.geocities.com/artofwise/GodsIndex_Hindu_Sarasvati.html
- http://www.geocities.com/artofwise/GodsIndex_Hindu_Kali.html
- http://www.geocities.com/artofwise/GodsIndex_Hindu_Lakshmi.html
- http://www.geocities.com/artofwise/GodsIndex_Shaman.html
- http://www.geocities.com/artofwise/GodsIndex_Norwic.html
- http://www.geocities.com/artofwise/GodsIndex_Slavic.html
- http://www.geocities.com/artofwise/GodsIndex_African.html
- http://www.geocities.com/artofwise/GodsIndex_Celtic.html
- http://www.geocities.com/artofwise/GodsIndex_Okeanian.html
- <http://www.geocities.com/artofwise/Lilith.html>
- www.ics.forth.gr/
- <http://www.interfaithmarianpilgrimages.com>
- <http://www.interfaithmarianpilgrimages.com/pages/mary-islam.html>
- <http://www.historycooperative.org/journals/ahr/107.5/ah0502001412.html>
- <http://www.katyberry.com/Goddesses/African.html>
- <http://www.katyberry.com/Goddesses/Celtic.html>
- <http://www.kathimerini.gr/>
- http://www.kathimerini.gr/4dcgi/_w_articles_kathglobal
- www.metalog.org/files/f_spirit.html
- <http://www.myriad-media.com/broca>
- www.mythologia.8m.com/athina.htm
- www.mythologia.8m.com/12gods1.htm
- www.mythologia.8m.com/artemis.htm
- www.mythologia.8m.com/afrodite.html
- www.mythologia.8m.com/estia.htm
- <http://www.nea-acropoli.gr>
- <http://www.oodegr.com>

- <http://www.pegasos.fhw.gr/chronos/07/gr>
- <http://saxakali.com>
- <http://tovima.dolnet.gr>
- <http://www.theosophicalsociety.gr>
- <http://www.urbanlegends.gr>